

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

СУДОВО-ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ ТА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції

м. Одеса, 8 вересня 2023 року

Видавництво
«Юридика»
2023

УДК [340.6+343.98]«366»(477):339.922ЄС(062.552)
С89

Відповідальний редактор *Антоніна Черемнова*

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
(протокол № 6 від 4 вересня 2023 року)*

Матеріали подано в авторській редакції

Судово-експертна діяльність в умовах повоєнної відбудови України та в контексті європейської інтеграції : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 8 вересня 2023 року) / відп. ред. А. Черемнова. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. – 262 с.

ISBN 978-617-8263-70-6

DOI 10.32782/978-617-8263-70-6

У збірнику матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Судово-експертна діяльність в умовах повоєнної відбудови України та в контексті європейської інтеграції» містяться тези доповідей, в яких розкриваються теоретичні здобутки і узагальнено практичний досвід суб'єктів судово-експертної діяльності.

Збірник розраховано на наукових працівників, судових експертів, співробітників судових та правоохоронних органів, викладачів, докторантів, аспірантів, а також осіб, які цікавляться проблемами та перспективами розвитку судово-експертної діяльності в сучасних умовах.

УДК [340.6+343.98]«366»(477):339.922ЄС(062.552)

ISBN 978-617-8263-70-6

© Одеський науково-дослідний
інститут судових експертиз, 2023

Шановні учасники конференції та високоповажні гості!

Від імені керівництва, науковців та експертного складу Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України щиро вітаю вас з відкриттям Всеукраїнської науково-практичної конференції «Судово-експертна діяльність в умовах повоєнної відбудови України та в контексті європейської інтеграції»!

Раді бачити у стінах нашого Інституту, так і у онлайн форматі, керівництво Міністерства юстиції України, директорів державних спеціалізованих експертних установ, приватних судових експертів, представників органів державної влади, місцевого самоврядування, судових, правоохоронних органів, закладів вищої освіти, підприємств, установ, організацій та усіх тих, кому небайдужий розвиток судово-експертної сфери України та її повоєнна відбудова.

Для початку хочу подякувати Збройним Силам України, нашим воїнам, які не просто вдало і мужньо протистоять збройній агресії російської федерації, а й завдяки яким ми можемо провести науково-практичну конференцію в нашій «перлині біля моря» - Одесі, мирній та українській Одесі.

Наша конференція також стала можливою завдяки вашій активній участі та зацікавленості у покращенні системи судово-експертних досліджень в Україні. Впевнений, що в сьогоднішніх доповідях учасники конференції висвітлять актуальні питання судово-експертної діяльності, окреслять шляхи їх вирішення та обговорять як судова експертиза може сприяти процесу повоєнної відбудови та нашій європейській інтеграції.

Переконаний, що ця конференція стане важливим кроком у напрямку підвищення ефективності наукової та судово-експертної роботи, яка відповідає найвищим стандартам та сприяє побудові сучасного та правового суспільства.

З найкращими побажаннями та надією на продуктивні дискусії –
Директор Одеського науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства юстиції України
Дмитро КІШКО

Ana-Maria CISLEANU

Judicial expert; Laboratory of Forensic Examination
of Materials and Substances of the National Center of Judicial Expertise
of the Ministry of Justice of the Republic of Moldova
email: anamariacisleanu@yahoo.com

NEGATIVE EFFECTS OF AGRICULTURE ON THE ENVIROMENT

Modern food systems are global networks of production, processing, manufacturing, supply, retail, services and consumption. Agriculture is the main food production sector, supplemented by fishing and aquaculture. The food system also includes many other sectors and involved in the processing, distribution, transport and consumption of food.

Global supply chains, market competition, industrial processes and increased productivity have transformed modern agriculture into an important economic sector, but this has also created environmental and climate challenges. For example, agriculture is the source of 11 % of all greenhouse gas emissions in the European Union and remains a significant contributor to emissions of harmful air pollutants such as ammonia.

Agriculture, fisheries and the food system are also key drivers of biodiversity and habitat loss through land conversion, soil degradation, overfishing, water abstraction and chemical nutrient pollution.

Agriculture and environmental problems

The agricultural sector is directly related to the environment. In addition to the negative impact of environmental pollution on agriculture, agriculture also has a negative impact on the environment. Chemicals used in industry and agriculture pollute water and soil, but they also cause depletion of the ozone layer and dangerous deterioration of the air we breathe with harmful gases such as carbon dioxide that they release into the atmosphere. The increase in air temperature due to global warming, the problem of drought and the increase of warm cold fluctuations and the early arrival of spring activities of harmful insects [1].

The effect of agriculture on increase the carbon dioxide emissions

According to studies, carbon dioxide from agriculture has been shown to be one of the causes leading to the increase in CO₂ levels in the atmosphere. The main source of carbon dioxide emissions is the use of fossil fuels; however, the second largest cause of increased carbon dioxide emissions is due to land conversion for agriculture. This is because converting land for agriculture involves the destruction of plant life, which leads to the release of carbon dioxide into the air. In terms of the world's total anthropogenic carbon dioxide emissions, agricultural activity is responsible for 20 % of the total. Agriculture adds carbon dioxide to the atmosphere by burning biomass through processes such as deforestation. These activities increase the rates of soil organic carbon decomposition. Burning plants releases the carbon stored in the biomass and allows oxidation, creating carbon dioxide [2].

Agriculture and water

Agriculture is a significant user of water, especially due to irrigation. The amount of water used for irrigation depends on factors such as climate, crop type, soil characteristics, water quality, cultivation practices and irrigation methods. Irrigations are, however, a source of concern regarding the environment, regarding over-extraction of groundwater, erosion generated by irrigation, salinization of soils, alteration of natural habitats. In addition, there are a number of concerns regarding the impact of intensive irrigation-supported agriculture [3].

Water pollution with nitrates and nitrites, phosphates and other harmful substances is an important impact of agriculture on the environment. In order to limit the effects and amount of nitrates, codes of good agricultural practices have been proposed, which include recommendations regarding fertilization periods, the use of fertilizers in the approach of watercourses and on slopes, methods of manure storage and methods of its spreading, as well as crop rotation and other land management measures [3].

Agriculture and the soil

Soil degradation processes such as desertification, erosion, organic matter depletion, contamination, compaction, biodiversity decline and salinization can decrease its capacity to perform its functions. Such degradation processes can be generated

by inappropriate agricultural practices such as unbalanced fertilization, excessive extraction of groundwater for irrigation, inappropriate use of pesticides or excessive grazing. Also, soil degradation can be an effect of abandoning certain agricultural practices. For example, greater specialization towards arable agriculture was frequently accompanied by the abandonment of traditional practices such as crop rotation and the use of green vegetables as fertilizers, practices that contribute to restoring the organic matter content of the soil [4].

The effect of agriculture on carbon dioxide emissions

According to studies, carbon dioxide from agriculture has been shown to be one of the causes leading to the increase in CO₂ levels in the atmosphere. The main source of carbon dioxide emissions is the use of fossil fuels; however, the second largest cause of increased carbon dioxide emissions is due to land conversion for agriculture. This is because converting land for agriculture involves the destruction of plant life, which leads to the release of carbon dioxide into the air. In terms of the world's total anthropogenic carbon dioxide emissions, agricultural activity is responsible for 20 % of the total. Agriculture adds carbon dioxide to the atmosphere by burning biomass through processes such as deforestation. These activities increase the rates of soil organic carbon decomposition. Burning plants releases the carbon stored in the biomass and allows oxidation, creating carbon dioxide [5].

Conservation of natural resources is essential for sustainable agriculture. The excessive activities that will take place without allowing the natural resources to renew will cause future generations to face difficulties. For this reason, first of all, the targets on this subject should be well determined and clearly stated, and unsustainable agricultural activities should not be supported. Governments and non-governmental organizations should take training and control measures against practices that can harm the environment, such as excessive soil irrigation, excessive use of fertilizers and incorrect spraying.

Bibliography

1. Wreford A., Moran D., Adger N. Climate Change and Agriculture: Impacts, Adaptation and Mitigation, OECD Publishing, Paris, 2010.

2. Parry M. L., Canziani O. F., Palutikof J. P., Linden Van Der P. J., Hanson, C. E. Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, Eds., Cambridge University Press, Cambridge, IPCC, UK, 2007.

3. Monteny, G., Bannink, A., Chadwick, D. Greenhouse Gas Abatement Strategies for Animal Husbandry, Agriculture, Ecosystems & Environment. Agriculture, Ecosystems & Environment, 2006.

4. Trautmann N. M., Porter, K. Modern Agriculture: Its Effect on the Environment, 1998.

5. Litterman A., Onigbanio T., Soroka T. Environmental Impacts of Agriculture. PrincetonUniversity, 2004.

Elzbieta Żywucka-Kozłowska

Associate professor, doctor hab., Poland

ORCID 0000-0002-6039-5580

email: malerude@poczta.onet.pl

Liubov Shpilchak

Associate professor, doctor, Ukraine

ORCID0000-0002-6144-2430

email: l.shpilchak@ukr.net

POSTMORTEM INJURIES TO HUMAN CORPSES

The dead feel no pain... only the living feel pain.

Injuries that are revealed on human corpses are common reality in forensic-therapeutic and forensic practice. Only in exceptional and very few cases, corpses without visible injuries are examined by forensic doctors and forensic scientists. These are most often cases of sudden deaths, without an established cause of death, which is the basis for conducting a forensic medical autopsy.

Post-mortem examinations allow not only to determine the cause of death, its mechanism, but also the time at which death occurred. It is equally important to determine which injuries revealed

on the corpse were of a vital nature and which occurred after the death of the person. The latter of the above may have different causes, different mechanisms of emergence and different effects. In the literature on the subject, it is emphasized that the presence of bruises indicates ingestion of injuries. Indeed, such a thesis cannot be considered undisputed, not least in view of the fact that few studies have described cases of haemorrhage occurring after death. [1, p. 83–87]. Post-mortem haemorrhage is very rare and usually occurs within the skin and the subcutaneous tissue directly covering the skull bones, particularly within the fallout patches [1, p. 83]. Such injuries may occur for a variety of reasons, except that the injury causing such an effect must be of significant force. For example, they may arise during the removal of a corpse from water, the removal of a dead body from a hanging loop, but also during the transport of the corpse to the prosectorium. It is also worth noting that bloody post-mortem bruises occur shortly after death.

In any condition, damage to the body of a deceased person may occur, regardless of the environment in which the corpse is located. On the one hand, these are damage caused by the environment itself, without human intervention, and on the other hand they are linked to human activity, although in this case it must be clearly emphasised that they can be both unintended and intentional. In the literature attention is drawn to the characteristic injuries of corpses in water [2, p. 54]. In water (rivers, lakes, ponds) corpses floating there longer carry traces of feeding on them by animals (water rats, eels, gulls, terns, cormorants, etc.). Another category of injuries are those that are directly related to taking bodies out of water, resulting from ropes, barefoot or baskets intended for this purpose. However, these are not all possible reasons, because also propellers and propellers of vessels are those elements that cause injuries to corpses. Similar effects are such post-mortem injuries, which are caused by contact of the body with the bottom of the reservoir or riverbed and elements of hydrotechnical structures. From my own experience, such injuries have often been observed after contact of the drifting body with the sides of vessels in ports.

In the open area, corpses are exposed (as in the aquatic environment) to damage by animals, especially if they are forested

areas. Traces of feeding on the distal parts of the body (lower and upper limbs) are characteristic. In Polish conditions, wild boars and foxes usually feed. In the literature, such cases are described [3, p. 147–150].

Another category of injury to a human corpse is dismemberment after death. This is usually intentional, which is intended to prevent identification and concealment of the body. The literature on the subject emphasizes that “the most common motive for dismemberment is the desire to more easily conceal the body of a murder victim, in order to erase traces of the crime committed or delay its detection. The dismemberments made for this reason, as well as to prevent the identification of the victim, are referred to as defensive dismemberments” [4, p. 221]. The opposite of defensive dismemberment is offensive dismemberment, which is directly associated with lewd killings but also with fetish collection, in the form of a body fragment. It is also necessary to remember about the dismemberment of corpses as a result of, for example, railway wheels or ship propellers, which occurs accidentally if the body was deliberately placed on a railway track or drifted in the water. However, without analysing this type of damage can be carried out with the help of various tools, in particular cutting and chopping, which are widely available. Tomasz Konopka, Filip Bolechała, Marcin Strona, Paweł Kopacz emphasize that such deliberate action in the form of dismembering corpses was described for the first time in 1918 by Zemke, who made the first division in this regard. After nearly 70 years, this division was completed by Püschel and Koops, who added two categories, namely: aggressive dismemberment and necrophilic dismemberment [4, p. 222].

The first of those mentioned by Püschel and Koops – aggressive one occurs while the victim is still alive, and playing with body parts (cutting off) is the most common cause of death. In the latter case, body parts are stripped of by cutting or excision. Such acts of destruction of corpses in practice are rare [5, p. 141–152].

Destroying corpses is nothing new in human history. Such attempts were already made in ancient times, although many of them were ritualistic, connected with the beliefs of the people of that time. The literature points out that human skeleton studies

have contributed to the determination of injuries caused by tools and human teeth. [6]. Dorota Lorkiewicz-Muszyńska, Julia Sobol, Wojciech Kociemba, Anna Hyrczała, Mariusz Glapiński state that “In the analysis of bone materials, both contemporary and from archaeological sites, specialized studies using stereoscopic microscopes and scanning electron microscopes (SEMs) play a special role in the case of revealed pathological lesions, mechanical damage indicating the action of various factors. They allow an in-depth analysis of the characteristics of the damage, making it possible to make measurements that often allow the identification of the tool or determine the mechanism of the damage – whether it occurred during life or postmortem (e.g. injuries, traces of animal teeth, traces of human teeth indicating cannibalism)” [7, p. 223].

A separate category of extermination of corpses is destruction by chemical means and fire. Burnt corpses or bearing traces of fire are rare cases in forensic practice, because most cases in this respect concern unfortunate events (fires and transport accidents, in which fire occurred as a result of collision with an obstacle or explosion of fuel tanks). Some injuries are life-related, some are postmortem.

In a few cases, corpses may be deliberately damaged by alkalis and acids, which have a destructive effect. Brunon Hołyst points out that sometimes murderers try to dispose of corpses using such chemicals [8, p. 132]. Injuries to cadavers are obviously of a post-mortem nature, and the degree of destruction of the dead body depends on the range of factors, including the type and concentration of the corrosive substance, the time elapsed since death, the location of storage (concealment) of the cadavers. The literature of the subject also indicates that in exceptional situations burnt lime and chlorine compounds were used during the burial of victims of mass crimes, mainly due to the large number of decomposed corpses. The reason for the use of this type of measure was dictated by sanitary considerations [9, p. 159].

Another example of postmortem injuries to the human body are those that may occur during the exhumation or removal of the body from the original grave, understood as the place where the perpetrator or perpetrators buried the murder victim. It may still happen that post-mortem injuries may occur before the corpse

is covered with a layer of soil (e.g. they were pushed down with shovels or other tools). Marta Zawada described the treatment of the corpses of Auschwitz-Birkenau prisoners after the liberation of the camp. There were so many bodies that they were removed from paths, bunkhouses, barracks and prisons. Sometimes the bodies were dragged, which undoubtedly caused injuries. It should be clearly emphasized here that the state of the corpses, the remains revealed there was a state of decomposition, which was conducive to the formation of injuries. However, these were not intended, deliberate and necessary actions [9, p. 159–161].

Some doubts about the nature of the injuries in the perspective discussed here may be raised by the use of chemical weapons. However, questions arise here both about the cause and time of death in the perspective of the revealed injuries. First of all, it is necessary to distinguish between these two moments and determine whether the revealed traces of injuries occurred post-mortem or earlier. It is impossible not to underline here that in 2022 and 2023, during the aggression against Ukraine, the troops of the Russian Federation use illegal phosphorous ammunition, which causes serious injuries, but also characteristic tissue destruction. Phosphorus ammunition (white and red phosphorus) is referred to as smoke ammunition; it is toxic and highly dangerous in contact with the human body because it causes extensive burns [10, p. 20]. As with other injuries to cadavers, it is necessary to determine whether the injury occurred during a person's life or after death. Ammunition like this (phosphorous) was used by Russian troops as a smokescreen during the war in Chechnya [11, p. 45]. There is no description of the effects of using this type of ammunition against fighting Chechen soldiers in the field. One can only assume, and with a high probability, that the effects were similar, if not identical, to those confirmed during the war in Ukraine. Sławomir Hajt and Grzegorz Stankiewicz, referring to other sources, state that such ammunition was used "during fights with Al. Sadra in Fallujah. According to M. Rybaczyk, author of the article "Time of the Apocalypse" published in *Przekroj* No 49/2005, "...in a closed city, fragments of phosphorus bombs burned the skin and digested the tissue down to the bone, melting the muscles without difficulty. Phosphorus smoke suffocated the victims within a radius of more than 100 meters, burning their lungs and eyes alive,

destroying their liver, heart and kidneys. Hundreds, perhaps thousands, of Iraqis who remained in Fallujah along with thousands of Islamic fighters were killed" [11, p. 46]. From this perspective, it's hard not to see that the injuries had both life and postmortem characteristics. It is extremely rare to see a corpse crushed as a result of deliberate human action. An example is running over a dead body with a heavy wheeled vehicle or throwing it into a scrap compactor. There are also known cases of grinding carcasses in shredding machines. The literature of the subject describes many ways, if one can put it that way, of disposing of corpses, which is undoubtedly related to their postmortem damage [12].

Some homicide perpetrators attempt to remove the victim's body by boiling it or pouring concrete over it. Such actions leave damage to the corpse, therefore post-mortem. An example of this type of activity was the behavior of a serial killer from Ziębice, Karl Denke, who killed his victims and then used the dead bodies in various ways, including preserving soft tissues for food, and using leather to produce everyday items (braces, leashes, shoelaces). In addition, the corpse became the source of Denke's soap production [13]. Judgments in criminal cases in which perpetrators attempted to destroy victims' corpses can also be found in the case law of common courts in Poland. An example is the judgment of the District Court in Sieradz of 30 September 2015. In this case, the perpetrators, after inflicting blows to the head (resulting in the victim's death), kicked the victim's face with shod feet, in order to prevent or hinder the identification of the victim [14].

It is difficult to describe all possible postmortem injuries, if only because the literature on the subject, especially the case studies, is extremely extensive.

Assessment of injuries revealed on corpses is the domain of forensics, which is neither new nor exploratory. Modern medicine is at such a level of development that determining whether the injury is of a life or a post-mortem nature does not make it difficult except in isolated cases. The latter usually concern cadavers in a state of advanced decomposition or human remains, which may be amputated body parts (medically indicated) but improperly secured according to medical procedures.

However, this is a separate issue that goes beyond the scope of this study. In fine, it should be clearly emphasized that in many cases of examination of the corpse at the point of discovery, injuries are described on the corpse, which are of a different nature. Those that have a life-like character, as well as those that arose after a person's death, require the assessment of a specialist – a forensic physician. The result of these findings makes it possible to clarify the circumstances of the case and, above all, the mechanism and time of death.

Bibliography:

1. Barzdo M., Żydek L., Smędra-Kaźmirska A., Meissner E., Szram S., Berent J. Pośmiertne podbiegnięcia krwawe. *Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii*. 2010. № 60 (2–3). S. 83–87.
2. Siermontowski P. Rola nurka w dochodzeniu medycznym. *Polish Hyperbaric Research*. 2005. № 2 (11). S. 49–56.
3. Tomaszewska Z., Gąsior M., Przypadek rozległych uszkodzeń pośmiertnych spowodowanych przez zwierzęta lub w wyniku działania sprawcy zabójstwa w celu utrudnienia identyfikacji zwłok. *Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii*. 1981. № 31 (2). P. 147–150.
4. Konopka T., Bolechała F., Strona M., Kopacz P. Zabójstwa z rozkałkowaniem zwłok w materiale Zakładu Medycyny Sądowej w Krakowie. *Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii*. 2016. № 66 (4).
5. Dembowska I. Kryminalistyczna problematyka zachowania się sprawcy po popełnieniu przestępstwa zabójstwa. Szostak M., Dembowska I., (red.). *Innowacyjne metody wykrywania sprawców przestępstw*. Wrocław, 2014.
6. Bello, S. M., Wallduck, R., Parfitt, S. A. Stringer, Ch. B. AnUpper Palaeolithic engraved human bone associated with ritualistic cannibalism. *PLoS One*. 2017. № 12: e0182127.
7. Lorkiewicz-Muszyńska D., Sobol J., Kociemba W., Hyrczała A., Glapiński M. *Antropologia fizyczna*. Poznań, 2021.
8. Hołyst B., Kryminalistyka. Wolters Kluwer. Warszawa, 2018.
9. Zawodna, M. O porządkowaniu poobozowego świata. Sposoby postępowania ze szczątkami ludzkimi na terenach byłego KL Auschwitz-Birkenau od momentu ostatecznej. Zagłada Żydów. *Studia i Materiały*. 2012. № (8). S. 145–175.
10. Zarzycki, B. Moździerzowe pociski dymne. *Problemy Techniki Uzbrojenia*. 2006. № 35.
11. Hajt S., Stankiewicz G. Rosyjska logistyka w wojnie czeczeńskiej 1994–1995. *Zeszyty Naukowe / Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych im. gen. T. Kościuszki*. 2009. S. 32–64.

12. Gawliński A. Perpetrators' actions after a murder, in particular handling the corpse to evade criminal responsibility-Discussion of study findings. *Journal of Forensic and Legal Medicine*. 2021. № 77. S. 102099.

13. Biały L., Z ciemnych kart historii Ziębic – masowy morderca i kanibal Karl Denke (w:) Litteraria (red.) J. Kolbuszewski. Wrocław, 2001. S. 199–205.

14. Wyrok Sądu Okręgowego w Sieradzu z dnia 30 września 2015 roku; syng. akt. II K 19/14.

Вікторія Алексійчук

кандидат юридичних наук, доцент, заступник завідувача відділення з науково-методичної роботи та післядипломної освіти Київського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, член постійного складу дисциплінарної палати Центральної експертно-кваліфікаційної комісії при Міністерстві юстиції України
електронна адреса: alexeychukviktoriya@gmail.com

Олексій Хомутенко

кандидат економічних наук, провідний науковий співробітник сектору економічних досліджень лабораторії економічних, товарознавчих досліджень та досліджень об'єктів інтелектуальної власності Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
електронна адреса: bokarius@ukr.net

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАКТИКИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

В умовах широкомасштабної війни, яка ведеться рф на території України, нагальними питаннями, які стоять перед державою та органами місцевого самоврядування, є відновлення зруйнованих об'єктів житлового фонду, стратегічної

та соціальної інфраструктури, підприємств. Питання бюджетного фінансування процесів відновлення відбувається в умовах суттєвого дефіциту бюджетних коштів, необхідності забезпечення, перш за все, належного матеріального і технічного оснащення сектору оборони. У зв'язку з новими завданнями, які викликані війною, активізацією процесів відбудови та нетиповими умовами діяльності, пов'язаними з розгортанням активних бойових дій на території України, законодавство України зазнає суттєвих змін. Водночас, посилилась увага як контролюючих, правоохоронних органів, так і громадськості до питань раціонального використання і забезпечення дотримання законності процедур витрачання бюджетних коштів у сфері відбудови, належного нарахування та сплати податків, своєчасного виявлення і попередження правопорушень, недопущення розкрадань бюджетних коштів в умовах воєнного стану та їх нецільового використання.

З метою з'ясування і перевірки ознак відповідних правопорушень під час досудового розслідування і судового провадження державні судово-експертні установи, судові експерти забезпечують проведення різних видів судових експертиз, які надають відповіді на важливі питання, пов'язані з якістю та вартістю будівельно-технічних робіт, визначенням вартості об'єктів нерухомого майна, товарної продукції; документальної обґрунтованості здійснених фінансово-господарських операцій із придбання товарів, робіт, послуг за бюджетні кошти, цільового витрачання бюджетних коштів тощо. Якість проведення судових експертиз суттєво впливає на результати судових проваджень, правильність встановлення фактів порушень і забезпечення повернення неправомірно витрачених коштів до бюджету.

Водночас, аналіз практики проведення судових експертиз (зокрема, будівельно-технічних, оціночно-будівельних, товарознавчих, економічних) свідчить про існуючі проблеми: у правильному визначенні судовим експертом предмету експертизи, меж експертної спеціальності; розмежуванні компетенції судового експерта та слідчого (суду), що проявляється у наданні висновків з питань права, перебиранні на себе

функцій ревізійних органів; необґрунтованому самостійному виборі об'єктів дослідження з числа наданих, що не лише визнається відповідно до Закону України «Про судову експертизу» дисциплінарним проступком [Див.: 2], а й призводить до відхилення подібних висновків судом та неможливості притягнення до відповідальності винних осіб.

Зокрема, серед типових помилок експертів при проведенні вказаних видів експертиз можна виокремити:

1) Невжиття заходів щодо уточнення та/або переформулювання змісту запитань, поставлених замовником експертизи, у разі, якщо: зміст таких питань передбачає по суті встановлення факту правопорушення, правопорушників; не стосується експертизи відповідного виду або потребує додаткового залучення експерта з іншої експертної спеціальності (попереднього проведення інших видів експертиз, проведення комплексної експертизи); не конкретизує, які матеріали має прийняти за основу експерт, якщо надані матеріали мають суперечливий зміст, різні часові характеристики тощо.

2) Ігнорування можливості витребування від замовника експертизи додаткових матеріалів (об'єктів) дослідження, які потрібні для надання об'єктивного й обґрунтованого висновку (відсутність відповідних клопотань, про що свідчить зміст вступної частини висновків експертів). Деякі експерти обґрунтовують свою позицію у цьому питанні тим, що подання клопотання про надання додаткових матеріалів, відповідно до пункту 1 частини 1 статті 13 Закону України «Про судову експертизу», є правом судового експерта. Водночас, положення зазначеного закону підлягають системному застосуванню, зокрема з урахуванням змісту статті 12, пунктом 1 частини 1 якої передбачено обов'язок експерта провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок [Див.: 2].

3) Надання висновків у категоричній формі за відсутності достатнього обсягу наданих матеріалів дослідження, що позбавляє можливості у повній мірі встановити (перевірити) певні факти, таким чином – виключити інші можливі варіанти відповідей.

4) Використання у якості об'єктів дослідження неналежних матеріалів.

В якості прикладу можна навести поширену практику призначення судово-економічних експертиз органами Бюро економічної безпеки України (далі – Бюро). Так, ревізійна діяльність Бюро забезпечується Департаментом аналізу інформації та управління ризиками Бюро, результатом діяльності якого є складання аналітичних продуктів, що, як правило, містять висновки про заниження податків, що підлягають сплаті в бюджет. Зазначені аналітичні продукти не є актом перевірки у розумінні статті 86 Податкового кодексу України, за результатами якого складають відповідні податкові повідомлення-рішення із визначенням сум донарахованих податків та зборів, що підлягають сплаті до бюджету [Див.: 1].

Відповідно до частини 2 статті 22 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України»: «Аналітичний продукт – це результат аналітичного дослідження, складений у письмовій формі, з використанням інформації, що міститься в інформаційних системах Бюро економічної безпеки України та інших джерелах, у тому числі інформації, що міститься в заявах або повідомленнях про вчинення кримінального правопорушення» [Див.: 3]. Відповідно до пункту 9 частини 1 статті 8 вказаного Закону Бюро формує аналітичні матеріали з метою оцінювання загроз та ризиків вчинення (зростання кількості) кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності [Див.: 3]. У текстах відповідних аналітичних продуктів зазначається, що дослідження проведено щодо оцінювання ризиків у фінансово-господарській діяльності підприємств. Ризик завжди передбачає імовірнісний характер результату, при цьому в основному під словом ризик найчастіше розуміють ймовірність отримання несприятливого результату, про що, як правило, зазначається в таких аналітичних продуктах.

Об'єкти дослідження під час проведення економічних експертиз визначені у розділі III Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, до яких абзацом 1,

пункту 3.3, частини 3 (об'єкти експертизи документів фінансово-кредитних операцій), віднесено документи бухгалтерського та податкового обліку, які містять вихідні дані для вирішення поставлених питань. Такими документами можуть бути прибуткові та видаткові накладні, податкові накладні, ордери, звіти матеріально відповідальних осіб, картки складського обліку, касові книжки, матеріали інвентаризації, акти ревізій, таблиці, наряди, акти приймання виконаних робіт, трудові договори, розрахункові платіжні відомості, виписки банку, платіжні доручення і вимоги, договори про матеріальну відповідальність, накопичувальні (оборотні) відомості, реєстри бухгалтерського обліку (журнали-ордери, меморіальні ордери, картки субконто та інші за балансовими рахунками), головні книги, реєстри податкових накладних, податкові декларації, баланси та інші первинні і зведені документи бухгалтерського та податкового обліку і звітності [Див.: 4]. Виходячи з наведеного, відомості інформаційних баз, на аналізі яких базуються висновки аналітичних продуктів, не віднесено до об'єктів дослідження судово-економічної експертизи, які містять вихідні дані для вирішення поставлених перед експертом питань. Надання оцінки (правової оцінки) відповідних аналітичних продуктів не відноситься до завдань судової економічної експертизи.

5) Самостійне надання експертом правової оцінки окремим матеріалам, наданим на дослідження (документам), і як наслідок – неврахування їх під час вирішення експертного завдання та надання висновку (наприклад, невизнання легітимності договору, акту виконаних робіт, самостійне визначення експертом правових підстав настання певних подій, сплину строку позовної давності тощо).

Таким чином, на вказані види помилок та порушень доцільно звертати увагу під час підготовки судових експертів та підвищення їх кваліфікації, а також врахувати вказані проблемні питання під час прийняття нового Закону України «Про судово-експертну діяльність» [Див.: 5], що сприятиме якості проведення судових експертиз та забезпеченню законності процесів повоєнної відбудови України. Зокрема, є потреба

визначення і уніфікації в законі понять: «компетентність судового експерта», «предмет судової експертизи», «об'єкт дослідження», «питання права», «самостійне збирання матеріалів, що підлягають дослідженню», «самостійний вибір вихідних даних для проведення судової експертизи», «форма висновку», «клопотання судового експерта», а також встановлення механізму (алгоритму) визначення «меж кваліфікації судового експерта за відповідною експертною спеціальністю».

Перелік використаних джерел

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 25.08.2023).

2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 25.08.2023).

3. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 № 1150-IX. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення: 25.08.2023).

4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 25.08.2023).

5. Проект Закону «Про судово-експертну діяльність № 6284 від 05.11.2021. *База даних «Законотворчість» / Верховна Рада України.* URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73154 (дата звернення: 25.08.2023).

Олена Бабкіна

доктор медичних наук, професорка,
професорка кафедри патофізіології¹,
завідувачка організаційного відділу²

¹Національний медичний університет імені О. О. Богомольця,
м. Київ, Україна,

²Київське міське клінічне бюро судово-медичної експертизи,
м. Київ, Україна

електронна адреса: hpbsme@gmail.com

**ДОКУМЕНТУВАННЯ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ
У ПОСТРАЖДАЛИХ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО
КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ**

На сьогодні, в Україні, в умовах міжнародного збройного конфлікту через постійне зростання випадків фізичного, психологічного та сексуального насильства проти цивільного населення, спостерігається тенденція щодо орієнтування на європейські стандарти з багатьох питань. Усі види насильства щодо цивільного населення під час збройного конфлікту є не лише кримінальним злочином, а й порушенням міжнародного гуманітарного права та прав людини. Для вирішення цього питання в умовах збройного конфлікту необхідна всебічна координація міжнародних та національних інституцій та міжгалузевого підходу з надання правової та медичної допомоги, соціально-психологічної підтримки постраждалим від насильства особам. В низці нормативно-законодавчих документів України передбачено, що у разі порушення законних прав і інтересів громадян/пацієнтів у випадках фізичного, сексуального, психологічного насильства відповідні державні, громадські або інші органи, підприємства, установи та організації, їх посадові особи і громадяни зобов'язані вжити заходів щодо поновлення порушених прав, захисту законних інтересів та відшкодування заподіяної шкоди, в тому числі із застосуванням міжнародних рекомендацій та норм міжнародного права [1; 2].

Метою тез є аналіз і узагальнення рекомендацій щодо дій медичних працівників при документуванні тілесних

ушкоджень у постраждалих при заподіянні насильства (фізичного, сексуального, психологічного) та надання допомоги з дотриманням прав пацієнтів та європейських стандартів.

На законодавчому рівні в Україні розроблені нормативні документи щодо запобігання та протидії насильству, захисту і дотримання прав людини відповідно до європейських стандартів. Законодавством України передбачено права, обов'язки, пільги для громадян. У статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. В ст. 49 Конституції України зазначено, що одним з найважливіших завдань нашої держави є надання кваліфікованої медичної допомоги населенню, що також підкреслено в низці статей Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (ст. ст. 5, 6, 7, 8, 9, 33 тощо) [3–5]. 20.06.2022 Законом № 2319-IX ратифіковано Конвенцію Ради Європи, згідно з якою забороняються всі види дискримінації жінок, захищаються їх права на вільне від насильства життя і підкреслюється необхідність дотримання рівноправності між жінками та чоловіками як однієї з умов для запобігання та припинення насильства щодо жінок [6].

В Україні між правоохоронними органами, медичними установами, судовими експертами та іншими службами відмічається всебічна взаємодія для надання своєчасної повноцінної допомоги постраждалим особам при виявленні фактів насильства; розроблена та постійно вдосконалюється система заходів щодо запобігання, протидії та профілактики насильства. Досить важливим є залучення медичних працівників для проведення своєчасного фіксування та документування злочинів з дотриманням прав та забезпеченням безпеки постраждалих [7; 8].

Постраждала від фізичного, психічного та сексуального насильства в умовах збройного конфлікту особа має право на отримання кваліфікованої безоплатної медичної допомоги. Медична допомога особам, які постраждали від насильства (фізичного, сексуального, психологічного тощо), надається

у закладах охорони здоров'я за потреби на всіх рівнях надання медичної допомоги як амбулаторно, так і стаціонарно. Метою надання постраждалий особі медичної допомоги є подолання негативних наслідків і впливів травматичного насильства на фізичне та психологічне здоров'я постраждалих осіб. Медичним працівникам необхідно обов'язково звертати увагу на те, що постраждала особа має право на вільний вибір закладу охорони здоров'я, лікаря, методів діагностики та лікування відповідно до рекомендацій лікаря. При цьому важливу роль має професійна тематична підготовка медичних працівників з питань проведення фіксації тілесних ушкоджень та документування результатів медичного обстеження постраждалих осіб, надання медичної допомоги постраждалим, в тому числі і з ознаками катувань. На сьогодні, через збройний конфлікт, експертизи (судово-медичні, судово-психологічні, тощо) можуть проводитись не одразу, а через деякий час після загоєння ушкоджень або у випадках, коли первинна картина ушкоджень змінена оперативним втручанням. Експертиза проводиться за даними медичної документації, тому кожному лікарю необхідно описувати всі наявні у постраждалої особи тілесні ушкодження при заповненні медичної карти амбулаторного або стаціонарного хворого. В ході проведеного нами дослідження та аналізу медичних карт стаціонарного та амбулаторного хворого виявлено, що у 20–25 % тілесні ушкодження у постраждалих осіб або не зафіксовані зовсім, або їх фіксація є неповною, не відповідає загальноприйнятої схеми опису тілесних ушкоджень, що не дозволяє експерту відповісти на всі питання правоохоронних органів, визначити локалізацію, механізм, давність виникнення ушкодження, взаєморозташування потерпілої особи та злочинця тощо. Керівник закладу охорони здоров'я або визначена ним особа з числа його заступників повинні організувати вищезазначену підготовку медичних працівників щодо фіксації та документування тілесних ушкоджень.

Медичний працівник повинен визначити вид медичної допомоги (первинна медична допомога, вторинна (спеціалізована), третинна (високоспеціалізована), екстрена медична

допомога, паліативна медична допомога, стоматологічна медична допомога, медична реабілітація, та за потреби направити таку особу до відповідного закладу охорони здоров'я. Медична допомога особам, які постраждали (або ймовірно постраждали) від насильства (фізичного, сексуального, психологічного), надається згідно з Протоколами надання медичної допомоги, тобто відповідно до галузевих стандартів у сфері охорони здоров'я. Медичні працівники під час звернення по медичну допомогу постраждалих осіб або їх законних представників повинні зафіксувати їх скарги (звернення), зібрати анамнез, провести медичний огляд з фіксацією та документуванням тілесних ушкоджень, оцінкою стану постраждалої особи та в разі потреби призначити додаткове інструментально-лабораторне обстеження й заходи щодо попередження наслідків насильства.

Для фахівців всіх галузей при наданні медичної, психологічної, правової допомоги важливо пам'ятати, що право на звернення до державних органів, закладів охорони здоров'я, правозахисних організацій, психологів по допомогу постраждалих від насильства (фізичного, сексуального, психологічного, тощо) – це особисте рішення персонально кожної постраждалої особи. Питання про побої, муки та катування входять в компетенцію органів досудового слідства/суду, і не є компетенцією медичних працівників та судово-медичної експертизи. Однак, всім постраждалим особам завжди необхідно роз'яснити, що перелічені вище кроки допоможуть зібрати докази злочину з урахуванням європейських стандартів на той випадок, якщо постраждала особа змінить думку й наважиться повідомити про нього пізніше.

В Україні, як і в усьому світі, широко застосовуються заходи по запобіганню та протидії насильству, пов'язаного зі збройними конфліктами, постійно розробляються та удосконалюються рекомендації з приводу його подолання із залученням працівників правоохоронних органів, соціальних служб, медичних установ, громадських і міжнародних організацій, що демонструє впровадження європейських стандартів. Метою надання постраждалій особі медичної допомоги

є подолання негативних наслідків і впливів травматичного насильства на фізичне та психологічне здоров'я постраждалих осіб. Своєчасна фіксація та документування тілесних ушкоджень у постраждалих осіб медичними працівниками, діагностика наслідків ушкоджень допоможуть зібрати докази злочину/насильства і, відповідно, допоможе при розслідуванні кримінальних злочинів.

Перелік використаних джерел

1. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання : ратифіковано із застереженнями Указом Президії ВР N 3484-XI (3484-11) від 26.01.87. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text

2. Особливості роботи з пацієнтами, які пережили полон та тортури, сексуальне насильство пов'язане з конфліктом. Рекомендації для фахівців медичної сфери/ К. Возніцина, Т. Сіренко. Київ, 2023. 48 с. URL: <https://umj.com.ua/uk/stattia-243884-osoblivosti-roboti-z-patsiyentami-yaki-perezhilli-polon-torturi-ta-seksualne-nasilstvo>

3. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>

4. Кримінальний Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

5. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Вводиться в дію Постановою ВР № 2802-XII від 19.11.92. *ВВР*. 1993. № 4. Ст. 20. із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

6. Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами», документ 2319-IX, чинний, поточна редакція – прийняття 20.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text>

7. Наказ МОЗ України № 6 «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України» від 17.01.1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95#Text>

8. Бабкіна О. П., Ткачов А. С., Данильченко С. І. Правові та судово-медичні аспекти домашнього насильства в Україні. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2020. № 4 (26). Т. 5. С. 336–342. URL: <https://jmbs.com.ua/pdf/5/4/jmbs0-2020-5-4-336.pdf>

Олег Баулін

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач відділу наукової діяльності та міжнародного співробітництва лабораторії організації наукової, методичної діяльності, нормативного забезпечення та міжнародного співробітництва Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України
електронна адреса: baulin_ov@ukr.net

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПИТАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Міжнародне співробітництво під час здійснення судово-експертної діяльності в сучасних умовах України, яка не один рік чинить збройний опір військовій агресії РФ, стає все більш важливим, значущим і поширеним, що цілком відповідає традиціям експертного забезпечення міжнародного правосуддя і європейським стандартам захисту прав людини та справедливого судочинства у складних провадженнях й процесах із іноземним елементом.

Правові основи цього співробітництва складають положення Конституції України, процесуальних кодексів і законів України «Про міжнародні договори України» та «Про судову експертизу», ратифікованих Україною міжнародних договорів та деяких інших законодавчих актів України, яка не зважаючи на воєнний стан продовжує невпинно рухатись на шляху подальшої європейської інтеграції, визначеному в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (далі – ЄС).

І хоч в цій Угоді [1], що була ратифікована Україною за законом від 16.09.2014 р., прямо не згадується про судово-експертну діяльність, у ній є суміжні зі здійсненням цієї діяльності положення щодо правосуддя, які зумовлюють посилення міжнародних зав'язків та координації у сфері судово-експертної діяльності, активізацію обміну досвідом та знаннями між фахівцями, уніфікацію стандартів проведення судових експертиз,

взаємне позитивне сприйняття результатів судових експертиз, проведених іноземними експертами, і визнання висновків українських експертів компетентними органами і судами в державах-членах ЄС.

При цьому, особливе значення серед джерел права мають Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 09.11.1950 р.), яку Україна ратифікувала 17.07.1997 р., та рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд), що був організований учасниками цієї Конвенції для дотримання взятих на себе зобов'язань й почав функціонувати з 1959 р. (Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», ч. 5 ст. 9 Кримінального процесуального кодексу України, ч. 4 ст. 10 Цивільного процесуального України, ч. 4 ст. 11 Господарського процесуального кодексу України).

У контексті європейської інтеграції національної судово-експертної діяльності слід зазначити, що міжнародне співробітництво здійснюється при проведенні всіх експертиз у справах, які розглядаються за скаргами фізичних і юридичних осіб та держав у ЄСПЛ. Його Регламент [2], доповнений положеннями Додатку стосовно розслідувань (далі – Додаток) [2], передбачає залучення до провадження експертів. Відповідно до правила 104 Регламенту ЄСПЛ і правила А1 Додатку, Палата Суду вправі вжити будь-який захід розслідування, що може допомогти з'ясуванню фактів у справі, запропонувати сторонам подати документальні докази та прийняти рішення про заслуховування експерта, докази або твердження якого, на її погляд, можуть допомогти у виконанні завдань судочинства.

Правила А5-А7 Додатку регулюють порядок виклику експертів при проведенні делегацією Суду заходів із розслідування на місці, надання присяги перед даванням експертом показань, їх заслуховування ЄСПЛ та визначення на кого покладаються витрати у зв'язку із залученням експерта.

Згідно з правилом 34 Регламенту Суду офіційними мовами в ЄСПЛ є англійська і французька, однією з яких здійснюються усе спілкування та оформлення документів у справі; проте експерт, який постає перед ЄСПЛ, може використовувати свою

рідну мову, якщо не володіє достатньою мірою офіційною. У такому випадку секретар Суду має домовитись щодо письмового або усного перекладу.

Важливу роль для призначення та проведення експертиз у ЄСПЛ відіграє Європейська угода про осіб, які беруть участь у процесі ЄСПЛ [3]. Відповідно до ст. 2 цієї Угоди експерти користуються імунітетом стосовно зроблених ними заяв або документів чи інших доказів, пред'явлених у ЄСПЛ чи поданих до нього. Однак цей імунітет не стосується повідомлень за межами ЄСПЛ. Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати вільному пересуванню та подорожі експертів для участі у процесі ЄСПЛ та повернення з нього. Їх пересування і подорожі не підлягають жодним обмеженням, за винятком тих, що передбачені законом і є необхідними у демократичному суспільстві в інтересах національної чи громадської безпеки, для підтримання громадського порядку, для запобігання злочинам, захисту здоров'я чи моралі або захисту прав і свобод інших людей.

У країнах транзиту та у країні, де відбувається процес, такі особи не можуть підлягати судовому переслідуванню, затримуватися або підлягати будь-якому іншому обмеженню їх особистої свободи у зв'язку з діями чи судимостями, які мали місце до початку подорожі. Імунітети та привілеї надаються експертам виключно з метою забезпечення їм свободи слова та незалежності, необхідних для виконання ними своїх функцій, завдань та обов'язків і реалізації своїх прав у зв'язку із залученням до процесу в ЄСПЛ.

Крім того, питання судової експертизи виникають у діяльності ЄСПЛ при вирішенні скарг на несправедливе судово провадження, відсутність ефективного розслідування, порушення прав на повагу до приватного життя, застосування тортур, нелюдського та такого, що принижує людську гідність поведіння з особою. Прикладів цього можна навести чимало.

Так, питання про наявність у особи права на проведення судової експертизи експертами зі сторони захисту були розглянуті у справі «Корелліс проти Кіпру» [4], в якій була висловлена позиція ЄСПЛ щодо права на проведення паралельного або

повторного судово-експертного дослідження важливого речового доказу.

У справі «Брандстеттер проти Австрії» ЄСПЛ зазначив, що право на змагальний судовий процес є складовим права на справедливий судовий розгляд і означає, що обом сторонам кримінального процесу, тобто як стороні обвинувачення, так і стороні захисту, обов'язково має надаватися можливість користуватися допомогою експертів, які володіють спеціальними знаннями в конкретних галузях науки, та давати роз'яснення щодо доказів, поданих іншою стороною [5].

Суд при розгляді скарг звертає увагу на дотримання прав людини у процесі, які могли бути порушені через те, що окремі експертизи при здійсненні національного судочинства не були проведені. Наприклад, у Рішенні ЄСПЛ у справі «Савіні проти України» від 18.12.2008 р., було встановлено порушення ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, оскільки, приймаючи рішення про поміщення 3-х дітей заявників до дитячого будинку, компетентні органи та суд зосередили увагу лише на недостатності у заявників, які були інвалідами по зору, фінансових і матеріальних ресурсів виховувати своїх дітей. При цьому не було проаналізовано можливість надання заявникам відповідної допомоги у вихованні дітей, не було проведено психологічної експертизи щодо того, чи могли вони самостійно дбати про дітей, не було вислухано думку самих дітей, яким на момент розгляду справи в суді було 13, 6 та 3 роки [6].

ЄСПЛ чи не вперше в історії міжнародного права застосував норми про права людини до встановленого у національному законодавстві порядку призначення і проведення судових експертиз та використання їх результатів і показань експертів у судовому процесі, й слушним є висновок, що ЄСПЛ виробив певні загальновизнані підходи (європейські правові стандарти) до порядку призначення та проведення судової експертизи, оцінки достовірності та обґрунтованості висновків експерта, які відповідають змісту норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [7, с. 245].

Отже, на сьогодні вагомим значення для судово-експертних установ України набувають питання налагодження

та постійного поглиблення міжнародного співробітництва на підставі положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у контексті правосуддя, інших ратифікованих Україною міжнародних договорів і національних нормативно-правових актів, що стосуються здійснення судочинства, захисту прав людини та судової експертизи.

Перелік використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Брюссель, 21.03.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 15.08.2023).

2. Регламент Європейського суду з прав людини. Додаток до Регламенту (стосовно розслідувань). Страсбург, липень 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_100?find=1&text#Text (дата звернення: 15.08.2023).

3. Європейська угода про осіб, які беруть участь у процесі Європейського суду з прав людини. Страсбург, 05.03.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_324#Text (дата звернення: 15.08.2023).

4. Case of Korellis v. Cyprus (№ 54528/00; 07/01/2003; final21/05/2003). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["«001-60855»\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (дата звернення: 15.08.2023).

5. Case of Brandstetter v. Austria (№ 11170/84; 12876/87; 13468/87; 28 August 1991). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["«001-57683»\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (дата звернення: 15.08.2023).

6. Савіни проти України (№ 39948/06): Рішення Європейський суду з прав людини від 18.12.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_454#Text (дата звернення: 15.08.2023).

7. Юрчишин В. Д. Судова експертиза в діяльності Європейського суду з прав людини: питання теорії та практики. *Право і суспільство*. 2021. № 2. С. 240–245.

Вікторія Біла

доктор юридичних наук, доцент, начальник наукової лабораторії (наукової установи) Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України
електронна адреса: nauka_ict@ssu.gov.ua

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДОВОГО ЕКСПЕРТА У ДЕРЖАВАХ-ЧЛЕНАХ ЄС (ДОСВІД ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ)

Євроінтеграційні контекст реформування системи публічного адміністрування сектору оборони та безпеки, триваюча реформа правосуддя в Україні зумовлюють актуальність та необхідність дослідження досвіду держав-членів ЄС у зазначених сферах з метою пошуку оптимальних моделей функціонування провідних інститутів. Зокрема, йдеться про інститут судово-експертного забезпечення правосуддя, де центральне місце доцільно відвести правовому статусу судового експерта. Саме його права, обов'язки та відповідальність повинні перебувати у фокусі уваги законодавця, а вдосконалення правового регулювання судово-експертної діяльності – здійснюватись крізь призму необхідності забезпечення реалізації всіх визначених і закріплених в законі елементів правового статусу судового експерта.

У такому аспекті значний дослідницький інтерес становить досвід Французької республіки (далі – ФР), де правовий статус судового експерта визначено окремим законодавчим актом з 1971 року, а перші зміни були внесені у 2004 році. У законі ФР № 71-498 від 29.06.1971 «Про судових експертів» [1] визначено основні елементи правового статусу судового експерта, а процедури їх реалізації – у постанові уряду ФР № 2004-1463 від 23 грудня 2004 р. «Про судових експертів» (далі – постанова № 2004-1463) [2]. У 2023 році було прийнято постанову № 2023-468 від 16 червня 2023 року «Про експертизу в адміністративних та судових справах» [3], якою вносяться зміни до постанови № 2004-1463. Відповідно, врахування цього досвіду може стати у нагоді в умовах реформування правового

забезпечення судово-експертної діяльності, а також сектору безпеки та оборони.

Перш ніж перейти до вивчення правового статусу судового експерта у ФР зробимо низку принципів зауважень. По-перше, система судово-експертного забезпечення правосуддя у ФР – двокомпонентна, і включає «цивільних» судових експертів та експертів-криміналістів наукової поліції Національної поліції (є державними службовцями) та Національної жандармерії (є військовослужбовцями). Правовий статус та допуск до професій зазначених категорій фахівців значно відрізняється. Власне останні навіть за посадами не йменуються «судовими експертами», хоча зобов'язані надавати висновки судового експерта на запит суду у кримінальних провадженнях. Зважаючи на те, що основну функцію експертного забезпечення судів покладено на «цивільних» судових експертів у подальшому зосередимо увагу саме на правовому регулюванні їх діяльності. По-друге, за виключенням окремих випадків, коли коли залучення експерта вимагається законом, призначення судової експертизи віднесено до дискреційних повноважень суду. Сторони можуть клопотати про призначення судової експертизи, однак суд, розглядаючи таке клопотання, повинен оцінити чи буде висновок судового експерта важливим для формування його власного переконання по суті і справи, а також пересвідчитися чи наявні зразки (матеріали) для проведення експертизи. Експертиза може не бути призначена, якщо: суддя вже має достатньо доказів для прийняття рішення (ст. 144 Цивільно-процесуального кодексу ФР (далі – ЦПК ФР) [4]; певні факти вже визнані преюдиційно чи встановлені за допомогою інших джерел доказів (ст. 146 ЦПК ФР); клопотання про призначення експертизи надійшло у терміни, що унеможливають своєчасне та якісне проведення судової експертизи [5]. Загалом у ст. 147 ЦПК ФР закріплено, що: «суддя повинен обмежити вибір заходів збору доказів тим, що є достатнім для вирішення спору, намагаючись обрати те, що є найпростішим і найменш обтяжливим» [4]. По-третє, у ФР здійснення судово-експертної діяльності не є окремим видом професійної діяльності (за виключенням

служби у підрозділах наукової поліції Національної поліції чи Національної жандармерії). Судові експертизи виконуються фахівцями поряд зі здійсненням основного виду професійної діяльності, що дозволяє їм набути необхідних спеціальних знань і досвіду.

Зважаючи на зазначені особливості у ФР право здійснювати судово-експертну діяльність надається особі через її реєстрацію в списках судових експертів апеляційних судів чи Національному списку судових експертів, що адмініструється Касаційним судом ФР. При цьому до зазначених списків вносять як фізичні, так і юридичні особи, що мають намір провадити судово-експертну діяльність.

Особа, яка набуває статусу судового експерта вперше, вноситься до списків апеляційних судів, строком на 3 роки [1]. Це так званий «випробувальний» термін, по завершенні якого особа може подати нову заяву для «постійної» реєстрації в списках апеляційного суду. Судовий експерт повинен проходити перереєстрацію кожні 5 років.

Фізична особа може бути зареєстрована або перереєстрована в списку судових експертів за умови відповідності сукупності таких вимог: дотримання правил доброчесності (тобто не вчиняти дій, що порушують вимоги честі, чесності та моралі); наявність достатнього стажу роботи за відповідною спеціальністю; виконання професійної діяльності в умовах, що надають достатню кваліфікацію. Кандидати на включення до списків апеляційних судів повинні надати докази про проходження підготовки в галузі судової експертизи. Кандидати (крім фахівців з перекладу) повинні здійснювати професійну діяльність в межах юрисдикції цього суду [2].

Не може бути зареєстрована судовим експертом особа, яка: була притягнута до дисциплінарної чи адміністративної відповідальності у вигляді відсторонення від посади, тимчасового виключення зі списків судових експертів, скасування реєстрації судового експерта, позбавлення атестації або спеціального дозволу (наприклад, позбавлення дозволу на проведення молекулярно-генетичної експертизи); визнана банкрутом; здійснює діяльність, що суперечить незалежності, необхідній

для виконання судових завдань з експертизи; досягла віку 72 років [2].

До списків можуть бути включені і юридичні особи, що мають відповідні технічні засоби та кваліфікований персонал. Крім того, юридична особа не повинна здійснювати діяльність, що може поставити під сумнів незалежність виконання експертних завдань, а власне судово-експертна діяльність не повинна бути основним або додатковим видом діяльності такої юридичної особи. Виключення з останнього правила встановлені для тих юридичних осіб, що виконують судово-медичні експертизи або молекулярно-генетичні дослідження. До керівників таких юридичних осіб встановлені такі саме вимоги як і для фізичних осіб, що мають намір отримати реєстрацію судового експерта [2].

Під час провадження професійної діяльності судовий експерт зобов'язаний щороку до 1 березня інформувати прокурора та голову суду про кількість складених висновків судового експерта за попередній рік, судові експертизи, що знаходяться на виконанні із зазначенням реквізитів рішення суду, яким призначено судову експертизу, і кінцевий термін для подання висновку судового експерта; навчальні курси, які були ним пройдені минулий рік, із зазначенням організацій, які їх проводили. Ці відомості доводяться до відома Комісії під час розгляду заяв про перереєстрацію судових експертів на нові терміни.

Контроль за діяльністю судового експерта у конкретній справі здійснюється прокурором та головою суду. Скарги на дії судового експерта приймає та розглядає прокурор апеляційного суду, на якого також покладено обов'язок здійснення дисциплінарного провадження, забезпечення та контролю за виконанням дисциплінарних стягнень [2]. До судового експерта можуть бути застосовані такі види дисциплінарних стягнень: попередження; зупинення реєстрації строком до 3 років; виключення зі списків із заборону поновлення реєстрації (аналог заборони займатися певною діяльністю) у будь-якому зі списків, або позбавлення почесного звання [1].

Певний інтерес становлять і особливості процедурних норм реалізації прав і обов'язків судового експерта.

Так, при «первинній реєстрації» заява подається прокурору за місцем проживання/провадження діяльності. Прокурор розглядає таку заяву, перевіряє, чи відповідає кандидат встановленим вимогам, та, у разі необхідності, може звернутися за поясненнями до відповідних асоціацій судових експертів (compagnies d'experts judiciaires). Надалі заяви направляють прокурору апеляційного суду, який передає їх на розгляд зборів суддів апеляційного суду. Варто відмітити, що при «первинній» реєстрації до розгляду заяв кандидатів не залучаються судові експерти. Відповідальність за перевірку доброчесності кандидата у судові експерти покладено на місцевих прокурорів, а прийняття рішення про включення особи до списку судових експертів залежить від потреби судів певного регіону у фахівцях певної спеціальності.

Перелік використаних джерел

1. Relative aux experts judiciaires : Loi n° 71-498 du 29 juin 1971. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000874942>
2. Relatif aux experts judiciaires : Décret n°2004-1463 du 23 décembre 2004. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGIA RTI000047697317/2024-01-01/>
3. Relatif à l'expertise devant les juridictions administratives et judiciaires : Décret n° 2023-468 du 16 juin 2023. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGIARTI000047695116/2023-06-18/>
4. Code de procédure civile. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070716/LEGISCTA000006165183/#LEGISCTA000006165183
5. Jacques Van Compernelle. La désignation, la mission et la fonction de l'expert /L'EXPERTISE. Bruxelles : Presses de l'Université Saint-Louis. 1994. P. 105-137. <https://books.openedition.org/pusl/12959>. DOI: 10.4000/books.pusl.12905

Юлія Бондар

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту авіаційної діяльності,
Льотної академії Національного авіаційного університету
електронна адреса: cooperjulia@ukr.net

Діна Швиданенко

завідувач сектору економічних досліджень відділу ТГЕБЗД
та Од Кіровоградського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України

СУДОВО-ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Для забезпечення виконання завдань Українського інституту судових експертиз необхідно враховувати не лише національне надбання у цій галузі, а й міжнародний досвід, а також співпрацю з міжнародними організаціями та установами, спрямовану на вдосконалення своєї діяльності. За умови європейської інтеграції України уніфікація та координація діяльності національних судових експертів вимагає прийняття світових стандартів у цій сфері. Сьогодні всі зусилля науковців та законодавців мають бути спрямовані на розвиток судово-експертної діяльності. Важливо налагодити ефективну взаємодію судово-експертного корпусу України з установами та експертами інших країн, що в свою чергу допоможе підвищити авторитет судово-медичних експертів у всьому світі та підвищити важливість висновку експерта як джерела доказів.

Головним та незмінним пріоритетом зовнішньої політики України протягом останніх років є євроінтеграція. Перспектива членства України в Європейському Союзі є основою для національної стратегічної трансформації, спрямованої на європейську модель соціально-економічного та політичного розвитку. Україна буде законодавчий шлях відповідно до європейських вимог, йдучи конституційним шляхом до членства в ЄС. Сучасні демократії в багатьох європейських країнах дотримуються основних принципів ліберальних політичних систем: конституційного правління, поділу влади, індивідуальної свободи, прав

людини та автономії меншин. Приведення нашого законодавства у відповідність до положень Співтовариства (здійснення європейської інтеграції в політичній, правовій та економічній сферах на основі спільних європейських цінностей) є необхідною умовою всебічної інтеграції Європи та основою розвитку європейських країн.

Не тільки діяльність судових експертів, але й будь-яка галузь права в тій чи іншій країні має національний характер, незважаючи на те, що в країнах ЄС закони максимально гармонізовані. Протягом останніх десятиліть у Європі спостерігається тенденція до конвергенції правових систем. Це примирення ґрунтується на загальнолюдських правових цінностях – ідеях прав людини, соціальної справедливості, верховенства права, правової держави тощо, які стають все більш поширеними в сучасному світі. При цьому правовий феномен не тільки зберігає, а й поглиблює властиві національній правовій системі унікальні та неповторні характеристики, які в основному визначаються історичними національними особливостями кожного народу. Завдання експерта в будь-якій країні також однакове – відповідно до його знань провести певну перевірку, щоб допомогти вирішити судові спори чи просто конфліктні ситуації. Діяльність судових експертів базується насамперед на єдиних наукових принципах та методах. Важливою частиною цієї діяльності є налагодження співпраці, обмін набутим досвідом та технологіями, пошук нових шляхів та способів взаємодії.

Одним із основних міжнародно-правових документів, спрямованих на налагодження та розвиток міжнародного співробітництва між Україною та Європейським Союзом, є Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Євратомом та його державами-членами, у преамбулі якої зазначено, що політична асоціація та економічна інтеграція залежатиме від досягнень України у забезпеченні поваги до спільних цінностей та прогресу в примиренні з ЄС у політичній, економічній та правовій сферах, особливо у сфері юстиції [2].

Ознакою результатів стратегічного плану є ефективність судово-експертної діяльності, що підтверджується ступенем досягнення її суб'єктами поставлених цілей та завдань.

Європейська інтеграція є головним стратегічним напрямком України щодо зміцнення демократичних засад, що ґрунтуються на верховенстві права, законності та підпорядкованості інтересам людини, захисті прав та основних свобод людини [4]. Реалізація цієї мети значною мірою залежить від становлення сучасної експертної судової системи та ефективної ролі в ній судово-експертної діяльності. При цьому уточнюється напрямок підвищення ефективності, що в основному відображається в уточненні діяльності та конкретного змісту її основних суб'єктів, насамперед, судово-експертних установ, які мають ефективно діяти за рахунок своєчасного та правильного інформування щодо виконання покладених на них завдань.

Перелік використаних джерел

1. Бондар Ю. А. Правові взаємовідносини між Європейським союзом та Міжнародною організацією праці. *Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції*: матер. III Всеукр. наук.-метод. конф., 18 червня 2022 р. Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 27–31.

2. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом : ратифік. із заявою Законом України від 16.09.2014 р. № 1678-VII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

3. Овсянникова І. М. Судово-експертна діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2020. Вип. 21. С. 274. DOI: 10.32353/khrife.1.2020.017.

4. Стратегічний план діяльності Міністерства юстиції України на 2019–2022 роки (за даними Міністерства юстиції України). URL: https://minjust.gov.ua/objectives_of_public_policy.

Олеся Ващук

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики

Національного університету «Одеська юридична академія»
електронна адреса: earth.olesia@gmail.com

СУДОВО-ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ

Висновки щодо поточного стану судово-експертної діяльності в Україні та виклики, з якими вона стикається в контексті європейської інтеграції, можливо зробити, ознайомившись з останніми звітами, науковими дослідженнями, джерелами новин та публікаціями міжнародних організацій. У контексті європейської інтеграції, хоча Україна докладає зусиль для вдосконалення своєї судово-експертної діяльності, варто визначити ряд викликів і проблем, зокрема:

- Відповідність європейським стандартам. Приведення судово-експертної діяльності до європейських стандартів потребує значних коректив, де забезпечення відповідності всіх судових експертиз європейським стандартам є складним процесом, який потребує комплексних реформ.

- Міжнародне визнання. Незважаючи на прогрес, реформи та розвиток, отримання міжнародного визнання якості судово-експертної діяльності України та її приведення у відповідність з європейськими стандартами ще потребує часу та послідовних зусиль.

- Правова база та прийнятність. Приведення українського законодавства у відповідність до європейських норм і стандартів є складним процесом, під час якого необхідно ретельно продумувати правові реформи, щоб гарантувати ефективний перехід до них судових експертів з дотримання міжнародних правових принципів та врахуванням їх досвіду. Правова база, що регулює прийнятність висновків експертів у судовому розгляді, має бути чіткою та послідовною. У деяких випадках продовжують виникати проблеми,

пов'язані з прийнятністю певних висновків судової експертизи або їх тлумачення.

- **Безперервність реформ.** Процес інтеграції європейських стандартів і практик в судово-експертну систему України є довгостроковим завданням, де відсутність збереження послідовної відданості реформам, особливо коли відбуваються зміни в керівництві чи політичних пріоритетах, створює проблеми для безперервності зусиль щодо подальшого вдосконалення.

- **Відсутність ресурсів.** Адекватне фінансування та ресурси є важливими для розвитку надійної інфраструктури судово-експертної діяльності. Україна стабільно має проблеми виділення достатніх ресурсів для вдосконалення навчання, технологій, обладнання та матеріально-технічної бази для судових експертів. Розвиток сучасної інфраструктури судово-експертної діяльності потребує постійних державних інвестицій та політичної підтримки, а проблеми виникають, коли інші пріоритети змагаються за обмежені ресурси.

- **Забезпечення якості.** Забезпечення якості та надійності судових експертиз є проблемою. У деяких випадках виникають занепокоєння щодо неузгодженості процедур, методик і стандартів між різними суб'єктами судово-експертної діяльності.

- **Експертиза та підготовка.** Все ще існує велика потреба в подальшому вдосконаленні знань та кваліфікацій судових експертів, їх стажуванні за кордоном та за межами своїх суб'єктів підпорядкування. Постійний професійний розвиток і постійне навчання є важливими, щоб бути в курсі останніх досягнень у цій діяльності.

- **Незалежність і неупередженість.** Забезпечення незалежності та неупередженості судових експертів має вирішальне значення для збереження довіри до їх діяльності, де занепокоєння щодо потенційних упереджень, зовнішніх впливів або конфлікту інтересів підриває цілісність самих доказів.

- **Накопиченість справ (експертиз).** Накопичування справ, які очікують на судову експертизу призводить до затримок у розслідуванні та судових розглядів, що впливає на ефективність системи правосуддя та своєчасне відправлення правосуддя.

- Виклики цифрової криміналістики. У міру розвитку технологій проблеми, пов'язані з цифровими доказами та кіберзлочинами, стають складнішими. Наявна недостатня кількість судових експертів, здатних слідкувати за прогресом цифрової криміналістики та вирішувати проблеми, пов'язані з конфіденційністю та безпекою даних, що є надскладними завданнями сучасності.

- Обізнаність і освіта громадськості. Недостатня обізнаність і розуміння громадськістю ролі судових експертів та їхніх можливостей, що призводить до нереалістичних очікувань або скепсису щодо їхніх висновків за результатами проведеної судової експертизи. На суспільне сприйняття судово-експертної діяльності впливають зображення в засобах масової інформації та популярній культурі, де помилкове уявлення про процеси судової експертизи призводять до нереалістичних очікувань або непорозумінь.

- Бюрократичні виклики. Бюрократичні перепони та адміністративна неефективність уповільнюють впровадження реформ і перешкоджають розвитку ефективнішої системи судово-експертної діяльності.

- Прозорість і підзвітність. Забезпечення прозорості та підзвітності в діяльності судових експертів, де вирішальне значення для збереження довіри громадськості має авторитет судового експерта та інституції, що провадить судово-експертну діяльність.

- Координація та співпраця. Ефективна координація та співпраця між різними відомствами, включаючи правоохоронні, судові органи та лабораторії експертизи, є важливими, бо проблеми у спілкуванні та співпраці постійно перешкоджають повній інтеграції висновків у досудове розслідування та судовий розгляд.

- Міждисциплінарна співпраця. Судові експерти часто потребують співпраці між різними дисциплінами та фахівцями (вчені, практики, громадськість тощо), проте забезпечення ефективної міждисциплінарної комунікації та співпраці є складним завданням через різний рівень знань, термінологію, координацію та підпорядкованість.

- Мовні бар'єри. У справах, пов'язаних із міжнародним співробітництвом, мовні бар'єри є перешкодою ефективній комунікації та співпраці між українськими судовими експертами та їхніми колегами в інших країнах.

- Етичні дилеми. Судові експерти часто стикаються з етичними дилемами, особливо у справах, пов'язаних із делікатними темами, такими як людські останки, насильство чи особиста конфіденційність, де відсутність чітких етичних вказівок і практик є викликом під час розгляду різноманітних випадків.

- Захист даних і конфіденційність. Робота з цифровими доказами та їх збереження відповідно до правил захисту даних і конфіденційності є складним завданням, та й встановлення балансу між ефективним використанням цифрових доказів і захистом прав особи викликає багато суперечностей.

- Віддалені та сільські райони. Забезпечення доступу до високоякісних експертних послуг у віддалених або сільських районах є складним через географічні та матеріально-технічні обмеження.

- Культурні міркування. Міркування культурного контексту, практик і норм необхідно включити в судово-експертну діяльність, в яких мова йде про різні групи населення, області тощо.

Таким чином, вирішення вищезокреслених проблем потребує цілісного підходу, який передбачає співпрацю між державними установами, судовими експертами, юристами, міжнародними партнерами та відповідними зацікавленими сторонами. Незважаючи на певний прогрес, необхідні постійні зусилля для подолання цих викликів і забезпечення більшої відповідності судово-експертної діяльності України європейським стандартам і практикам. Шлях України до інтеграції судово-експертної діяльності в ширші рамки європейської інтеграції передбачає вирішення цих багатогранних викликів, де ключове значення має співпраця з міжнародними партнерами.

Аркадій Вейц

аспірант кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»
електронна адреса: aveyts30@gmail.com

ДО ПИТАННЯ СТАНУ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ РОЗСЛІДУВАННЯ КІБЕРЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ЗА УЧАСТЮ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ АБО ТАКОЇ, ЯКА ЗДІЙСНЮЄ ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ, ПОВ'ЯЗАНУ З НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

Останнім часом в Україні все більше привертає увагу практиків комплекс органічно взаємопов'язаних злочинних дій, серед яких часто присутні злочини в сфері використання комп'ютерної техніки, які вчинені службовою особою або такою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг. Акцентуємо, що багато таких правопорушень взагалі залишаються в категорії латентна злочинність, адже в більшій ніж половині проваджень, що вже направлені за ознаками кіберзлочину до суду, фігурують невстановлені особи, які виходячи з матеріалів справ мали доступ до інформації, що зберігається в електронних ресурсах з обмеженим доступом, відповідно могли відносити до категорії службових осіб або таких, що здійснюють професійну діяльність, пов'язану із наданням публічних послуг.

У національному криміналістичному науковому колі одними з перших хто намагались розробити методіку розслідування кіберзлочинів в цілому були П. Д. Біленчук, А. С. Білоусов, В. М. Бутузов, І. О. Воронов, В. Д. Гавловський, В. О. Голубев, М. В. Гуцалюк, О. І. Котляревський, В. С. Цимбалюк. При цьому використовували власні підходи до структури методіки та змісту окремих її елементів. П. Д. Біленчук та В. О. Голубев першими видали монографії з тематики щодо розслідування комп'ютерний злочинів, роблячи акцент на розгорнутій характеристиці способів вчинення таких злочинів та організації кібербезпеки [1; 2]. В. М. Бутузов, І. О. Воронов,

В. Д. Гавловський, М. В. Гуцалюк, В. С. Цимбалюк у власних та спільних працях велику увагу приділяли питанням документування кіберзлочинів, оперативно-розшуковим аспектам протидії кіберзлочинам.

Також достатньо велика кількість наукових робіт присвячена окремим методикам розслідування щодо різновидів кіберзлочинів. Насьогодні можна вести мову про такі запропоновані на рівні дисертаційних досліджень комплексні або окремі методики розслідування таких кіберзлочинів: злочинів у сфері телекомунікацій (автор В. І. Пазиніч) [3]; злочинів, пов'язаних із дитячою порнографією (автор Д. Г. Паляничко) [4]; шахрайств та інших злочинів, вчинених у сфері функціонування електронних розрахунків (автор А. І. Анапольська) [5]; злочинів у сфері інформаційних комп'ютерних технологій (автор О. І. Мотлях) [6]; транснаціональні комп'ютерні злочини як об'єкт криміналістичного дослідження (автор Л. В. Борисова) [7]; незаконного втручання в роботу комп'ютерів, систем та комп'ютерних мереж (автор Л. П. Паламарчук) [8]; злочинів у сфері виготовлення та обігу платіжних карток (автор А. В. Реуцький) [9]; створення, використання, розповсюдження або сбут шкідливих програмних чи технічних засобів (автор О. О. Волков) [10]. Існують й інші корисні для практиків та теоретиків розробки, що стосуються питань протидії кіберзлочинам у кримінально-правовій та процесуальній сферах (Н. А. Розенфельд, М. В. Карчевський, Д. С. Азаров, М. В. Рудик, В. П. Беленький, О. В. Богінський, Д. М. Цехан та багато інших).

Кіберзлочини, вчинені за участю службової особи, часто розглядались через призму злочинів у економічній сфері (в роботах В. В. Білоуса, А. Ф. Волобуєва, В. К. Лисиченка, Г. А. Матусовського, В. С. Мацишина, В. Л. Ортинського, Р. Л. Степанюка, та інших криміналістів). С. С. Чернявський розглядаючи сутність злочинів у сфері економіки пише про спорідненість суспільно-небезпечних діянь, де економічні відносини виступають основним об'єктом посягання (злочини проти власності та у сфері господарської діяльності), та злочинів, де вони стають додатковим або факультативним об'єктом, зокрема це стосується злочини у сфері службової діяльності

та «комп'ютерних злочинів [11, с. 36–37]. Про розкрадання та супутні йому злочини, що вчиняються з використанням комп'ютерної техніки для здійснення фіктивних електронних платежів наголошує А. Ф. Волобуєв [12]. Автор пише, що розкрадання грошових коштів вказаним способом можуть вчинити наймані працівники певного підприємства, що мають доступ до його банківського рахунку (менеджери, аналітики, програмісти, оператори ЕОМ та інші службові особи, які здійснюють розрахункові операції). Тобто, це вельми обмежене коло осіб, службові особи, але виявити розкрадання і потім доказати винність певної особи буває досить важко.

О. А. Самойленко справедливо зазначає, що можна вважати перспективним розроблення окремих методик розслідування кіберзлочинів, що пов'язані з отриманням неправомірної вигоди, або службових злочинів, пов'язаних із втручанням у роботу автоматизованих систем, обґрунтовуючи це тим, що у практичній діяльності правоохоронних органів дедалі частіше виявляють комплекс злочинів, передбачених ч. 2 ст. 362, ч. 3 ст. 362 та ч. 1 ст. 368 КК України або іншими статтями, що пов'язані із вчиненням злочину службовою особою [13, с. 239].

Тож, окремого комплексного наукового дослідження, яке стосувалось би проблем виявлення та розслідування саме кіберзлочинів, вчинених за участю службової особи або такої, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, в Україні, сьогодні немає. Розмаїття складів таких кіберзлочинів в кримінально-правовому сенсі та їх різновидів в криміналістичному зумовлює необхідність комплексного розв'язання проблем їх розслідування через розроблення окремої криміналістичної методики.

Перелік використаних джерел

1. Голубєв В. О. Інформаційна безпека: проблеми боротьби з кіберзлочинністю. Запоріжжя : ЗІДМУ, 2003. 250 с.
2. Біленчук П. Д., Зубань М. А. Комп'ютерні злочини: соціально-правові і кримінологіко-криміналістичні аспекти : навч. посіб. Київ : Укр. акад. внутр. справ, 1994. 72 с.

3. Пазиніч В. І. Правові та організаційні засади розслідування злочинів у сфері мобільних телекомунікацій України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. 217 с.
4. Паляничко Д. Г. Методика розслідування злочинів, пов'язаних із дитячою порнографією : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2013. 210 с.
5. Анапольська А. І. Розслідування шахрайств, пов'язаних із ними злочинів, вчинених у сфері функціонування електронних розрахунків : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Луганськ, 2010. 20 с.
6. Мотлях О. І. Питання методики розслідування злочинів у сфері інформаційних комп'ютерних технологій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 20 с.
7. Борисова Л. В. Транснаціональні комп'ютерні злочини як об'єкт криміналістичного дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2007. 217 с.
8. Паламарчук Л. П. Криміналістичне забезпечення розслідування незаконного втручання в роботу електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 214 с.
9. Реуцький А. В. Методика розслідування злочинів у сфері виготовлення та обігу платіжних карток : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2009. 22 с.
10. Волков О. О. Початковий етап розслідування створення, використання, розповсюдження або сбут шкідливих програмних чи технічних засобів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2022. 21 с.
11. Чернявський С. С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2001. 240 с.
12. Волобуєв А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2001. 426 с.
13. Самойленко О. А. Основи методики розслідування злочинів, вчинених у кіберпросторі. / О. А. Самойленко ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Одеса : ТЕС, 2020. 372 с.

Дар'я Давиденко

кандидат економічних наук, старший дослідник,
завідувач відділу аспірантури та докторантури
Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України,
електронна адреса: davidenko.dasha@ukr.net

Юлія Костенко

науковий співробітник відділу аспірантури та докторантури
Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України,
електронна адреса: yuliakostenko26@gmail.com

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ КАДРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасна система вищої освіти в Україні зазнала певних змін через неможливість повноцінного функціонування закладів вищої освіти та наукових установ в умовах повномасштабної російської агресії, розпочатої 24 лютого 2022 року.

Так, на рівні з іншими фахівцями України, із проблемою віддаленого навчання стикнулися кадри вищої кваліфікації за судово-експертним профілем. Для її розв'язання спеціалізовані наукові установи, що провадять освітню діяльність у сфері вищої та післядипломної освіти, застосували альтернативні методи навчання, а саме його дистанційну форму.

Відповідно до ст. 49 Закону України «Про вищу освіту» дистанційна форма здобуття освіти – *«це індивідуалізований процес здобуття освіти, що відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу в спеціалізованому середовищі, що функціонує на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій»* [1]. Тобто заклади вищої освіти та наукові установи за допомогою онлайн-технологій мають змогу компенсувати відсутність зустрічі викладача та здобувача, що має сприяти набуттю теоретичних фахових компетентностей в обраній галузі. Утім, цей варіант не є прийнятним для підготовки судового експерта.

Процедура отримання кваліфікації судового експерта [2; 3] передбачає не лише підготовку з теоретичних, організаційних і процесуальних питань судової експертизи, а й інституційну підготовку з відповідних експертних спеціальностей, що неможливо здійснити віддалено – з огляду на сутність процесу проведення експертного дослідження.

Отже, набуття практичних навичок роботи експерта можливе винятково в безальтернативній формі очної зустрічі, що потребує нівелювання відстані між суб'єктами освітнього процесу з метою успішного здобуття відповідної кваліфікації.

На нашу думку, Міністерство юстиції України повинне внести у Порядок присвоєння кваліфікації судового експерта [3] відповідні зміни, що враховуватимуть необхідність отримання судовими експертами практичних навичок дистанційно з огляду на реалії воєнного стану в Україні.

Перелік використаних джерел

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 24.08.2023).

2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 24.08.2023).

3. Положення про Центральну-експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів : затв. наказом Мін'юсту України від 03.03.2015 р. № 301/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (дата звернення: 24.08.2023).

Катерина Дзюбак

кандидат економічних наук, головний судовий експерт лабораторії економічних досліджень Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України
електронна адреса: ekaterina.dzubak@gmail.com

**ДО ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ
ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ
СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ**

В умовах активних бойових дій на всій території України питання про застосування електронних документів під час проведення судово-економічних експертиз набуває більшої актуальності. Це пояснюється кількома причинами: по-перше, судовим експертам на виконання часто надходять експертизи з інших регіонів; по-друге, судово-економічні експертизи за обсягом переважно великооб'єктні, що вимагає тривалого часу для проведення досліджень; по-третє, виготовлення, зберігання, транспортування об'єктів дослідження потребує забезпечення додаткових заходів безпеки, підвищення стресовості психоемоційного фону осіб, задіяних у цих процесах; по-четверте, сучасна тенденція розвитку електронного документообігу диктує перегляд існуючих норм та формування нового підходу до проведення судово-економічних експертиз за електронними документами.

Законодавчою базою, що на сьогодні регулює електронний документообіг в Україні, є:

- Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996;
- Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 24.05.1995 № 88;
- Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 № 851;
- Закон України «Про електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 № 2155;
- Порядок роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до переведення на архівне зберігання,

затверджений наказом Міністерства юстиції України від 11.11.2014 № 1886/5.

Згідно зі ст. 5 Закону України № 851, електронним документом вважається документ, інформація в якому фіксується у формі електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити. При цьому він повинен мати здатність бути відтвореним візуально, тобто мати можливість: відображення на моніторі комп'ютера, смартфона, планшета, іншого пристрою; друку на папері.

Звідси під електронним документообігом розуміють сукупність процесів створення, обробки, відправлення, передачі, отримання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності і в разі необхідності з підтвердженням факту утримання таких документів (ст. 10 Закону № 851).

На сьогоднішній день широко застосовуються у практичній діяльності суб'єктів господарювання в Україні такі види електронних документів: електронні податкові накладні, акцизні накладні, листки тимчасової непрацездатності (паперовий варіант допускається лише як виняток за деяких обставин і це тимчасово); електронні товаро-транспортні накладні (ТТН) (хоча паралельно існують і звичайні паперові ТТН). Окрім електронних документів, вже використовується електронна звітність (податкова, фінансова, статистична).

Вищенаведені документи є об'єктами дослідження судово-економічної експертизи. Але на даний час документи бухгалтерського та податкового обліку, створені в електронній формі, переважно надаються на дослідження судово-економічною експертизою у роздрукованому вигляді. Ця вимога міститься у Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5: використання електронних документів при проведенні судово-економічної експертизи, а саме документів бухгалтерського та податкового обліку, які сформовано в електронно-обчислювальному вигляді, обмежено умовою наявності таких документів в роздрукованому

вигляді із обов'язковим завіренням роздруківок в установленому порядку. Отже, при проведенні дослідження електронних документів в межах судово-економічної експертизи особливе значення має обґрунтованість їх використання для забезпечення доказової сили таких документів. До речі, процесуальним законодавством чітко не визначений порядок збирання та забезпечення доказів в електронній формі (у тому числі документів бухгалтерського та податкового обліку, складених в електронній формі), способів їх дослідження. Хоча у Цивільному процесуальному кодексі України, Господарському процесуальному кодексі України та Кодексі адміністративного судочинства України з 2017 року міститься нова категорія – електронні докази, але у Кримінальному процесуальному кодексі і в Кодексі України про адміністративні правопорушення їх визначення відсутнє.

Таким чином, треба констатувати, що зараз в Україні склалася наступна ситуація: з одного боку, визначено, електронний документ, з усіма необхідними реквізитами, має юридичну силу, може бути доказом у справах, розповсюджений, зручний для дослідження. А, з іншого боку, для проведення судово-економічної експертизи електронні документи обов'язково повинні бути візуалізовані.

Однак необхідно розуміти, що наразі існує нагальна потреба у проведенні судово-економічних досліджень документів бухгалтерського, податкового обліку та фінансової звітності саме в електронному вигляді. Тому окреслимо першочергові завдання, які потребують комплексного підходу щодо їх вирішення:

1. Внесення змін до законодавства України про судову експертизу щодо можливості використання електронних документів, зокрема до абз. 2, п.п. 3.3, п. 3, розд. III Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, який доповнити передбаченою можливістю дослідження первинних документів, реєстрів бухгалтерського та податкового обліку у електронному вигляді, наданих виключно на електронних носіях інформації у формі, придатній для сприйняття змісту людиною,

та систематизованими в хронологічному порядку (за відповідними періодами).

2. Вирішення проблеми обміну з замовниками електронними документами, підписаними за допомогою кваліфікованого електронного підпису (КЕП), які вони надають для проведення судово-економічної експертизи. Обмін електронними документами можливий виключно за умов технічної сумісності електронних документів, тобто за умови використання однакового сервісу документообігу. Інакше кажучи, врегулювати питання щодо використання програмного забезпечення, яке дозволить використовувати електронний документ, створений однією програмою в усіх інших.

3. Розробка методів дослідження, які б передбачали використання широкого кола електронних документів з метою вирішення сучасних завдань судово-економічної експертизи.

4. Створення єдиного простору довіри до змісту електронного документу та до електронного підпису, тобто впровадження коректного використання електронного підпису в юридично значимому електронному документообігу [1].

Таким чином, подальший розвиток судово-економічної експертизи слід розглядати через призму впровадження засобів проведення експертизи та методів дослідження, які передбачають використання широкого кола електронних документів з метою вирішення сучасних завдань судово-економічної експертизи.

Перелік використаних джерел

1. *Електронні документи як об'єкт дослідження в економічній експертизі: сьогодення та перспективи* : зб. матеріалів міжнар. кругл. столу, м. Дніпро, 14 травня. 2021 р. Дніпро, 2021. 45 с.

Маргарита Журавльова

доктор філософії у галузі психології, заступник директора
з експертної роботи Одеського науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства юстиції України
електронна адреса: zhuravleva.m.o@gmail.com

Олена Кадуха

судовий експерт лабораторії психологічних, мистецтвознавчих
та інших видів досліджень Одеського науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства юстиції України
електронна адреса: lenakaduha@gmail.com

ОПИТУВАННЯ ДИТИНИ ПІД ЧАС СИГНАЛУ «ПОВІТРЯНА ТРИВОГА»

Відповідно до Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей проведення допиту за участю дитини повинно відбуватися у спеціально призначеному приміщенні для роботи з неповнолітніми учасниками кримінального провадження при залученні психолога [1]. Водночас повномасштабна збройна агресія Російської Федерації кардинально змінює життя українців. Сигнал оповіщення населення про загрозу атаки з повітря є натеper невід'ємною частиною життя майже кожної людини, яка проживає на території України. Вмикається він у разі ризику авіаудару або запуску ракет у напрямку населеного пункту чи області. Вривається «повітряна тривога» і у делікатний процес опитування дитини, постраждалої від насильства.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) розробила алгоритм дій цивільного населення під час сигналу повітряної тривоги, які спрямовані на пошук найбільш безпечного для життя місця (сховища, бункеру тощо) [2].

Психологами, які є судовими експертами Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України (далі – ОНДІСЕ), постійно проводяться опитування дітей, що постраждали від насильства, або стали свідками злочинів. Для цього в ОНДІСЕ є сучасна кімната дружня до дитини, облаштована всіма необхідними речами

для психологічного комфорту дитини та технічними засобами для відео/аудіо фіксації опитування.

Нові реалії війни принесли в процес опитування ускладнення: під час проведення допиту за участю дитини лунає сигнал «повітряної тривоги». Слідчий зобов'язаний зупинити процесуальну дію та запропонувати учасникам перейти до укриття. Можливі випадки, коли хтось може не погоджуватись з перервою та наполягати на продовженні слідчої дії, щоб не втратити деталі подій, якщо дитина вже почала відверту розмову, наприклад, законний представник дитини, який юридично несе за неї відповідальність. Водночас відповідно ст. 150 п. 2, ст. 7 п. 7 Сімейного кодексу України [3], вбачається, що особи, які відповідають за дитину, зобов'язані піклуватися про її здоров'я, тобто забезпечити захист та незагрозливі умови для її життя. Відповідно до ст. 3 Конституції України життя і здоров'я людини визнаються найвищими соціальними цінностями, тому навіть шкідливий вплив вимушеної перерви на результат опитування дитини не може бути підставою невиконання алгоритму дій цивільного населення під час сигналу повітряної тривоги [4].

З точки зору найкращого проведення опитування дитини, несподівані перерви є вкрай небажаними. Вони можуть призвести до таких наслідків: дитина втрачає зв'язок з психологом, що був побудований напочатку слідчої дії; на дитину впливають під час паузи (на подальший зміст її показань); дитина втомлюється під час тривалого очікування допиту та втрачає інтерес; дитина не розуміє, що допит припинено, та проводить розповідати щодо травмувальних подій поза об'єктиву відеокамери тощо.

Для мінімізації негативного впливу несподіваної перерви на процес допиту за участю дитини автори пропонують дотримуватись таких рекомендацій:

1. Екологічно завершити поточний етап слідчої дії. Загально відомо, що від моменту, коли починає звучати сирена, до потенційного удару є близько 10 хвилин, щоб схватитися в безпечне місце. Це орієнтовний час, він залежить від місця запуску ракети, швидкості її польоту та інших чинників [5]. Отже,

психолог має в своєму розпорядженні певний проміжок часу (приблизно 3 хвилини), за який необхідно екологічно призупинити опитування, так, щоб дитина мала можливість завершити свою думку та відчула поважне ставлення до делікатної ситуації, яка стала предметом опитування. Психолог повинен протягом 3 хвилин означити важливість розповіді дитини, передати повідомлення «я тебе чую», наприклад, із використанням повтору останнього речення дитини: «Ти сказала, що боялася цю людину, це дуже важлива інформація, однак наразі лунає сигнал «повітряної тривоги», отже нам треба зробити перерву та перейти в укриття. Ми не будемо продовжувати говорити про той день, поки не повернемося до цієї кімнати. Ми зупиняємося на твоїх останніх словах і повернемося до них, коли буде відбій «повітряної тривоги». Добре? Але в нас з тобою буде час погратися, я тобі покажу наше бомбосховище, де є кімната для дітей і так само є цікаві іграшки».

2. Облаштувати під потреби дитини кімнату для очікування. Після того, як психолог завершив поточний етап слідчої дії та налаштував дитину на перерву в опитуванні, слідчий оголошує офіційну перерву та разом з учасниками покидає приміщення. Такий алгоритм дій необхідно обговорити з учасниками слідчої дії до її початку. Вважаємо, що під час воєнного стану окрім спеціально облаштованого приміщення для опитування дітей, які постраждали від насильства, або стали свідками злочинів у будівлі чи поряд повинна бути захисна споруда (бункер, сховище), яка також облаштована під потреби дитини: контрастні або яскраві кольори стін, іграшки, м'які меблі різного розміру, рослини, фарби, олівці, книжки тощо.

Необхідно пам'ятати, що вимушена перерва в опитуванні є проміжним етапом слідчої дії, яку рекомендовано проводити у відповідних умовах. Тобто у цей період задля недопущення можливого впливу на зміст показань дитини, психологу необхідно попередити слідчого, законного представника, інших учасників про ризики обговорення з дитиною будь-яких деталей подій, що є предметом кримінального провадження. Про такий формат перерви, безумовно, попереджаються інші учасники слідчої дії ще до її початку.

Наразі в Україні будуються та функціонують різні види спеціальних приміщень для проведення процесуальних дій за участю дітей, які створені, наприклад, за методикою «зелена кімната» [6] або моделлю «Барнахус» – місце, де багатопрофільна міжвідомча команда, до якої входять представники правоохоронних органів, кримінального судочинства, служб захисту дітей, медичні працівники тощо співпрацює, щоб забезпечити дітям – жертвам та свідкам насильства – скоординований ефективний захист та правосуддя, дружнє до дітей [7]. Але для воєнного часу наявності таких спеціальних приміщень замало. Головною вимогою проведення допиту за участю дитини наразі є облаштування зазначених вище приміщень укриттями, де учасники слідчих дій зможуть перебувати у безпеці під час оголошення сигналу «повітряна тривога».

Вважаємо, що будівля ОНДІСЕ натеper є найбезпечнішим місцем для проведення опитування на території не лише Одеської області, а, можливо і всієї України. В ОНДІСЕ створена як кімната для опитування дітей, так і наявне бомбосховище зі спеціально облаштованим окремим приміщенням під потреби дітей, які очікують безпечного часу для продовження допиту.

Вважаємо за необхідне обов'язково враховувати під час облаштування спеціальних приміщень для опитування неповнолітніх, особливо тих, які зараз лише будуються/облаштовуються, як от «Барнахус» в Одесі, необхідність першочергового захисту постраждалих дітей та дітей-свідків від можливих ракетних обстрілів в умовах війни.

Відповідно до Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей безпечними умовами проведення опитування є такі: захист дитини від подальшого психологічного впливу/тиску з боку оточення; захист від завдання шкоди (зокрема, коли ймовірний порушник є одним з батьків); забезпечення фізичної та психічної безпеки під час проведення опитування дитини (наявність спеціально облаштованого приміщення); перевірка фахівців, які працюють з дітьми.

Війна на території нашої країни внесла глобальні корективи у світосприйняття українців. Отримані внаслідок війни рубці

Україна долає та продовжує вдосконалювати процес захисту інтересів дітей навіть у надзвичайних умовах повномасштабного воєнного вторгнення російської федерації в Україну. Особливості опитування неповнолітніх в умовах війни є новим кроком у розвитку цієї системи, що надає можливість додати до основних принципів взаємодії дитини та закону опис алгоритму дій слідства, опитувачів, офіційних представників неповнолітніх під час реальної небезпеки.

Перелік використаних джерел

1. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей: веб-сайт. URL: <https://rm.coe.int/16804c2188> (дата звернення: 18.08.2023).

2. Алгоритм дій за сигналами оповіщення «Увага всім», «Повітряна тривога»: веб-сайт. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/8/2/9/4/4/7/CPoh768iND2aF3gGhmBsCBE5wSp6bBP74TCcwviD.pdf> (дата звернення: 16.08.2023).

3. Сімейний кодекс України у чинній редакції: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 23.08.2023).

4. Конституція України у чинній редакції. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 23.08.2023).

5. Чому звучить сирена? Як і коли спрацює повітряна тривога. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/pochemu-zvuchit-sirena-srabat-uvaet-vozdushnaya-1662476062.html> (дата звернення: 28.08.2023).

6. Шифр «Зелена кімната». Допит неповнолітньої особи з використанням новітніх технологій («Зелена кімната»). URL: <http://dSPACE.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12678/Zelena%20kimmata.pdf> (дата звернення: 21.08.2023).

7. Збірка матеріалів «Модель «Барнахус»: Загальна характеристика і впровадження в Україні». URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/20941/file/BARNAHUS_web.pdf (дата звернення: 20.08.2023).

Максим Зарченко

аспірант, заступник завідувача
Полтавського відділення Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України
електронна адреса: zarchenko_m@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОЇ ІНЖЕНЕРНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Повсякденно територія України потерпає від збройної агресії Російської Федерації. Обстріли лісів, наземних і морських екосистем, промислових об'єктів, транспортної інфраструктури та будинків, руйнування систем водопостачання, каналізації й поводження з відходами провокують широкомасштабну та серйозну шкоду з довгостроковими наслідками для довкілля та для здоров'я людей. Світова екологічна спільнота переймається подіями в Україні, адже питання екології та зміни клімату – це не проблема однієї країни.

Після перемоги необхідно буде відновлювати міста, наприклад Маріуполь. Уже зараз архітектори об'єднуються для того, щоб пропонувати проекти відбудови зруйнованих міст, закладаючи зелені принципи. На жаль, Маріуполь майже повністю зруйнований, тому доведеться його відбудовувати з нуля, вочевидь, із залученням зарубіжних організацій.

Наприклад, фахівців фінського університету Вааса готові ділитися досвідом з українцями щодо зеленого енергетичного переходу. До 2035 року Фінляндія має стати повністю вуглецево нейтральною країною за рахунок використання локальних відновних джерел енергії. Тобто енергоносії вироблятимуть з відновних джерел у тому регіоні, де й використовуватимуть. Це особливо актуальне для регіонів, де зруйновані системи опалення, а тому гостро стоїть чи постане питання децентралізації системи опалення й енергоносіїв.

Одним зі шляхів вирішення таких питань є отримання репарацій від країни-агресора. Станом на 25 серпня 2023 року

в Україні зафіксовано близько 3 тисяч випадків шкоди довкіллю, що становить орієнтовно 372 691 520 343 гривні. Кількість випадків та розмір шкода постійно збільшуються.

Збільшуваний державний резонанс одержання репарацій від країни-агресора передбачає вироблення алгоритму дій щодо документування й обрахунку розміру збитків. Першочерговими діями перед проведенням розрахунків розмірів шкоди є комплекс дій, спрямованих на кваліфікацію події, що виникла, визначення факту настання негативного впливу на довкілля, збір вихідних даних тощо.

Кваліфікація злочинів у кримінальному праві – точна кримінально-правова оцінка конкретної небезпечної дії в суспільстві. Вона полягає в установленні відповідності між ознаками абсолютної небезпечно-суспільної дії й ознаками, передбаченими в нормах кримінального закону [1].

Принцип кваліфікації злочину – це загальні початки, вихідні положення, якими слід керуватися при встановленні відповідності між фактичними ознаками скоєного й академічними ознаками, закріпленими у кримінально-правовій нормі, при пошуку статей кримінального закону, якими передбачено відповідальність за злочин.

У рамках розслідування подій воєнного характеру слідчим органам досудового розслідування необхідно досконало та всебічно провести огляд місця події із залученням відповідних фахівців, які в межах спеціалізації будуть указувати на відображені та фактично утворені істотні явища й речові докази. Утворені явища та речові докази внаслідок події слідчий фіксує засобами фото- або відеозйомки для подальшого встановлення обставин, що мають істотне значення для кримінального провадження.

Визначення та підготування вихідних даних для проведення розрахунку розміру шкоди є основним аспектом для отримання аргументованих висновків під час проведення комплексних судових інженерно-екологічних та економічних експертиз, водночас здійснення розрахунків розміру шкоди полягає в методологічно правильному визначенні послідовності дій, що передбачене у відповідних методиках наприклад

Методика розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди [2].

При огляді місця події із залученням фахівців, які пройшли навчання, отримали кваліфікаційний сертифікат на проведення робіт із відповідним обладнанням, здійснюються ретельні відео- та фотофіксація досліджуваного об'єкту. Застосування квадрокоптерів у небезпечних або важкодоступних місцях, на великих площах території, стає сучасним технічним засобом, здатним безпечно для учасників експертного огляду виконувати відео- та фотозйомку. За допомогою геодезичних комплексів GPS фахівець здійснює вимір площі пошкодженої території. Експерт, зі свого боку, фіксує порядок контролю та проведення робіт. З використанням 3D-сканерів здійснюють моделювання стану об'єкта та порівняння його до моменту влучення та після.

За допомогою пересувних вимірювальних комплексів визначають забруднюючі речовини, які утворилися. У лабораторних умовах та/або з використанням наукової й технічної літератури здійснюють максимально точний розрахунок кількісних та якісних показників утворених забруднюючих речовин. Маючи перелік забруднюючих речовин, їхні кількісні та якісні показники, фахівець може визначити ступінь небезпеки цих речовин на досліджуваній території. Фіксування часу початку події та її повної ліквідації дає можливість відобразити проміжок часу, за який здійснювався прямий негативний вплив. Перелік дій під час огляду місця події формується з аналізом ситуації в кожному випадку окремо, залежно від особливостей надзвичайної події.

Враховуючи ви викладене, об'єднання зусиль судово-експертної спільноти та криміналістів дає можливість більш ретельно та в менший проміжок часу надати результати досліджень до винесення рішення щодо отримання репарацій від країни-агресора, судовими органами України та передання справ до ООН.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 11.08.2023 № 3233-IX (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 24.08.2023).

2. Методика розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди : затв. наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України 13.04.2022 № 175, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 16.04.2022 № 433/37769.

Валентина Захарчук

кандидат технічних наук, доцент кафедри
Туристичного та готельно-ресторанного бізнесу
Одеського національного економічного університету
Міністерства освіти і науки України
електронна адреса: zakharchukv@yahoo.com

АЛГОРИТМ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ПОСЛУГ НА ПІДПРИЄМСТВАХ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

Ключовими завданнями забезпечення якості кулінарної продукції та послуг закладів ресторанного господарства буде досягнення технічного рівня зразкових підприємств, вчасна заміна у технологічному процесі морально застарілих рецептур, зростання безпечності кулінарної продукції, забезпечення чіткого дотримання законодавства, нормативно-технічної документації, збірників рецептур, оптимізація відходів при виготовленні продукції.

Слід розрізняти кілька етапів щодо оцінювання якості ресторанних послуг:

– визначення переліку та обсягу послуг ресторану, які пропонуються або будуть запропоновані;

- перевірка штатного розкладу на предмет готовності ресторану до надання цих послуг;
- дослідження технології надання ресторанних послуг;
- визначення ключових сфер для впровадження інновацій;
- зрівняння отриманих результатів та показників діяльності із вимогами нормативних документів та стандартів [1].

Таким чином, остаточна оцінка якості обслуговування відбувається в кінці процесу надання послуги. Висновки відвідувачів щодо якості послуги складаються на основі власного досвіду та спостереження.

Розглянемо особливі риси послуги, які визначають її відмінність від продукту:

- наявність певних етапів до і після реалізації (надання) послуги, крім самої послуги;
- необхідність безпосереднього контакту з предметом послуги, згідно з яким процес надання послуги і процес споживання відбуваються одночасно і нероздільно. Саме взаємодія між споживачем і виконавцем чинить важливий вплив на формування думки споживача щодо якості; споживач, як активний учасник процесу, може впливати на кінцевий результат згідно з власними очікуваннями та бажаннями. Це призводить до ще однієї характеристики послуг – мінливості;
- на відміну від продукції, де оцінка якості відбувається на стадії напівфабрикатів чи вже готової страви, наприклад, подана страва, чи змішаний коктейль, що дає змогу запобігти постачанню споживачам неякісної продукції, у сфері послуг це важко реалізувати;
- значна регіональна та національна залежність сприйняття якості послуги, що відбивається на формуванні вимог споживачів до якості послуги.

Реалізація основних принципів забезпечення якості надання послуг на підприємстві ресторанного господарства залежить в першу чергу від правильності визначених вимог щодо якості продукції та послуг, досконалості технологічних процесів, рівня технічного оснащення, кваліфікації персоналу, ефективності управління та організації виробничих та сервісних процесів.

Пропонуємо алгоритм оцінки якості продукції та послуг, який передбачає обрання методу оцінювання показників та характеристик, встановлення номенклатури показників, визначення значень та вагомості цих показників (мал. 1).

Оцінювання якості послуг на підприємствах ресторанного господарства здійснюється з використанням стандартизованих методів вимірювання (фізико-хімічних, мікробіологічних), експертних (органолептичних) та соціологічних методів відповідно до вимог чинних нормативно-технічної документації та законодавства України.

Мал. 1. Алгоритм визначення оцінки рівня якості обслуговування підприємства ресторанного господарства з використанням статистичних та соціологічних методів

Джерело: розроблено автором

Якість послуг буде залежати від ступеню виконання та дотримання регламентованих вимог. Характеристика очікуваних вимог до якості послуг представлена в таблиці 1. З огляду на сучасний стан діяльності підприємств ресторанного господарства, визначення та впровадження вимог є необхідними заходами для підвищення якості обслуговування та задоволеності клієнтів [2].

Таблиця 1

Характеристика очікуваних вимог до якості продукції та послуг закладу ресторанного господарства

№ п/п	Очікуванні вимоги споживачів до надання послуг	Характеристика
1	2	3
1	Асортимент страв (меню) та якість продукції	<ul style="list-style-type: none"> - естетичний вигляд та оригінальність подавання страви; - різноманітний асортимент, наявність сезонних та вегетаріанських страв, страв для дитячого харчування; - інформування щодо енергетичної цінності калорійності; - безпечність страв та відповідність вимогам нормативної документації; - приналежність страв до певного національної кухні
2	Культура обслуговування	<ul style="list-style-type: none"> - уважне та привітне ставлення персоналу з обслуговування до відвідувачів закладу ресторанного господарства; - обізнаність та компетентність персоналу щодо страв та напоїв закладу; - оперативність надання послуги; - концепція фірмового стилю в обслуговуванні; - охайний зовнішній вигляд
3	Надійність	<ul style="list-style-type: none"> - якісне виконання завдань командою закладу; - зменшення впливу суб'єктивних чинників при обслуговуванні; - відшкодування збитків у випадку невідповідності вимог

Закінчення таблиці 1

1	2	3
4	Інформативність	<ul style="list-style-type: none"> – реклама та інформування послуг закладу ресторанного господарства; – інформування в меню про інгредієнти страв та напоїв; – інформування про особливості виготовлення (наприклад, органічне виробництво, крафтові технології)
5	Номенклатура додаткових послуг	<ul style="list-style-type: none"> – можливості надання додаткових послуг та наявність матеріально-технічної бази; – наявність персоналу чи команди з організації дозвілля

Джерело: розроблено автором

Розглядаючи такі операції, як виробництво страв, продаж на певних умовах та організація відпочинку, можна дійти висновку, що якість обслуговування, а отже, і ступінь задоволеності відвідувачів, залежить від рівня виконання двох основних процесів: виробництва страв та надання послуг. Під час вивчення методів оцінювання продукції та послуг з'ясувалися певні особливості, та встановлено необхідність розроблення спеціального інструментарію із простими алгоритмами, які можна було б використовувати доволі часто, з метою отримання об'єктивних результатів для оцінювання якості пропонувананих послуг.

Оцінка якості об'єкта, яка є основою для стандартизації, сертифікації, визначення оптимальних параметрів і формулювання певних характеристик та властивостей продукту чи послуги, має проводитися найбільш об'єктивними методами з використанням вимірювальних приладів. Але послуги найчастіше характеризуються якісними характеристиками, пов'язаними з їхньою здатністю задовольняти передбачувані потреби [3].

Створення системи якісного обслуговування та оптимізація інструментарію для визначення рівня якості є необхідною умовою ефективного функціонування підприємств готельно-ресторанного господарства в країні. Якість є важливим

інструментом у боротьбі за конкурентні позиції на ринку послуг. Як невід’ємна складова функціонування готелів та ресторанів, сервіс сам по собі є цілеспрямованою діяльністю, результатом якої є задоволення потреб споживачів не тільки на базовому рівні (фізіологічні потреби), але й на більш високому рівні, що визначає складність оцінки. Питання незадоволеності послугами підприємств готельно-ресторанного господарства призводить до втрати реальних і потенційних клієнтів, а також до втрати бажаної частки ринку, тому важливо мати точне і своєчасне розуміння бажань та очікувань цільових клієнтів.

Перелік використаних джерел

1. Брич В. Я., Охота В. І. Методологічні підходи до оцінки якості туристичних та готельно-ресторанних послуг. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 18. С. 22–25.
2. Мазуркевич І. О. Дослідження ефективності управління закладами готельно-ресторанного бізнесу Вінниччини. *Концептуальні засади та тенденції розвитку соціально-економічних процесів* : монографія. Opole : The Academy of Management and Administration in Opole, 2019.
3. Рябенька М. О. Оцінка якості послуг у готелях і ресторанах. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 52. Ч. 2. С. 46–51. URL: http://bses.in.ua/journals/2020/52_2_2020.pdf

Володимир Івахнюк

головний судовий експерт лабораторії
автотехнічних та транспортно-товарознавчих видів досліджень
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України
електронна адреса: vovaexp@ukr.net

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ
ПО ДОСЛІДЖЕННЮ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ
НОМЕРІВ АВТОМОБІЛІВ, ЯХТ
(МАЛОМІРНОГО ВОДНОГО ТРАНСПОРТУ)**

Значний розвиток нелегального бізнесу по крадіжці автомобілів, яхт (маломірного водного транспорту), та інших транспортних засобів як у звичайний мирний час так і в умовах воєнного стану та післявоєнного періоду ставить перед криміналістами України ряд невідкладних завдань зі створення криміналістичного забезпечення розслідування таких крадіжок, розшуку викраденого майна, а також вдосконалення методик експертного дослідження автомобілів, яхт (маломірного водного транспорту), та інше з метою встановлення дійсності нанесення їх ідентифікаційних номерів. При цьому основним завданням, без вирішення якого неможливо здійснення цих видів криміналістичного забезпечення, є збір, систематизація та аналіз інформації про ідентифікаційні ознаки об'єктів дослідження різних виробників.

Такого роду дослідження проводяться за загальною схемою (алгоритмом):

– зовнішній огляд об'єкту дослідження з метою його ідентифікації, встановлення відповідності/невідповідності марки, моделі, модифікації наданого на дослідження об'єкту з маркою моделлю модифікацією об'єкта, який зазначено в заяві фізичної/юридичної особи, ухвалі суду або постанові слідчих (правоохоронних) органів;

– зовнішній огляд об'єкту дослідження з метою встановлення наявності/відсутності слідів його перефарбування, або перефарбування окремої його частини (частин);

- зовнішній огляд маркувальних майданчиків з метою встановлення наявності/відсутності слідів сторонніх впливів на їх поверхні, перефарбування та інше;

- первинний зовнішній огляд шрифту маркувальних позначень з метою встановлення відповідності/невідповідності шрифту який застосовується заводом-виробником при маркуванні складових об'єкта дослідження (за наявності в експертній установі зразків такого заводського шрифту);

- огляд дублюючих носіїв інформації (табличок, полімерних наклейок тощо) на предмет встановлення наявності /відсутності слідів перезакріплення носіїв, їх оригінальності, наявності / відсутності слідів зміни символів на дублюючих носіях інформації;

- огляд прихованих носіїв інформації з порівнянням ідентифікаційного номера (маркувального позначення) нанесеного на прихованому носії з візуально визначеним ідентифікаційним номером (маркувальним позначенням) на корпусі яхти (маломірного водного транспорту) (за наявності інформації щодо місця розташування прихованих носіїв інформації);

- безпосередньо дослідження ідентифікаційного номера (маркувального позначення) на кузові (рамі) автомобіля, корпусі яхти (маломірного водного транспорту) та маркувальних позначень на інших складових об'єкта дослідження з метою встановлення справжності їх нанесення з можливим застосуванням руйнівних методів дослідження (зіскоби лакофарбового покриття (ЛФП)), видалення ЛФП хімічним способом, електрохімічне (хімічне) травлення металу тощо).

Дослідження при виконанні криміналістичної експертизи по встановленню дійсності нанесення рельєфних знаків (ідентифікаційних номерів) проводиться органолептичними і інструментальними методами.

Органолептичні методи ґрунтуються на відчуттях експерта щодо об'єкту дослідження, які виявляються і оцінюються за допомогою органів чуття. При проведенні експертизи основним органолептичним методом є метод огляду об'єкту експертизи при якому використовуються наступні спеціальні засоби:

набір дзеркал, ліхтар, лупа, фотоапарат, масштабна лінійка, пінцет, відповідні вимірювальні інструменти та інше.

Інструментальні методи дослідження передбачають використання відповідних приладів та інструментів і поділяються на методи проведення експертизи з порушенням цілісності об'єкту експертизи і методи неруйнівного дослідження (контролю).

Таким чином метою справжнього криміналістичного дослідження є встановлення дійсності нанесення ідентифікаційних номерів автомобілів, яхт (маломірного водного транспорту) інших транспортних засобів в рамках проведення експертизи.

Крім того, існує проблема заводських виправлень ідентифікаційних позначень, пов'язаних з помилками при нанесенні маркування або збоями в роботі маркувального обладнання.

Як показує практика, брак при маркуванні колісних транспортних засобів (КТЗ) допускається досить часто, і не тільки на вітчизняних автопідприємствах, а й на визнаних зарубіжних лідерах автомобільної промисловості. Остання обставина викликає щире здивування у співробітників патрульної поліції: «Не може бути! Адже це ж «Мерседес»?!» Хоча той самий “Mercedes” або “BMW” за загальними принципами маркування нічим не відрізняється від «Запорожця».

По суті, заводське виправлення помилково нанесеного ідентифікаційного маркування хоч і є заводським браком при нанесенні первинного маркувального позначення, однак вихід кінцевої продукції – виправлене маркування яке читається однозначно і не допускає двозначного тлумачення та не має слідів зміни слід визначати як фірмове заводське маркувальне позначення яке нанесено по технології заводу-виробника та слідів зміни не має. Однак практика показує, що рівень підготовки практичних працівників патрульної поліції та органів дізнання різний і часто терміни «заводське виправлення» і «помилкове маркування» сприймаються ними не зовсім адекватно. Більш наочно і просто сприймається термін «заводський брак маркування».

Проведення криміналістичної експертизи по встановлення дійсності нанесення ідентифікаційних номерів не направлене на:

- встановлення осіб, які здійснили зміни в ідентифікаційному номері (маркувальному позначенні) на корпусі, вузлах та агрегатах об'єкту дослідження;

- встановлення дати або періоду зміни в ідентифікаційному номері (маркувальному позначенні) на корпусі, вузлах та агрегатах об'єкту дослідження;

- встановлення осіб, за допомогою яких було придбано / продано об'єкт дослідження зі зміненими ідентифікаційними номерами та маркувальними позначеннями вузлів та агрегатів.

В загальному випадку об'єктами криміналістичної експертизи є кузова (рами) автомобілів, корпусу яхт (маломірного водного транспорту) а також їх окремі елементи, вузли та агрегати.

Враховуючи те, що в законі України «Про судову експертизу» чітко зазначено, що експерт при виконанні експертизи керується своїми спеціальними пізнаннями в даній галузі, дана розробка носить рекомендаційний характер.

Перелік використаних джерел

1. Криминалистическое исследование легковых автомобилей в целях установления подлинности их идентификационных номеров, моделей и времени выпуска. КНДІСЕ, 1998 [4.3.13].

2. Нагайцев А. А. Исследование маркировочных обозначений легковых автомобилей зарубежного производства : учебное пособие. М. : ЭКЦ МВД, ЗАО «Издательство БИНОМ», 1999.

3. Методика трасологічного дослідження рельєфних знаків. КНДІСЕ, 2016 [4.4.10].

Наталія Кондратенко

доктор філологічних наук, професор, судовий експерт лабораторії
психологічних, мистецтвознавчих та інших досліджень
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України
електронна адреса: kondr_nat@ukr.net

**КАТЕГОРІЯ ОЦІНКИ І ПОНЯТТЯ
ГЛОРИФІКАЦІЇ В СЕМАНТИКО-ТЕКСТУАЛЬНІЙ
ЛІНГВІСТИЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗИ**

В умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну значно зростає роль семантико-текстуальних лінгвістичних досліджень з огляду на прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» в березні 2022 року [2]. Згідно із Законом Кримінальний кодекс України доповнено ст. 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників».

Серед термінів, представлених у цій статті, в центрі нашої уваги постає поняття глорифікації, що раніше не мало юридичного потрактування. Це обґрунтовують і фахівці з тлумачення юридичної термінології, надаючи коментарі й дефініції поняття: глорифікація – «це надання ореолу героїчності, підкреслено позитивне ставлення, патетичне наділення позитивними якостями з одночасним запереченням негативних (чи без такого) наступних адресатів: осіб, які здійснювали збройну агресію російської федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань російської федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих російською федерацією, представників окупаційної адміністрації російської федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими

територіями України, представників підконтрольних російській федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України» [3, с. 116]. Дискусійність цього поняття у правовому вимірі стає причиною його обговорення фахівцями відповідної галузі та надання йому чіткого визначення, зокрема в аспектах правомірності впровадження іншомовного терміна на противагу наявних «героїзація», «прославлення» «звеличення»; відсутності дефініції в правових актах; відсутності в більшості тлумачних словників української мови тощо. Цей факт зумовлює продукування низки авторських визначень у наукових працях, як-от: «уславлення чи надання героїчного обліку» [7, с. 28]. Натомість у лінгвістичній науковій літературі цей термін не отримав належного висвітлення й потрактування, попри необхідність опертя саме на лінгвістичну теорію під час проведення семантико-текстуальних лінгвістичних експертиз. Лише окремі аспекти лінгвістичного витлумачення термінів аналізованої ст. 436-2 Кримінального кодексу ставали предметом наукового аналізу, оскільки «лінгвістична інтерпретація юридичних термінів дозволяє експерту-лінгвісту виявити в аналізованих ним текстах мовленнєві акти, предметний зміст яких корелює із семантичним обсягом наведених вище понять, при цьому виконати завдання в межах компетенції лінгвіста, не вдаючись до потрактування норм права» [4, с. 110].

З погляду лінгвістичної експертизи термін «гlorифікація» насамперед ґрунтується на дефініціях тлумачних словників. Фіксуємо дієслово «гlorифікувати» в значенні «славити, звеличувати» в додаткових томах Словника української мови в 11 томах [6, с. 232], відповідно «гlorифікація» визначена як «дія за значенням гlorифікувати» [там само]. За дериваційними нормами української мови іменник «гlorифікація» як номінація дії може бути потрактована як «прославлення, звеличення». Саме така дефініція є робочою для подання термінологічного апарату в семантико-текстуальних дослідженнях. Зазначені іменники фіксуються в Словнику української мови в 11 томах, але не з окремими дефініціями,

а як «дія за значенням прославляти» [5, т. 8, с. 287] та «дія за значенням звеличити» [5, т. 3, с. 463]. Зважаючи на це, потрібно відштовхуватися від лексикографічних дефініцій дієслів, екстраполюючи їх на номінації дії. Так, дієслово «прославляти» має словникове визначення: «1. Робити кого-, що-небудь славнозвісним, популярним, відомим. // чим. Ставати славнозвісним, популярним, відомим завдяки чомусь. 2. Звеличувати, вихваляти кого-, що-небудь, створювати популярність, славу комусь, чомусь (перев. описуючи в художньому творі, оспівуючи у пісні і т. ін.)» [5, т. 8, с. 287]. У Кримінальному кодексі України актуалізовано друге значення лексеми, отже, прославлення – це звеличення, вихваляння, популяризація. Дієслово «звеличити» має значення: «1. Створювати велич кому-, чому-небудь, сприяти величі, славі когось, чогось. // Робити значнішим кого-небудь. 2. Вихваляти, прославляти кого-, що-небудь» [5, т. 3, с. 464]. У другому значенні фіксуємо повний семантичний збіг із семантичним наповненням слова «прославляти» і трактуємо звеличення як «прославлення, вихваляння, створення величі». Спільними семами в обох випадках є «слава» і «хвала», що в українській мові мають виражену позитивно-оцінну конотацію. Н. Бігунова визначає схвалення як мовленнєвий акт позитивної оцінки [1, с. 93], що скеровує лінгвістичний вектор аналізу поняття глорифікації в бік категорії оцінки.

Оцінка як семантична категорія ґрунтується на філософській категорії аксіологічності, що є одним з виявів когнітивної діяльності людини (див. праці Н. Бігунової, Т. Космеди, О. Селіванової, О. Халіман, Г. Яроцької та ін.). Оцінювання здійснюється за шкалою *негативне – нейтральне – позитивне* з різним ступенем інтенсифікації ознаки. Основними засобами вираження оцінки є лексичні засоби, зокрема прикметники і прислівники, а також граматичні й інтонаційні засоби, окреме місце належить мовленнєвим актам оцінювання – бехабітивам (у термінології Дж. Остіна). З огляду на це глорифікацію (прославлення) теж можна трактувати як особливий мовленнєвий акт позитивної оцінки, що передбачає її найвищий рівень – найвищу позитивну оцінку певного суб'єкта. Крім того, для глорифікації характерний публічний характер

дії, оскільки надання позитивної оцінки здійснюється для масового адресата опосередковано засобами масової адресації. Серед лексичних засобів вираження глорифікації переважають прикметники (*сильний, хоробрий, сміливий, величний, славний* тощо), іменники (*слава, хвала, гордість, герой* тощо), дієслова (*пишати, гордитися* тощо). Серед граматичних засобів – спонукальні та окличні речення. Крім того, частотними є метафора, метонімія, епітети, зокрема в художніх текстах (віршах, піснях), що поширюються в публічному просторі.

Отже, поняття глорифікації в семантико-текстуальній експертизі згідно з тлумачними слониками української мови має значення «прославлення, звеличення» й передбачає наявність позитивної оцінки на позначення відповідних суб'єктів. Лінгвістична експертиза має спиратися як на традиційні методи семантичного аналізу з виокремленням лексики позитивно-оцінного значення, так і на лінгвопрагматичний задля визначення специфічних мовленнєвих актів прославлення, що є вираженням найвищої міри позитивної оцінки.

Перелік використаних джерел

1. Бігунова Н. О. Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлювання. Одеса : КМ ОМД, 2017. 580 с.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#Text>
3. Олейніков Д., Сердечна А. Науково-практичний аналіз термінів, використаних в диспозиції ст. 436-2 КК України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2022. Вип. 74. Ч. 2. С. 110–118.
4. Сидоренко О., Бондаренко О., Сипченко І. Лінгвістична інтерпретація юридичної термінології в семантико-текстуальних дослідженнях. *Філологічні трактати.* 2022. Т. 14. № 2. С. 105–115.
5. Словник української мови в 11 томах. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
6. Словник української мови в 11 томах. Додатковий том : у 2-х книгах / гол. ред. П. Ю. Гриценко. Кн. 1. А–Л. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 556 с.

7. Шинкарьов Ю. В., Коваленко О. О. Правова характеристика поняття «глюорифікація» як форми об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 436-2 Кримінального кодексу України. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія «Право»*. 2022. Вип. 36. С. 23–30.

Володимир Кортаєв

кандидат юридичних наук, доцент, директор
Дніпропетровського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

Роман Кірін

доктор юридичних наук, доцент, головний судовий експерт
Дніпропетровського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

Олександр Овчаров

начальник групи Державного підприємства
«Конструкторське бюро «Південне» ім. М. К. Янгеля»

ІДЕНТИФІКАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИЛАТИХ РАКЕТ Х-31П(ПМ)

За час повномасштабної війни РФ неодноразово використовувала крилаті протирадіолокаційні ракети (далі – ПРР) авіаційного базування Х-31П(ПМ). Тому в процесі розслідуванні воєнних злочинів, пов'язаних із застосуванням ракетної зброї, важливе місце посідає судова вибухово-технічна експертиза, спрямована, у тому числі, й на ідентифікацію знаряддя злочину.

Ракета Х-31П є базовим протирадіолокаційним варіантом тактичної керованої ракети класу «повітря – поверхня» середньої дальності Х-31 (за класифікацією НАТО – AS-17 Krypton).

Ракета Х-31ПМ – це модернізована версія Х-31П зі збільшеною дальністю і новим багатодіапазонним сенсором L-130 [1].

Зазвичай об'єктами ураження ракет Х-31П(ПМ) є радіолокаційні станції (радары, далі – РЛС) у складі зенітних ракетних комплексів великої і середньої дальності, батареї зенітної артилерії, артилерійські РЛС, інші РЛС наземного і морського базування різного призначення. Також такі ракети можуть наводитися на інші джерела радіовипромінювання (станції активних перешкод) та радіостанції зв'язку.

Нажаль, чинне судово-експертне законодавство на підзаконному рівні у недостатній мірі врегульовує питання експертних досліджень щодо ідентифікації ракетної зброї РФ, тому фахівцями Дніпропетровського НДЕКЦ МВС у співпраці з ДП «КБ «Південне» ім. М. К. Янгеля» був розроблений та переданий для використання практичний посібник [2; 3], в якому лише поверхово розглядалася й ракета Х-31ПМ. Втім, збільшення використання останньої, а також прогрес у напрямку судового переслідування воєнних злочинців РФ, вимагає більшої деталізації експертних аспектів при дослідженні використання цього виду озброєння.

У якості ракетоносіїв для даного типу ракет можуть застосовуватися літаки Су-24М, Су-27, Су-30, Су-34, Су-35С, МіГ-27М, МіГ-29К, МіГ-29КУБ, МіГ-31, МіГ-35. Ракета типу Х-31ПМ розроблена та виготовляється АТ «Корпорация «Тактическое ракетное вооружение». Зовнішній вигляд ракети Х-31ПМ наведено на мал. 1.

Ракети сімейства Х-31 почали виробляти як швидкісні надзвукові ПРР з позначенням Х-31П. Її головка самонаведення L-111Е (далі – ГСН) має унікальну антенну конструкцію з інтерферометричною решіткою з шести спіральних антен на керованій платформі. Відомі дві конфігурації фюзеляжу, причому варіант з «коротким корпусом» дозволяє досягти дальності польоту у 60 морських миль (більше 110 км). Ракета використовує рідинний реактивний двигун з твердопаливним прискорювачем, що дозволяє досягати висотних крейсерських швидкостей, які перевищують 4 Маха [4, с. 67].

Мал. 1. Зовнішній вигляд керованої ракети X-31ПМ

X-31П («виріб 77П») споряджена пасивною ГСН саме для використання в якості ПРР [5]. Під час польоту ракета перебуває на значній висоті, що дозволяє розвивати більшу швидкість. При цьому, ГСН має три взаємозамінні модулі для покриття різних частотних діапазонів радарів [6], але вони можуть бути замінені лише на заводі-виробнику.

Ворожі Су-30СМ і особливо Су-35С, які використовуються для ураження протиповітряної оборони (далі – ППО) України, зазвичай озброєні ракетами X-31П і X-31ПМ, призначеними для наведення на сигнали РЛС з відстані близько 130 і 290 км відповідно. Ці ракети розганяються до швидкості, що вдвічі перевищує швидкість звуку, за допомогою прямооточного реактивного двигуна і використовуються для полювання на потужні українські системи ППО середнього та далекого радіусу дії [7].

Ідентифікаційні дослідження крилатої ПРР авіаційного базування X-31ПМ проводилися на базі уламків ракети, збитої над Дніпропетровщиною 27 квітня 2022 р. [8]. Їх зовнішній вигляд наведено на малюнку 2.

Питання, які вирішують за допомогою ідентифікаційної складової вибухово-технічної експертизи, є найважливішими під час проведення кримінальних проваджень, пов'язаних із застосуванням ракетної зброї, адже за її допомогою встановлюють тотожність досліджуваного об'єкта, що має найбільше

доказове значення у кримінальному процесі. Під час ідентифікації одиничний об'єкт виокремлюється з безлічі подібних до нього на основі ідентифікаційних ознак (властивостей), які відповідають певним вимогам.

Мал. 2. Зовнішній вигляд уламків керованої ракети Х-31ПМ [8]

Зокрема, дослідженню були піддані окремі прилади цієї ракети, зображені на малюнках 3 та 4 (у дужках – маркування). Сукупність отриманих та визначених конструктивних елементів ракети пропонується вносити у відповідні бази (банки) даних, за допомогою яких може бути значно спрощено процедуру ідентифікації знаряддя злочину, пов'язаного із застосуванням ракетної зброї.

Мал. 3. Ймовірно редуктор (78.0458.0100.05)

Мал. 4. З'єднувач низькочастотний циліндричний (СНЦ23-19/22Р-6-8)

Перелік використаних джерел

1. Y. Letunovsky, Russia's TMC unveils a new version of Kh-31 ARM. ResearchGate, November 2006. URL: https://www.researchgate.net/publication/296175034_Russia's_TMC_unveils_new_version_of_Kh-31_ARM
2. Ідентифікація ракетної та реактивної зброї Російської Федерації : посіб. Дніпропетровський НДЕКЦ МВС; ДП «КБ «Південне» ім. М. К. Янгеля» ; за заг. ред. С. Г. Кримчука ; уклад.: В. М. Коротаєв, Р. С. Кірін, М. М. Кушнір, А. С. Клочков, О. В. Овчаров, О. С. Жуган. Київ : ДНДЕКЦ МВС, 2022. 161 с.
3. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 114420 від 23.08.2022 р. Науково-практичний твір «Ідентифікація ракетної та реактивної зброї Російської Федерації». В. М. Коротаєв, Р. С. Кірін, М. М. Кушнір, А. С. Клочков, О. В. Овчаров, О. С. Жуган. *Бюлетень «Авторське право і суміжні права»*. Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності». № 72. 2022. С. 390.
4. Carlo Kopp. Missiles in the Asia-Pacific. Defence Today (Amberley, Queensland: Strike Publications). May 2005. URL: <https://web.archive.org/web/20090126154153/http://ausairpower.net/DT-Missile-Survey-May-05.pdf>
5. Norman Friedman (2006). The Naval Institute Guide to World Naval Weapon Systems (5th ed.). Naval Institute Press. P. 534–537.
6. Kh-31P. Anti-radiation missile. URL: <http://roe.ru/eng/catalog/aerospace-systems/air-to-air-missile/kh-31p/>
7. Sebastien Roblin. How Russia's Su-30 And Su-35 Flanker Fighters Are Waging Putin's Air War Over Ukraine (September 9, 2022). URL: [https://www.19fortyfive.com/2022/09/how-russias-su-](https://www.19fortyfive.com/2022/09/how-russias-su-30-and-su-35-flanker-fighters-are-waging-putin-s-air-war-over-ukraine/)

30-and-su-35-flanker-fighters-are-waging-putins-air-war-over-ukraine/
#google_vignette

8. Над Дніпропетровською областю 27 квітня 2022 р. українські військові збили ворожу ракету. URL: <https://socportal.info/ru/news/vsu-sbili-vrazheskuiu-raketu-nad-dnepropetrovshchinoi/>

Наталія Косигіна

завідувач лабораторії почеркознавчих, трасологічних, балістичних досліджень, технічної експертизи документів та інших досліджень
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України
електронна адреса: expert_odukr@ukr.net

Віта Сакалюк

старший судовий експерт лабораторії почеркознавчих, трасологічних, балістичних досліджень, технічної експертизи документів та інших досліджень
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України
електронна адреса: Vitalina_2493@ukr.net

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ
ПІДГОТОВКИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛІВ
ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ
ЕКСПЕРТИЗ**

З метою якісного розкриття та розслідування злочинів завжди виникає необхідність у спеціальних знаннях. Однією з форм застосування таких спеціальних знань є проведення судових експертиз, де спеціальні знання відіграють велике значення. Стаття 1 ЗУ «Про судову експертизу» визначає, що судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду [1].

Інструкція про призначення та проведення судових експертиз, яка затверджена наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 р., зазначає, що одним із основних видів експертиз, які проводяться в експертних установах, є криміналістична, підвидом якої є почеркознавча [2].

Підготовка та оформлення матеріалів для проведення судово-почеркознавчої експертизи є найважливішою складовою для вирішення будь-яких задач, поставлених перед експертом – почеркознавцем.

Дослідженню та вивченню проблематики підготовки та оформлення матеріалів для проведення судово-почеркознавчих експертиз приділяли такі вчені, як Л. Ю. Ароцкер, Р. С. Белкін, А. І. Вінберг, В. В. Ліповський, В. К. Лисиченко, А. А. Купріянова, А. І. Манцвєтова, А. І. Мельникова, З. С. Меленєвська, А. П. Моїсєєв, О. Р. Шляхов, с. А. Ципенюк та ін.

Мета даної роботи полягає насамперед у визначенні самих актуальних проблемних питань, що виникають при підготовці та оформленні матеріалів для проведення судово-почеркознавчих експертиз, та їх вирішення.

Основним завданням почеркознавчої експертизи є ідентифікація виконавця рукописного тексту, обмежених за обсягом рукописних записів (літерних та цифрових) і підпису. Такою експертизою вирішуються і деякі не ідентифікаційні завдання (установлення факту виконання рукописного тексту під впливом будь-яких факторів, що заважають (природних: хворобливий стан, хронічні захворювання, вікові зміни; тимчасових зовнішніх: незвичне тримання засобу для писання, незвична поза, обмеження зорового контролю тощо; тимчасових внутрішніх: алкогольне сп'яніння, фармакологічні, наркотичні засоби тощо; штучних: викривлення письма зміненими рухами); визначення статі виконавця, а також належності його до певної групи за віком тощо).

Орган (особа), який (яка) її призначив(ла) (залучив(ла) експерта) експертизу, повинна не тільки правильно формулювати завдання експертизи, але і створювати реальні умови для їх вирішення. Це досягається, перш за все, наданням у повному обсязі відповідних речових доказів, порівняльних зразків, інших

матеріалів справи, що містять «біографічні» дані щодо походження і умов зберігання об'єктів, що досліджуються. При ускладненні під час підготовки та оформлення матеріалів на експертизу слідчий завжди може отримати консультацію в експертній установі, скористатися допомогою фахівців [4, с. 65].

Для проведення почеркознавчого дослідження у розпорядження експертів органом (особою), який (яка) її призначив(ла) (залучив(ла) експерта) мають бути надані оригінал спірного документу та відповідні зразки почерку та підпису, особи, яка підлягає ідентифікації.

Так, вільними зразками є рукописні тексти, рукописні записи (літерні та цифрові), підписи, достовірно виконані певною особою до відкриття кримінального провадження, провадження у справах про адміністративні правопорушення, цивільних, адміністративних чи господарських справах і не пов'язані з їх обставинами.

Умовно-вільними є зразки почерку та (або) підпису, виконані певною особою до відкриття провадження по справі, але безперечно пов'язані з обставинами цієї справи та виконані після відкриття провадження у справі та є як пов'язаними зі справою, так і не пов'язаними з її обставинами.

Основні вимоги, яким повинні відповідати такі зразки почерку і підпису, що надаються для проведення експертизи є їх достовірність (зразки повинні безсумнівно належати тієї особі, зразки почерку якої надаються на дослідження), відповідна якість (зіставлення за мовою документу, часом виконання, способом виконання, характером та цільовим призначенням та ін.) та достатня кількість (обсяг, який забезпечить можливість повного та всебічного дослідження).

Експериментальні зразки почерку та (або) підпису, що виконані за завданням органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), у зв'язку з призначенням такої експертизи [3].

Відбирати експериментальні зразки почерку рекомендується неодноразово, з інтервалом від декількох хвилин до декількох годин чи днів, в залежності від обставин справи.

Відбір експериментальних зразків здійснюється обов'язково під диктовку. Переписування з документа, що досліджується, неприпустиме.

Експериментальні зразки почерку відбираються у особи з урахуванням особливостей досліджуваних рукописів (записів та підписів) і питань, що вирішуються.

При цьому, є особливості підготовки зразків почерку при дослідженні рукописів, виконаних спеціальними шрифтами та з наслідуванням друкованому шрифту; підготовки матеріалів для проведення експертизи при дослідженні цифрового письма; підготовки матеріалів при дослідженні рукописів, виконаних змінним почерком; підготовки порівняльного матеріалу для проведення експертизи рукописів, виконаних з розривом у часі; підготовки порівняльного матеріалу при призначенні експертизи підписів.

Як свідчать результати аналізу матеріалів цивільних, адміністративних, господарських справ та матеріалів кримінальних проваджень, упродовж останнього року лише 18 % випадків якість і повнота наданих на дослідження матеріалів, правильність формулювання питань дозволяли експертам Одеського НДІСЄ МЮ України відразу розпочати дослідження об'єктів судової почеркознавчої експерти. У 82 % випадків експерти припустили проведення експертиз і відповідно до процесуального законодавства заявляли клопотання про надання додаткових матеріалів та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи, таких як уточнення експертного завдання та ін.

Найчастішими помилками при наданні порівняльного матеріалу були: відбір зразків почерку не тією мовою, що і текст документу, який підлягає дослідженню, спосіб та умови виконання рукописи (тексту, підписів, цифрових записів) з іншим змістом, ніж зміст досліджуваних об'єктів за буквеним та цифровим складом, значним розривом у часі, стану пишучого, експериментальні зразки почерку/підпису не посвідчені органом, який призначив експертизу та ін.

Об'єктивний та обґрунтований висновок безпосередньо залежить від кількості та якості наданого замовником порівняльного матеріалу (зразків почерку та підпису).

Зразки рукописів повинні відповідати наступним вимогам:

- безсумнівність походження зразків почерку та підписів передбачуваного виконавця;

- писемність і мова документу;
- час виконання;
- зміст та цільове призначенню;
- матеріали письма;
- спосіб та умови виконання документу;
- стан пишучого;
- темп письма [4, с. 46].

Критерієм достатності обсягу порівняльного матеріалу вважається надання такої його кількості, за якою можливо виявити індивідуальність, варіаційність та стійкість ознак в досліджуваному об'єкті і зразках почерку (підпису) певного виконавця [3].

Якщо особа, яка призначила експертизу, через об'єктивні причини не може надати ті або інші зразки, то вона обов'язково про це вказує в постанові (ухвалі) про призначення експертизи.

Слід зазначити що при вирішенні основних проблем підготовки та оформлення матеріалів для проведення судово-почеркознавчих експертиз, лише їх належна якість та кількість порівняльного матеріалу забезпечать можливість проведення повного, всебічного експертного дослідження та надання обґрунтованого і об'єктивного висновку, оскільки помилки, допущені при отриманні зразків (вільних, умовно-вільних, експериментальних), можуть стати як причиною порушення процесуальних строків, так і привести до того, що у ході проведення дослідження експерт дійде до висновку, що вирішити поставлене питання не надається можливим.

Перелік використаних джерел

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змінами і доповненнями станом на 01.09.2023).

2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень і Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 року № 53/5 (у чинній редакції)

3. Лисиченко В. К. Використання спеціальних знань у слідчій і судовій практиці / В. К. Лисиченко, В. В. Ціркаль. К., 2018.

4. Шляхов А. Р. Судебная экспертиза: организация и проведение. М., 1979.

Олег Кравченко

старший судовий експерт лабораторії товарознавчих досліджень,
в. о. завідувача лабораторії товарознавчих досліджень
Дніпропетровського науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства юстиції України
електронна адреса: dniprondise@ukr.net; k_og@ukr.net

**ПРОБЛЕМИ ВИРІШЕННЯ
ХАРАКТЕРУ ТА ОБСЯГІВ ПОШКОДЖЕНЬ
КОЛІСНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ
В ВИПАДКУ НЕМОЖЛИВОСТІ НАДАННЯ
ЇХ ДЛЯ ОГЛЯДУ АБО ЇХ ВІДНОВЛЕННЯ**

Визначення вартості збитку завданого власнику транспортного засобу розраховуються на підставі калькуляції вартості відновлювального ремонту з врахуванням даних про технічний стан колісного транспортного засобу (КТЗ), який відповідно[3] визначається за його оглядом.

Технічний огляд КТЗ експертом дає змогу за допомогою органолептичних методів визначити ідентифікаційні дані КТЗ; його комплектність; укомплектованість; технічний стан, обсяг і характер пошкоджень; пробіг за одометром, інші показники на момент технічного огляду, необхідні для оцінки майна. Умови що до визначення матеріального збитку чи вартості КТЗ без технічного огляду зазначені в [3].

Згідно з пунктом [3, п. 5.1] Визначення матеріального збитку чи вартості КТЗ без його огляду особисто експертом, який складає висновок, можливе тільки за рішенням органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), в якому міститься обґрунтування неможливості надання об'єкта дослідження на огляд, у разі надання ним даних, необхідних для проведення дослідження і документа

в якому міститься обґрунтування неможливості надання об'єкта дослідження на огляд.

Проведення транспортно-товарознавчої експертизи без огляду особисто експертом об'єкта дослідження можливо у разі призначення органом (посадовою особою), в письмовій формі проведення експертизи за матеріалами справи відповідно до вимог [2, п. 3.5]. Відповідно до вимог [2, п. 3.5], у виняткових випадках, коли об'єкт дослідження не може бути представлений експертові, експертиза може проводитись за фотознімками та іншими копіями об'єкта, його описами та іншими матеріалами доданими до справи в установленому законом порядку. Про проведення експертизи за такими матеріалами має бути вказано в постанові (ухвалі) про її призначення.

В більшій частині випадків, при призначенні експертизи за матеріалами справи, вихідні дані в матеріалах справи подаються неоднозначно в зв'язку з тим, що саме їх неоднозначність і є предметом спірного питання, яке вирішується в суді.

Відповідно до вимог [2, п. 2.3], експерту забороняється самостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню, а також вибирати вихідні дані для проведення експертизи, якщо вони відображені в наданих йому матеріалах неоднозначно, що передбачає надання замовником (органом чи посадовою особою, яка призначила проведення експертизи) вихідних даних необхідних для розрахунків в однозначному вигляді без припущення двоякого тлумачення.

Крім того, для проведення транспортно-товарознавчої експертизи без огляду КТЗ, експерту необхідні наступні вихідні дані.

1. Свідоцтво про реєстрацію або його копія, де вказані VIN-код, дата першої реєстрації, тип транспортного засобу (ТЗ), його колір, об'єм двигуна; дані про власника.

2. Показники одометру на момент пошкодження.

3. Стан КТЗ до пошкодження (наявність чи відсутність корозійних та інших пошкоджень, слідів неякісного ремонту, пошкоджень лакофарбового покриття; виконані ремонти до пошкодження, які підтверджені відповідними документами

або визначені інструментальним або органолептичним методом та інші показники технічного стану до пошкодження).

4. Дані про складники, які піддавалися відновленню чи оновленню з документальним підтвердженням факту такої дії (у разі потреби).

5. Дані про стан агрегатів ТЗ до пошкодження – наявність підтікання оливи чи відповідної рідини з агрегатів і т. д. (у разі потреби).

Для визначення вартості відновного ремонту потрібні:

1. Дані про характер і обсяги пошкоджень з вказівкою місця розташування пошкоджень, площі пошкодження для прийняття рішення про призначення відповідного виду ремонту, чи заміни складової в випадку економічної недоцільності чи технічної неможливості її ремонту.

2. Калькуляція вартості відновного ремонту (в випадку проведення відновного ремонту ТЗ) з розрахунками:

а) вартості відновлювальних робіт (збирання, розбирання, ремонт, фарбування, регулювання і т. д.) на сертифікованій заводом – виробником СТО з вказівкою і за нормами часу заводу – виробника для даної марки і моделі ТЗ, з врахуванням вартості нормогодини спеціалізованої для даної моделі СТО, або середньої регіональної вартості однієї нормогодини, яка діє на час проведення дослідження або на дату оцінки;

б) вартості матеріалів необхідних для проведення ремонту, за цінами, які діють на час проведення дослідження;

в) вартості замінюваних складових з обов'язковою вказівкою їх назви і каталожних номерів, за цінами офіційного дилера по продажу складових заводу-виробника досліджуваного ТЗ, (чи середньоринковими цінами в разі відсутності регіонального дилера) які діють на час проведення дослідження або на дату оцінки або, у разі узгодження з замовником, їх кінцевих значень.

3. В випадку надання фотографій пошкодженого ТЗ для дослідження, фотографії повинні бути виконані з дотриманням вимог судової фотографії: дотримані відповідні кути фотографування; присутня масштабна лінійка; відображені загальні види пошкодженого ТЗ і необхідне масштабування; присутні необхідні пояснення з позначенням позицій, що описуються;

відповідної для сприйняття якості; містити необхідні інформативні дані про стан автомобіля і нести відповідне інформативне навантаження з описом, що на них зображено, для логічного поєднання візуальної інформації з описом характеру і обсягів пошкоджень.

Підсумовуючи вищенаведене, можна прийти до наступного висновку:

1. Відсутність необхідних вихідних даних призводить до надання неповного і не правдивого висновку, а в де яких випадках не дозволяє надати відповідь на поставлені питання, що потрібно враховувати замовнику експертизи при її призначенні без огляду КТЗ.

Перелік використаних джерел

1. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (у діючій редакції).

2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (у діючій редакції).

3. Методика товарознавчої експертизи та оцінки колісних транспортних засобів : Наказ Міністерства юстиції України та Фонду держмайна України від 24.11.2003 № 142/5/2092. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1074-03#Text> (у діючій редакції).

Марина Кралу́к

кандидат технічних наук, завідувач лабораторії
електротехнічних, пожежно-технічних та досліджень
питань безпеки життєдіяльності
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України
електронна адреса: m-kraluk@ukr.net

Наталія Омельченко

кандидат технічних наук, професор, професор кафедри товарознавства,
торговельного підприємництва та експертизи товарів
Державного закладу «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
електронна адреса: natomen@gmail.com

Анна Браї́лко

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри товарознавства,
торговельного підприємництва та експертизи товарів
Державного закладу «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
електронна адреса: anna.brailko@gmail.com

Микола Беднарчук

кандидат технічних наук, професор, завідувач сектора моніторингу
та інформаційного забезпечення
Львівського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України
електронна адреса: 1959mikolai@i.ua

**ЗАСТОСУВАННЯ ПОШУКОВОГО СЕРВІСУ GEPİR
ПІД ЧАС ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ СУДОВОЇ
ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ**

В Україні серед основних викликів сьогодення – резонансні справи, пов'язані із закупівлею товарів неналежної якості або, навіть, фальсифікованої продукції.

Найдієвішим засобом боротьби з такою протиправною діяльністю є проведення розслідувань із обов'язковим призначенням

судових товарознавчих експертиз з першочерговим етапом дослідження – ідентифікацією речових доказів для визначення їх оригінальності, безпечності та придатності до використання за функціональним призначенням. Це, у свою чергу, обумовлює потребу розроблення методологічного забезпечення процедури ідентифікації об'єктів дослідження, як одного із етапів проведення їх товарознавчої експертизи [1–5].

Під час проведення ідентифікації товарознавець-експерт має зафіксувати стан об'єкта дослідження шляхом його опису та порівняння з маркуванням, товаросупровідними документами та супроводжувальною інформацією виробника. За результатами проведеної ідентифікації може бути прийнято два рішення:

перше – об'єкт дослідження ідентифіковано (за результатами проведеної описової ідентифікації), підтверджена відповідність маркуванню, товаросупровідним документам та супроводжувальній інформації виробника, відсутні сумніви щодо його справжності;

друге – об'єкт дослідження потребує підтвердження справжності з метою встановлення його відповідності певному виробнику або підтвердження чи спростування факту фальсифікації або контрафакції.

Вирішенню проблем ідентифікації товарів, розвитку теорії та методології товарознавчої експертизи свої роботи присвятили Артюх Т. М., Ємченко І. В., Коломієць Т. М., Котюк І. І., Поліщук Л. В., Притульська Н. В., Стойкова Т. В. та ін. Однак, сучасний стан виробництва супроводжується впровадженням нових технологій та невпинним розширенням асортименту, що приводить до потреби удосконалення сучасної класифікації, вибору та обґрунтування засобів, критеріїв, показників та методів ідентифікації продукції.

Беззаперечна актуальність обраного науково-практичного завдання полягає також в тому, що ідентифікаційна експертиза після проведення відповідних досліджень може набути ознак «достатності». Такі умови можуть реалізуватися внаслідок встановлення фальсифікованої продукції. Тобто подальше визначення якісних характеристик товару виявляється зайвим.

Метою публікації є удосконалення алгоритму проведення ідентифікації об'єктів судової товарознавчої експертизи за рахунок застосування пошукового сервісу GEPiR.

Ідентифікаційна експертиза вирішує такі питання: чи відповідає товар найменуванню виробу, вказаному на маркованні? до якого класу або групи однорідних товарів відноситься даний виріб (товар)? чи належить даний товар до переліку заборонених до реалізації товарів або є ті чи інші обмеження (квотування, ліцензування тощо)?

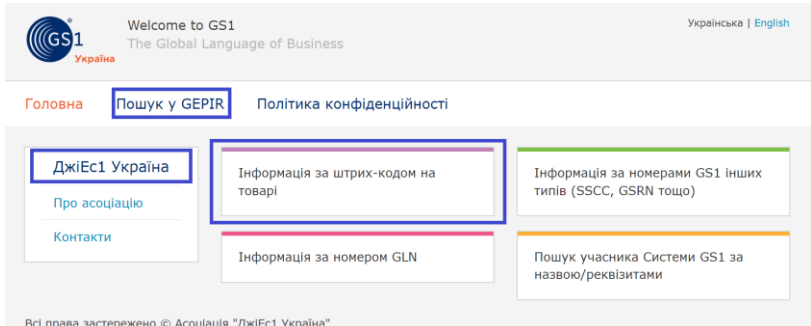
З метою ідентифікації продукції, зокрема простежуваності, суб'єкти господарювання наносять ідентифікаційні дані на пакування чи будь-який супровідний документ, а за їх відсутності – на сам продукт (згідно повідомлення комісії «Блакитна настанова» з імплементування правил ЄС щодо продуктів 2016 року).

Штриховий код може наноситися на пакування та/або продукцію з метою забезпечення належної простежуваності, зокрема автоматичної ідентифікації. Отримати інформативні дані за штриховим кодом можливо із застосуванням всесвітнього електронного реєстру інформації про учасників системи GS1 GEPiR.

GEPiR (The Global Electronic Party Information Registry) – базований на мережі інтернет пошуковий сервіс, що застосовують для знаходження інформації про суб'єктів господарювання за Глобальним номером розташування (Global Location Number – GLN), Глобальним номером товарної позиції (Global Trade Item Number – GTIN), чи Порядковим номером транспортного пакування (Serial Shipping Container Code – SSCC) тощо [6]. В базі даних пошукового серверу GEPiR міститься інформація тільки про дійсних учасників системи GS1. Наразі пошуковий сервіс GEPiR не знайшов широкого застосування установами судових експертиз України під час ідентифікації об'єктів судових товарознавчих експертиз.

До прикладу, за штриховим кодом структури GTIN-13 – 4820215365932 (нанесеному на пакетів, в який упаковано гіпоалергенний повнораціонний сухий корм для дорослих собак середніх та великих порід – лосось, SUPER PREMIUM формули,

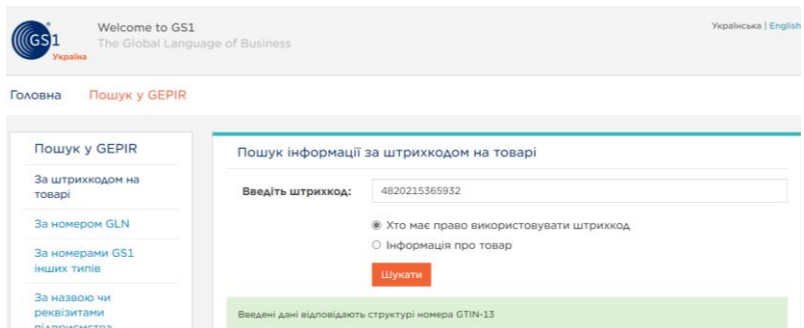
ТМ “OptiMeal” ТзОВ “KORMOTECH”) нами перевірена можливість забезпечення простежуваності, зокрема автоматичної ідентифікації. Отже, з метою отримання вищезазначеної інформації за штриховим кодом на товарі нами застосовано пошуковий сервіс GEPiR GS1 Україна, мал. 1 [7].

Мал. 1. Варіанти пошук інформації у пошуковому сервісі GEPiR GS1 Україна [7]

Пошук інформації у сервісі GEPiR GS1 Україна за штриховим кодом 4820215365932 дозволяє з'ясувати:

- а) хто має право використовувати штриховий код;
- б) інформацію про товар, мал. 2 [8].

Мал. 2. Штриховий код 4820215365932, введений у пошуковому запиті сервісу GEPiR GS1 Україна з метою встановлення права на його використання [8]

З метою перевірки забезпечення простежуваності, зокрема автоматичної ідентифікації суб'єкта господарювання, який має право на використання штрихового коду, при формуванні запиту із застосуванням GEPiR GS1 Україна нами введено штриховий код у рядок пошуку, мал. 2.

За результатами запиту отримано інформацію про суб'єкта господарювання, якому надано право використовувати номер GTIN-13 4820215365932 та префікс GS1 (присвоєний національною організацією GS1 Україна) [9], мал. 3 [8]. Разом із тим визначено номер GLN 4820083900006, мал. 3 [8].

ДжіЕс1 Україна

Про асоціацію

Контакти

Інформація про суб'єкта господарювання, якому надано право використовувати номер GTIN-13 4820215365932, за яким зроблено запит

Найменування: ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "КОРМОТЕХ"
Номер GLN суб'єкта господарювання: 4820083900006
Додаткова ідентифікація: ЄДРПОУ 32673400
Префікс GS1 підприємства: 482021536

Інформація про суб'єкта господарювання, якому надано право використовувати наявний у номері GTIN-13 04820215365932 Префікс GS1 підприємства

Найменування: ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "КОРМОТЕХ"
Номер GLN суб'єкта господарювання: 4820083900006
Додаткова ідентифікація: ЄДРПОУ 32673400
Префікс GS1 підприємства: 482021536

Адреса
Найменування: ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "КОРМОТЕХ"
Країна: Україна

Контактна інформація
Телефон Учасника у міжнародному форматі: (0322) 298-9839
Факс Учасника у міжнародному форматі: (0322) 298-9839
Адреса електронної пошти Учасника: kormotech@kormotech.lviv.ua

Інформація від організації Асоціація "ДжіЕс1 Україна"
Мова відповіді: українська.
Дані зареєстровано/востаннє змінено 09.04.2021.
Код відповіді: 0 (Query Successful). Кількість результатів: 1.

Всі права застережено © Асоціація "ДжіЕс1 Україна"

Мал. 3. Результати запиту в пошуковому сервісі GEPiR GS1 Україна за штриховим кодом – інформація про суб'єкта господарювання, якому надано право використовувати номер GTIN-13 (4820215365932) [8]

GTIN – використовують для ідентифікації кожної товарної позиції в усьому світі. GTIN: забезпечує однозначну ідентифікацію товару у будь-якій країні світу і не може бути присвоєний ніякому іншому товару; має чітку структуру – тобто будується за визначеними правилами. Залежно від призначення товару, йому може бути присвоєно GTIN довжиною 8, 12, 13 або 14 цифр; подається у штриховому кодї за стандартними правилами.

Номери GTIN в Україні присвоює Асоціація «ДжіЕс1 Україна» (GS1 Україна). З моменту присвоєння GTIN не повинен змінюватися, поки не змінюються характеристики товарної позиції. Суттєва зміна будь-якої з основних характеристик товарної позиції, потребує присвоєння відмінного ідентифікаційного номера [9]. Префікс GS1 являє собою номер з двох або трьох цифр, що визначає формат та призначення даних, закодованих у штриховому коді GTIN-13. Основне призначення префікса – забезпечити можливість децентралізованого присвоєння ідентифікаційних номерів GS1. Префікс GS1 не визначає країну походження товару. За префіксом можна дізнатись, в якій національній організації GS1 зареєстрований виробник чи постачальник відповідного товару [9; 10]. GLN являє собою номер структури GTIN-13. Номер GLN забезпечує: унікальне посилання на суб'єкта господарювання або його виробничий чи функціональний об'єкт; ефективний електронний обмін даними. Номер GLN використовується для ідентифікації будь-якого об'єкту, який відіграє роль у процесах постачання. Використання єдиного стандарту для ідентифікації таких об'єктів є передумовою ефективної електронної комерції між торговими партнерами [11].

З метою отримання у пошуковому сервісі GEPiR GS1 Україна інформації про товар, за уведеним штриховим кодом 4820215365932, нами змінено параметри пошуку, мал. 4 [8].

GS1 Welcome to GS1 The Global Language of Business Українська | English

Головна Пошук у GEPiR

Пошук у GEPiR

За штрихкодом на товари

За номером GLN

За номерами GS1 інших типів

За назвою чи реквізитами підприємства

Пошук інформації за штрихкодом на товари

Введіть штрихкод: 4820215365932

Хто має право використовувати штрихкод

Інформація про товар

Шукати

Введені дані відповідають структурі номера GTIN-13

Рис. 4. Штриховий код 4820215365932, введений у пошуковому запиті сервісу GEPiR GS1 Україна з метою встановлення інформації про товар [8]

Згідно результатів вищезазначеного пошукового запиту за штриховим кодом 4820215365932 у сервісі GEPiR GS1 Україна нами встановлено інформацію про товар за номером GTIN-13, мал. 5 [8].

Введені дані відповідають структурі номера GTIN-13

Інформація про товар за номером GTIN-13 04820215365932

Номер у форматі GTIN-14: 04820215365932

Назва: OPTIMEAL™. Гіпоалергенний повнораціонний сухий корм для дорослих собак середніх та великих порід - лосось

Упаковка: Пакет полімерний, маса нетто 4 кг

Опис: Сухий корм для собак. Склад: дегідратований протеїн м'яса лосося, не менше 26 %, рис, ячмінь, жир курячий, безкісткове м'ясо лосося 5 %, протеїн гідролізований тваринний 5 %, картопля сушена, олія з лосося, мінерали, насіння льону 1,66 %, м'якоть буряка, пивні дріжджі, журавлина 0,2 %, олія з огірочника, бета-1,3/1,6-глюкани 0,05 %, Actigen® (джерело пребіотик-мананоолігосахариди) 0,04 %, чорнобривці (джерело лютеїну) 0,04 %, корінь лопуха, корінь алтея, глюкозамін гідрохлорид (350 мг/кг), квіти ромашки 0,03 %, кропива 0,03 %, екстракт юки, хондроїтин сульфат (230 мг/кг), чебрець 0,015 %. Інформація на пакованні подана українською, англійською, російською, польською, румунською/молдавською, узбецькою, естонською, казахською, словацькою, литовською, латиською, угорською, чеською, болгарською, грецькою, азербайджанською, грузинською, вірменською, французькою мовами.

Нормативно-технічний документ: ТУ У 15.7-32673400-001

Постачальник інформації про цю товарну позицію

Найменування: ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "КОРМОТЕХ"

Номер GLN суб'єкта господарювання: GLN 4820083900006

Додаткова ідентифікація: ЄДРПОУ 32673400

Інформація від організації Асоціація "ДжіЕс1 Україна"

Мова відповіді: українська.

Дані зареєстровано/востаннє змінено 09.04.2021 .

Код відповіді: 0 (Query Successful). Кількість результатів: 1.

Мал. 5. Результати запиту в пошуковому сервісі GEPiR GS1 Україна за штриховим кодом – інформація про товар за номером GTIN-13 4820215365932 [8]

Згідно наведених вище результатів запитів в пошуковому сервісі GEPiR GS1 Україна (мал. 3; 5) та їх аналізу, визначено, що за штриховим кодом є можливість провести автоматичну ідентифікацію, зокрема простежити відомості стосовно суб'єкта господарювання та сам товар.

Таким чином, пошуковий сервіс GEPiR:

а) загальнодоступний на офіційному сайті національних організації GS1, (нами наведено приклад застосування GEPiR

GS1 Україна) та/або на офіційному сайті міжнародної організації GS1 [12];

б) дозволяє отримати основну структуровану інформацію про суб'єкта господарювання, який є учасником системи GS1, використовуючи можливості пошуку за GTIN, GLN, SSCC тощо та за назвою суб'єкта господарювання чи його реквізитами;

в) забезпечує можливість провести автоматичну ідентифікацію товару і отримати відомості стосовно:

1) суб'єкта господарювання (якому надано право використовувати штриховий код), за умови членства в GS1 відповідної країни;

2) інформації про товар (за умови надання цієї інформації суб'єктом господарювання до бази даних GEPiR та/або ухвали суб'єктом господарювання надання інформації про товарну позицію);

г) може бути використаний фахівцями експертних установ судових експертиз України з метою: удосконалення ідентифікації об'єктів судової товарознавчої експертизи; отримання додаткових ідентифікаційних даних; перевірки забезпечення простежуваності об'єктів судової товарознавчої експертизи; встановлення відповідності інформації, отриманої за штриховим кодом, реквізітам маркування та даним з офіційного сайту виробника тощо; підвищення результативності товарознавчих експертиз.

Перелік використаних джерел

1. Стойкова Т. В. Возможности совершенствования товароведческих и экономических экспертиз. *Роль і перспективи розвитку товарознавчих та економічних експертиз у державному і приватному секторах* : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 28 травня 2021 р.). Відп. ред. А. І. Черемнова, Н. В. Омельченко. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 189–192.

2. Артюх Т. М. Теоретико-методологічні засади товарознавчої експертизи ювелірних коштовностей : автореф. дис. ... д-ра. техн. наук : 05.19.08. Київ, 2006. 35 с.

3. Котюк І. І. Теоретичні аспекти криміналістичної ідентифікації : монографія. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. 208 с.

4. Браїлко А. С., Омельченко Н. В., Мороз А. С. Концептуальний практико-теоретичний підхід до створення цифрової бібліотеки даних для ідентифікації натуральних шкір. *Товарознавчий вісник*. Випуск 2. 2010. С. 38–46.

5. Кралюк М. О., Омельченко Н. В., Пашинська О. Г. Ідентифікаційна експертиза саморятівників шахтних ізолюючих на хімічно зв'язаному кисні. *Сучасні аспекти науки* : колективна монографія. Том IV. Київ ; Братислава : ФОП Кандиба Т. П., 2021. С. 59–69.

6. Термінологія Системи GS1. Специфікації Асоціації «ДжіЕс1 Україна». К. 2007. URL: https://gs1ua.org/info/gs1_glossary_spec_v1_0.pdf (дата звернення: 17.08.2023).

7. Головна // GS1 Україна. URL: <https://gepir4.gs1ua.org/> (дата звернення: 17.08.2023).

8. Пошук інформації за штрихкодом на товарі. Пошук у GEPiR. *GS1 Україна*. URL: <https://gepir4.gs1ua.org/search/gtin> (дата звернення: 17.08.2023).

9. Ідентифікація товарних позицій. *GS1 Україна*. The Global Language of Business. URL: <https://gs1ua.org/%d1%96%d0%b4%d0%b5%d0%bd%d1%82%d0%b8%d1%84%d1%96%d0%ba%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8f-%d1%82%d0%be%d0%b2%d0%b0%d1%80%d0%bd%d0%b8%d1%85-%d0%bf%d0%be%d0%b7%d0%b8%d1%86%d1%96%d0%b9/> (дата звернення: 17.08.2023).

10. Префікси GS1 // Система GS1 / GS1 Україна. The Global Language of Business. URL: <https://gs1ua.org/система-gs1/префікси-gs1/> (дата звернення: 17.08.2023).

11. Глобальний номер розташування (номер GLN). Ідентифікація та штрихове кодування. *GS1 Україна*. The Global Language of Business. URL: <https://gs1ua.org/%d1%81%d0%b8%d1%81%d1%82%d0%b5%d0%bc%d0%b0-gs1/%d1%96%d0%b4%d0%b5%d0%bd%d1%82%d0%b8%d1%84%d1%96%d0%ba%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8f-%d1%82%d0%b0-%d1%88%d1%82%d1%80%d0%b8%d1%85%d0%be%d0%b2%d0%b5-%d0%ba%d0%be%d0%b4%d1%83%d0%b2%d0%b0%d0%bd%d0%bd%d1%8f/%d0%b3%d0%bb%d0%be%d0%b1%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b8%d0%b9-%d0%bd%d0%be%d0%bc%d0%b5%d1%80-%d1%80%d0%be%d0%b7%d1%82%d0%b0%d1%88%d1%83%d0%b2%d0%b0%d0%bd%d0%bd%d1%8f-%d0%bd%d0%be%d0%bc%d0%b5%d1%80-gln/> (дата звернення: 17.08.2023).

12. GEPiR: Global Electronic Party Information Registry. *GS1*. URL: <https://gepir.gs1.org/> (дата звернення: 17.08.2023).

Тетяна Кривак

молодший науковий співробітник відділу наукової діяльності
та міжнародного співробітництва лабораторії організації наукової,
методичної діяльності,
нормативного забезпечення та міжнародного співробітництва
Київського науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства
електронна адреса: t.kryvak@kndise.gov.ua

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ТА ЙОГО РОЛЬ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

24 лютого 2022 року відбулося повномасштабне воєнне вторгнення рф в Україну. Агресивні дії з боку рф викликали різкий та справедливий осуд у всієї прогресивної міжнародної спільноти, а Україна звернулася з позовом до Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) проти рф та отримала підтримку з боку ЄС і 43 країн [1]. Міжнародний кримінальний суд являє собою унікальний орган міжнародної кримінальної юрисдикції та діє на постійній основі.

Міжнародний кримінальний суд заснований для притягнення до відповідальності осіб, які вчинили найсерйозніші злочини міжнародного характеру, такі як злочини проти людяності, воєнні злочини, злочини агресії та геноцид. Основна ідея полягає в тому, щоб забезпечити відповідальність за такі злочини і сприяти примиренню та створенню стійкого миру.

МКС був створений після підписання державами світу Римського статуту у 1998 році й офіційно почав роботу 1 липня 2002 року після ратифікації Статуту шістдесятьма країнами. Штаб-квартира МКС знаходиться в Гаазі (Нідерланди). До штату організації входить понад 900 осіб з приблизно 100 країн світу [2]. Витрати суду фінансуються за рахунок його держав-учасників, а також можливі добровільні внески від урядів, міжнародних організацій, приватних осіб, корпорацій та інших суб'єктів [3].

Країни стають членами МКС, якщо вони ратифікували Римський статут. Наразі у світі 123 такі країни. За останній період, а саме 24 березня 2023 року, влада Вірменії висловила намір ратифікувати Римський статут, на основі якого працює Міжнародний кримінальний суд в Гаазі, заявивши, Римський статут відповідає нормам вірменської конституції [4]. Згідно зі Статутом, країна має право скасувати ратифікацію та вийти з МКС. Для цього необхідно направити Генеральному секретарю ООН відповідне письмове повідомлення, яке набуває сили через рік після отримання. Щодо України, то наша держава підписала Римський статут ще 20 січня 2000 року, але так і не ратифікувала його, хоча після угоди про Асоціацію з ЄС у 2014 році саме ратифікація цього документа є одним із прямих міжнародних зобов'язань України.

Вперше ідея створення міжнародного судового органу, до юрисдикції якого б входив розгляд справ про воєнні злочини, з'явилась у післявоєнні роки Першої світової війни. Так, у 1919 році на Паризькій конференції було прийнято рішення про організацію Постійної палати міжнародного правосуддя (арбітражний суд). До складу цього суду повинен був обиратись один представник від кожної держави-учасниці. Передбачалось, що Постійна палата міжнародного правосуддя розробить власну судову процедуру і буде розглядати справи про злочини проти публічного міжнародного порядку і міжнародного права. Пропозиція про створення цієї інституції була прийнята Радою Ліги Націй для обговорення [5, с. 106].

У тому ж 1919 році на Версальській мирній конференції було висвітлено питання засудження кайзера Вільгельма II за розв'язання війни Німеччиною. У результаті була створена комісія, яка склала список 895 ймовірних військових злочинців, діяння яких могли бути розглянуті цим судом. Комісія також запропонувала віддати під суд і керівників Туреччини, яка перебувала під час війни в союзі з Німеччиною, «за злочини проти законів людства» в зв'язку з геноцидом вірмен у 1915 році, що відбувалися на тлі військових дій [6, с. 2].

У вересні 1928 року Міжнародна Асоціація кримінального права подала до Ліги Націй проект власного статуту

міжнародного кримінального суду. Згідно з цим статутом до компетенції такого суду входило «обговорення скарг зі звинувачення держав у «несправедливій агресії» або інших порушень міжнародного права, а також розгляд справ про злочини окремих осіб, що обвинувачувались в агресії чи інших злочинах які б трактувались як міжнародні, оскільки вони містять загрозу мирному співіснуванню держав». Проте цей проект не був прийнятий Лігою Націй [7, с. 58]. Слід зазначити, що питання створення Міжнародного кримінального суду детально обговорювалося в Лізі Націй і в 1920 і 1935–1937 роках, але Міжнародний кримінальний суд так і не було створено.

Таким чином, до моменту початку Другої світової війни міжнародне право мало у своєму розпорядженні кодекс поведінки у збройних конфліктах, але загальної процедури притягнення до відповідальності не існувало, хоча і робилися певні зусилля на міжнародному рівні: від включення окремих статей у міжнародний договір до укладення спеціальних угод.

СРСР, США і Велика Британія, які відіграли важливу роль у перемозі над нацистським режимом під час Другої світової війни, прийняли рішення на Берлінській (Потсдамській) конференції про покарання військових злочинців. Ця конференція проходила у липні-серпні 1945 року і стала важливим кроком у визначенні принципів судового розгляду злочинів, скоєних під час війни [8, с. 138].

8 серпня 1945 року у Лондоні була укладена угода між урядами СРСР, США, Великобританії і Франції щодо створення Міжнародного військового трибуналу з метою переслідування та покарання основних військових злочинців європейських країн. Основною частиною цієї угоди був Статут Міжнародного військового трибуналу, в якому були визначені його організаційна структура, повноваження та юрисдикція. Засідання Міжнародного військового трибуналу відбувались в Нюрнберзі (Німеччина) з 20 вересня 1945 року до 1 жовтня 1946 року. Нюрнберзький військовий трибунал виступив як інституція, яка представляла суд народів над військовими злочинцями, що займали керівні посади в нацистській Німеччині протягом періоду з 1933 по 1945 рік [9].

Згідно з положеннями Статуту Міжнародного військового трибуналу, висновок цього трибуналу щодо винесення вироку був підкреслений чіткою правовою кваліфікацією тяжких міжнародних злочинів, злочинів проти миру, воєнних злочинів та злочинів проти людства.

Міжнародним кримінальним судом розглядався і Токійський військовий трибунал. З 3 травня 1946 р по 12 листопада 1948 року у місті Токію проходив судовий процес, за ведення Японією протягом 1928–1945 рр. агресивних воєн проти Китаю, СРСР, США і інших країн, вчинення військових злочинів і злочинів проти людства. До кримінальної відповідальності було притягнуто 28 високопоставлених чиновників. Як Нюрнберзький, так і Токійський, ці суди були виключно міжнародними військовими трибуналами. Їхнє створення і діяльність розглядалася в форматі затвердження післявоєнного міжнародного правопорядку, нового світового перерозподілу окремих територій і «зон впливу». І тому перед цими судами на лаві підсудних з'являлись тільки військові злочинці переможених країн [10, с. 49].

Сьогодні МКС проводить розслідування злочинів, скоєних в Україні росією з 2 березня 2022 року. З початком повномасштабної війни для врегулювання питання взаємодії із МКС та забезпечення роботи їх представників в Україні Верховна Рада 3 травня 2022 року прийняла Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом». Цей документ сприяє проведенню Офісом прокурора Міжнародного кримінального суду розслідуванню воєнних та інших міжнародних злочинів в Україні, передбачаючи можливість проведення безпосередньо ними процесуальних та слідчих дій [11], а отже є ще одним кроком на шляху притягнення до відповідальності осіб, що вчинили злочини, що класифікуються як найсерйозніші в міжнародному праві.

Перелік використаних джерел

1. Понад 40 країн підтримали Україну в Міжнародному суді ООН. URL: <https://www.dw.com/uk/yes-i-43-krainy-pidtrymaly-pozov-ukrainy-proty-rf-u-mizhnarodnomu-sudioon/a-62464913>

2. ICC. About the Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/about/the-court>
3. ICC. How the Court works. URL: <https://www.icc-cpi.int/about/how-the-court-works>
4. Armenia's Constitutional Court greenlights ratification of Rome Statute of the ICC: URL: <https://armenpress.am/eng/news/1107128.html>
5. Щур Б. В. Діяльність Міжнародного кримінального суду: історія і перспективи. *Український часопис міжнародного права*. 2016. № 5. С. 106–109.
6. Подшибякин А. С. Міжнародний кримінальний суд і проблеми національного законодавства. *Міжнародне кримінальне право і міжнародна юстиція*. 2008. № 1. С. 2–5.
8. Колесніков А. В. Що таке Міжнародний кримінальний суд. *Влада*. 2008. № 28. С. 56–62.
7. Сироїд Т. Л. Жертви злочинів під захистом міжнародного співтовариства. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2003. № 2. С. 138–141.
9. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн оці від 08.08.1945 № 998_201. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201
10. Буруменский М. В. Значение международной уголовно-правовой юрисдикции в борьбе с организованной преступностью. *Збірник наукових праць Харківського Центру з вивчення організованої злочинності. Серія: Право*. 2001. № 2. С. 48–67.
11. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#Text>

Андрій Кріштон

старший судовий експерт лабораторії інженерно-транспортних
та дорожньо-технічних досліджень
Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України
електронна адреса: krishtop8@ukr.net

ЗАЛУЧЕННЯ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ВИХІДНИХ ДАНИХ ІЗ МЕТОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД

В Україні до сьогодні актуальна проблема недотримання деякими водіями Правил дорожнього руху [1], що спричиняє численні дорожньо-транспортні пригоди (далі – ДТП).

Без спеціальних знань слідчі, прокурори й судді не мають змоги об'єктивно оцінити дії цих водіїв, тому для забезпечення законності своїх рішень спираються на висновки судових експертів. Судова експертиза – це *«дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду»* (ст. 1 Закону України «Про судову експертизу») [2]. Водночас *«підставою для проведення експертизи відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом), або договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовим зверненням особи у випадках, передбачених законом, в якому обов'язково зазначаються її реквізити, номер справи або кримінального провадження або посилання на статтю закону, якою передбачено надання висновку експерта, перелік питань, що підлягають вирішенню, а також об'єкти, що підлягають дослідженню»* (абз. 1 п. 1.8 розд. I Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, дал – *Інструкція*) [3].

Якщо у справах про адміністративні правопорушення найчастіше ініціатором (ініціаторами) проведення судової

експертизи є суддя або одна чи обидві сторони (як наслідок участі у ДТП двох або більше транспортних засобів, далі – ТЗ), то у кримінальному провадженні ініціатором проведення судової експертизи є слідчий і/або суддя.

У першому випадку на підставі клопотання однієї зі сторін суд ухвалює постанову про призначення:

1) експертизи слідів ТЗ (п. 16.1 гл. 16 розд. I Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, далі – НМР [4]), основними завданнями якої є ідентифікація (ототожнення) конкретної одиниці ТЗ за частинами та слідами, залишеними його частинами; діагностика (установлення властивостей і стану об'єктів) та ситуаційні завдання (установлення механізму слідоутворення, механізму взаємодії ТЗ з іншими об'єктами);

2) автотехнічної експертизи (п. 1.1 гл. 1 розд. II НМР [4]) із метою:

- оцінити дії водіїв – учасників ДТП;
- дослідити технічний стану ТЗ на момент ДТП;
- дослідити технічний стан окремих деталей ТЗ на момент ДТП;

3) транспортно-трасологічної експертизи (гл. 2 розд. II НМР [4]) із метою:

- ідентифікувати ТЗ;
- визначити розташування місця зіткнення ТЗ;
- з'ясувати взаємне розташування ТЗ у момент первинного контакту;
- установити стан ТЗ у момент первинного контакту (стояв або рухався).

Під час розгляду кримінальних проваджень слідчий складає процесуальний документ про призначення експертизи (абз. 1 п. 1.8 розд. I Інструкції) [3]. Чинним законодавством передбачена наявність у постанові слідчого вихідних даних, натомість відсутні конкретні посилання на те, яким саме має бути склад клопотання сторони в разі проведення судової експертизи під час розгляду справ про адміністративне правопорушення (наприклад, чи має він узагалі містити перелік вихідних даних).

Як свідчить експертна практика, непоодинокі випадки, коли клопотання сторони (сторін) і/або постанова судді не містить як конкретного розділу «Вихідні дані», так і будь-яких даних, необхідних для проведення дослідження, що суперечить п. 3.3 розд. III Інструкції [3] і п. 1.3 гл. 1 розд. II НМР [4].

Водночас однією з важливих умов проведення дослідження (як у справах про адміністративні правопорушення, так і за кримінальними провадженнями) є перевірка вихідних даних на технічну спроможність, для чого до моменту винесення постанови про призначення експертизи необхідно залучити фахівця. Розглянемо кілька прикладів.

Одна зі сторін стверджує, що автомобіль опонента з моменту початку руху й до моменту зіткненням проїхав відстань 7 м за час 2,0 с. За умови подолання автомобілем відстані 7 м за час 2,0 с прискорення цього ТЗ мало скласти $3,5 \text{ м/с}^2$, про що свідчить обчислення за формулою:

$$a = \frac{2 * S}{t^2} = \frac{2 * 7.0}{(2.0)^2} = \frac{14}{4} = 3.5 \text{ м/с}^2, \quad (1)$$

де S – відстань, яку подолав автомобіль опонента з моменту початку руху й до моменту зіткнення, 7,0 м;

t – час руху цього автомобіля на цій відстані, 2,0 с.

Порівнюючи прискорення автомобіля ($3,5 \text{ м/с}^2$) зі значенням прискорення цього ТЗ, отриманим за його технічними характеристиками ($2,8 \text{ м/с}^2$), дійшли висновку про те, що дані про умови руху автомобіля опонента, зазначені в постанові, є технічно неспроможними, тому для подальшого дослідження їх не використовували.

Яскравим прикладом технічної неспроможності комплексу вихідних даних є зв'язка: «швидкість – час – відстань». За швидкості 40 км/год автомобіль за час 1 с долає відстань 11 м ($40/3,6 = 11$ м, де 3,6 – перевідний коефіцієнт швидкості з км/год у м/с). Чи може за рівномірного руху зі швидкістю 40 км/год за 2 с ТЗ здолати 11 м? Відповідь однозначна – ні, тому що за цей час автомобіль має проїхати втричі більшу відстань (22 м). Отже, твердження про те, що ТЗ за рівномірного руху

зі швидкістю 40 км/год за 2 с може проїхати 11 м, є технічно неспроможним.

Непоодинокі також випадки, коли аналіз інших вихідних даних під час проведення автотехнічної експертизи (із метою оцінити дії водіїв – учасників ДТП) виявляє подібні технічні неспроможності (наприклад, коли обчислене фахівцем значення швидкості руху за слідом гальмування перевищує повідомлену водієм швидкість руху ТЗ: водій стверджує, що на момент ДТП швидкість руху ТЗ становила 50 км/год, тобто максимально допустиму в населеному пункті з 01.01.2018 р., а розрахункове значення швидкості руху на підставі довжини сліду гальмування становить 82 км/год).

Отже, ретельний аналіз вихідних даних дає змогу уникнути необґрунтованого експертного висновку завдяки залученню до проведення дослідження фахівця (у разі надання технічно неспроможних даних): експерт підтвердить або спростує показання учасників ДТП і свідків про розташування місця зіткнення або наїзду.

Наведені приклади свідчать про необхідність перевіряти вихідні дані на технічну спроможність, чого можна досягти не лише відповідною підготовкою осіб під час здобуття ними юридичної освіти, а й завдяки постійному моніторингу цієї діяльності уповноваженими особами.

Перелік використаних джерел

1. Правила дорожнього руху : затв. постановою КМУ від 10.10.2001 р. № 1306 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.08.2023).

2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 25.08.2023).

3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Мініюсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 25.08.2023).

4. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Мініюсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 25.08.2023).

Ірина Кучинська

кандидат фармацевтичних наук, головний науковий співробітник
Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України

ОСОБЛИВОСТІ БОРОТЬБИ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ КОКАЇНУ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ ТА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Незаконний обіг наркотичних засобів та психотропних речовин є складною проблемою, яка має величезний вплив на суспільство, здоров'я громадян та безпеку країни. Умови повоєнної відбудови додатково ускладнюють цей виклик, оскільки воєнний конфлікт може створювати сприятливі умови для незаконних наркотичних угруповань та контрабандистів.

Кокаїн є найчастіше використовуваним забороненим наркотиком-стимулятором у Європі куди поставляється з країн Південної Америки. На даний час доступність кокаїну в країнах Європейського союзу (ЄС) знаходиться на рекордно високому рівні. Все частіше територія ЄС використовується в якості транзитного пункту для постачання призначеного для країн Східної Європи кокаїну [1].

Разом з тим, виробництво коки та кокаїну стало більш ефективним та більш інтернаціональним завдяки його ефективному налагодженому виробництву в Європі. Незважаючи на активізацію зусиль щодо припинення поширення цієї речовини, ринок кокаїну залишається стійким до заходів з контролю та має новаторські розробки нових методів його виготовлення та приховування, які дозволяють уникнути його виявлення та збільшити прибуток [2]. Існує тенденція підвищення ефективності процесів виробництва кокаїну як у світі, так і в країнах ЄС [3; 4].

У Європі кокаїн доступний у двох формах – поширена сіль (гідрохлорид) і менш доступна курильна форма наркотику у вигляді вільної основи (крек-кокаїн, що зазвичай

виробляється в Європі з кокаїну гідрохлориду шляхом підлужування) [5].

Незважаючи на те, що більша частина кокаїну, як і раніше, виробляється в Болівії, Колумбії та Перу, значні вилучення деяких хімічних речовин, особливо етилацетату, та домішок, пов'язаних із виробництвом кокаїну, мали місце на території ЄС.

Кокаїну гідрохлорид отримують в Європі на спеціальних (підпільних) підприємствах по екстракції цієї речовини з матеріалів-носіїв або з проміжних продуктів хімічної екстракції листя коки. Проміжними продуктами, що використовуються для отримання кокаїну гідрохлориду в Європі, є кокаїнова паста, яка переробляється в кокаїнову основу (цей процес є ключовим етапом, що передує виробництву кокаїну гідрохлориду), або безпосередньо сама кокаїнова основа, екстрагована з матеріалів-носіїв (дерев'яне вугілля, кокосова пульпа, пластик), у яких воно було хімічно приховано для полегшення контрабанди.

За інформацією Європолу, методи, які використовуються для включення кокаїну до матеріалів-носіїв, особливо до деревного вугілля, останнім часом стали більш «витонченими», що ускладнює виявлення їх правоохоронними органами. Вилучення кокаїну з матеріалів-носіїв зазвичай відбувається на спеціальних об'єктах для «вторинної екстракції». Оскільки в багатьох випадках кокаїн, що витягується з матеріалів-носіїв, знаходиться у формі основи, згодом його перетворюють на кокаїну гідрохлорид на тому ж підприємстві або в спеціальній підпільній лабораторії з перетворення основи кокаїну на гідрохлорид. Прикладом є ліквідовані у Нідерландах підприємства з виробництва кокаїну, що були високоорганізовані та здатні виробляти продукт високої чистоти. Деякі з цих об'єктів були точними копіями будівель з виробництва кокаїну гідрохлориду в Колумбії, а частина вилученого обладнання була виготовлена за колумбійськими кресленнями. Вилучені на об'єктах хімічні речовини, у тому числі перманганат калію та метабісульфіт натрію, дозволили припустити, що там проводився етап повторного окислення кокаїнової основи (порівняно новий та складний метод, що використовується

в Колумбії для стандартизації партій кокаїнової основи різного походження перед перетворенням її на гідрохлорид) [4].

До хімічних речовин, що пов'язані із виробництвом кокаїну, відносяться окиснювачі, відновники (часто використовуються для стандартизації рівнів окислення в кокаїновій основі), розчинники, осушувачі (для повторного використання розчинників), домішки та інші речовини.

Європейським центром з моніторингу наркотиків та наркозалежності (EMCDDA) відстежуються 53 хімічні речовини-прекурсори, що потенційно пов'язані з виробництвом кокаїну: кислоти (соляна кислота, азотна кислота, сірчана кислота), домішки (атропін, бензокаїн, кофеїн, інозитол, левамизол, тетракаїн, тетрамізол), розчинники-осушувачі (кальцію хлорид, натрію сульфат), окислювачі (перманганат калію та хімічні речовини, що використовуються при його виробництві, або замінники, такі як оксид марганцю, калію манганат, натрію гіпохлорит та натрію перманганат), відновники (калію метабісульфіт, натрію бісульфіт, натрію метабісульфіт), розчинники (ацетон, бутилацетат, дихлорметан, діетиловий ефір, етанол, етилацетат, бензол, гексан, метанол, ізопропіловий спирт, метилізобутилкетон, метилетилкетон, пропанол, толуол, петролейний спирт, пропілацетат, ксилол, трихлоретилен), інші речовини (активоване вугілля (фільтруючий агент), амонію гідроксид, амонію хлорид, кальцію карбонат, кальцію гідроксид, калію карбонат, калію гідроксид, натрію бікарбонат, натрію карбонат, натрію цитрат, натрію гідроксид, сечовина).

Таким чином, події, пов'язані з процесами виробництва кокаїну з проміжних продуктів (кокаїнова основа і кокаїнова паста), що відбуваються в Європі, а також споживання великої кількості допоміжних хімічних речовин, показують необхідність узгоджених зусиль для кращого розуміння і реагування до цих нових викликів. З урахуванням того, що в умовах євроінтеграції Україна має адаптувати своє законодавство до європейських норм та стандартів у сфері контролю за наркотиками, зокрема, створювати ефективні механізми регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, встановлювати суворі санкції для порушників, забезпечувати

прозорість у процесі здійснення правосуддя, оперативним співробітникам і судовим експертам необхідно бути підготовленими у разі потреби реагувати на описані вище загрози. У контексті європейської інтеграції та зміцнення міжнародного співробітництва між державами-членами ЄС та ключовими міжнародними зацікавленими сторонами, що працюють над скороченням незаконного обігу кокаїну, необхідна всебічна активна взаємодія у поєднанні з інтенсивним обміном оперативної та стратегічної інформації для зміцнення та подальшого введення в дію існуючих механізмів координації за участю відповідних агентств та організацій ЄС та ключових міжнародних партнерів.

У той же час необхідно постійно вдосконалювати можливості судово-криміналістичної експертизи на рівні держав-членів ЄС – докладати зусиль для гармонізації рутинної судово-криміналістичної експертизи заборонених, щоб поліпшити стратегічний аналіз, визначити походження та методи, що використовуються для їх виробництва.

Перелік використаних джерел

1. The illicit drug situation in the South European Neighbourhood Policy region, report commissioned by the EMCDDA, contract CT.21.EU4MD.0048.2.0.
2. European drug report 2023: trends and developments, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
3. European Union serious and organised crime threat assessment: A corrupting influence – the infiltration and undermining of Europe’s economy and society by organised crime, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
4. World drug report 2021, booklet 4 – Drug market trends: cocaine, amphetaminetype stimulants, UNODC, Vienna.
5. Cocaine: a spectrum of products, Cocaine Insights 2, UNODC, Vienna, October.

Павло Лисак

судовий експерт відділу дослідження матеріалів, речовин та виробів
Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України
електронна адреса: lysakpaul@gmail.com

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЛУЧЕННЯ ТА УПАКУВАННЯ МІКРООБ'ЄКТІВ

Важко переоцінити можливості криміналістики по впровадженню в практику досягнень науки і техніки. Значення мікрооб'єктів як носіїв інформації неухильно підвищувалося з розвитком хімічних, фізичних, біологічних і інших методів аналізу об'єктів малої маси.

Однією з найважливіших причин підвищеного інтересу криміналістів до мікрооб'єктів є і те, що при розслідуванні злочинів нерідко доводиться стикатися з відсутністю на місці події традиційних слідів (рук, ніг, зубів, знарядь злочину, транспорту і так далі) чи їх непридатністю для дослідження традиційними методами. Тому метою цього дослідження є визначити значущість мікрооб'єктів як речових доказів, оскільки злочинці прибігають до різних хитрощів, намагаючись приховати докази. Проте перешкодити залишенню на місці події на одязі, інших об'єктах мікрочасток чи уникнути попаданню таких часток на знаряддя злочину, тіло та одяг, злочинець не в змозі.

Значну складність під час проведення оглядів і обшуків являє виявлення і фіксація мікрокількостей наркотичних засобів. Огляд з метою виявлення мікрослідів, часток наркотичних засобів на різного роду предметах-носіях для уникнення їх втрати здійснюється в першу чергу.

Проблема якісного і повного виявлення і фіксації слідової обстановки на місці події, не є новою для сучасної криміналістики, але вона не втратила своєї актуальності і до теперішнього часу. Це пов'язано з рядом причин суб'єктивного і об'єктивного характеру.

Наукові та практичні проблеми криміналістичного дослідження матеріалів, речовин і виробів головним чином пов'язані

з поняттям «мікрооб'єкти». Мікрооб'єкти у кримінальному судочинстві – це слабовидимі або невидимі неозброєним оком матеріальні утворення, які перебувають у різних агрегатних станах (тверді, рідкі, газоподібні) і відображення механічної, фізичної, хімічної та біологічної дії з невеликими лінійними розмірами ознак (кінцевих явищ), для виявлення і дослідження яких потрібно використовувати спеціальні технічні засоби та методи [1].

В трасологічному розумінні мікрооб'єкти – це сліди-предмети, тобто мікроскопічні частки, котрі зберігають свої зовнішні ознаки форми і розміру, що характеризують їх як індивідуальні об'єкти дуже малих розмірів. Такі частки можуть бути вимірні, зберігати форму, а при взаємодії з іншими об'єктами виступати як слідоутворюючі об'єкти.

Різноманітність фізичних тіл (твердих, сипких, рідких), здатних ділитися і утворювати мікроскопічні частки цілого, сприяла появі в спеціальній літературі та на практиці багатьох термінів, які визначають одне й те ж поняття.

Сучасна слідча практика свідчить про те, що багато дефектів в розслідуванні складних кримінальних проваджень, пов'язаних зі вбивствами і іншими насильницькими злочинами, допускаються на первинному етапі, і найчастіше в ході проведення огляду місця події. У основі найбільш суттєвих і принципових помилок при проведенні огляду місця події лежить недотримання організаційних, методичних і технічних вимог. Порушення методологічних основ, допущені в роботі з об'єктами різної видової приналежності, спричиняють за собою не просто помилки, а іноді безповоротну втрату слідів. Особливо це відноситься до мікрооб'єктів і в ще більшому ступені до мікрооб'єктів біологічного походження. Їх унікальні фізико-хімічні властивості, в яких міститься необхідна слідча і оперативна інформація про злочин (міра достовірності, наприклад, молекулярно-генетичної ідентифікації, загальновідома), що так багато обіцяє слідчому в перспективі проваджень, значно піднімають планку вимог, що пред'являються до якості виконання слідчих дій на первинному етапі розслідування, і, в першу чергу, відносно якості проведення огляду місця події. У разі передбачуваного, або встановленого, наявності на місці події об'єктів біологічного походження огляд місця події має бути проведений не просто

якісно, а вичерпно, оскільки повторним оглядом поправити провадження у більшості випадків неможливо.

Спеціалістом установлюються мікрочастки і мікронашарування наркотиків, які можуть знаходитися на стінках стаканів і чашок, шприців і голок, різноманітних матеріалах і пристосуваннях, що використовуються при кустарному виробництві наркотиків (ситах, пресформах), кишенях одягу особи, яка збувала або зберігала наркотики та ін. Розчинами наркотичних засобів нерідко пропитують сигарети і цигарки, на залишках яких вони також можуть бути виявлені.

Однак установлення мікрооб'єктів не завжди можливо безпосередньо при проведенні слідчих дій. У ситуації, коли виходячи з обставин розслідуваного злочину, обстановки на місці обшуку або огляду, спеціалістом висувається обґрунтована версія про знаходження слідів наркотиків на поверхні певних предметів, то ці предмети-носії вилучаються для подальшого експертного дослідження. Кожен предмет-носії упаковується в окрему тару (флакони, пробірки, пакетики із полімерного матеріалу) таким чином, щоб попередити їхнє можливе забруднення або знищення речовин, які можуть бути на них.

Слід зауважити, експертна практика свідчить, що найбільш доцільно направляти мікрочастки або мікросліди наркотичних засобів на експертизу безпосередньо на предметах-носіях, на яких вони виявлені або можуть знаходитися. Тому необхідно вилучати одяг підозрюваних, на якому можуть залишитися сліди наркотичних речовин.

Предмети-носії для запобігання втрати мікрочасток і мікронашарувань рекомендується поміщати у скляні (не пластмасові або металеві) ємності і закріпляти їх нерухомо. Причому з метою запобігання взаємному перенесенню мікрочасток не можна різноманітні об'єкти (наприклад, голки, шприці, ампули, бинти, сигарети) упаковувати разом [2].

Нашарування, виявленні на одязі, як правило, не вилучаються, а одяг, взуття та інші предмети, на яких є забруднення, плями тощо направляється на експертизу повністю. Щоб уникнути знищення або пошкодження нашарувань при доставці, ділянки тканини з нашаруваннями рекомендується накрити чистою плівкою або білим папером і закріпити на одязі.

Якщо предмет, на якому виявлені нашарування, не може бути вилучений повністю, то необхідно зробити з нього вирізки або зіскоблити нашарування. Роблячи вирізки, слід відокремлювати не тільки ділянку з нашаруваннями або плямою, але і частину предмету, на якому нашарування відсутні. Зіскоби і вирізки слід поміщати в пакети з паперу або в чистий скляний посуд, що закривається [3; 4].

Мікрооб'єкти, які вилучаються, а також предмети-носії повинні бути упаковані з урахуванням таких вимог:

- упаковка повинна гарантувати збереження вилучених об'єктів, тобто виключати ризик втрати та пошкодження, навмисну або випадкову підміну розташованих в ній об'єктів, захищати їх від можливих забруднень, зовнішніх впливів, бути міцною та легкою;

- упаковка не повинна торкатись до ділянок об'єктів-носіїв, на яких розташовані мікрооб'єкти, щоб уникнути порушення локалізації та часткової їх втрати.

Робота з мікрооб'єктами має свої особливості і виконується за схемою, будь-яка непередумана зміна якої може привести до передчасної втрати інформації про речовий доказ. В якості обов'язкових умов вона визначає застосування спеціальних технічних засобів при пошуку, виявленні, вилученні, і збереженні мікрооб'єктів, а також наявність у того, що проводить роботу з мікрооб'єктами необхідних знань про їх властивості, методики роботи з ними і практичних навичок.

Саме такий підхід до роботи з мікрооб'єктами спрямований на максимальне використання їх в якості речових доказів при розслідуванні і розкритті злочинів.

Перелік використаних джерел

1. Баканова Л. П. (2005). Теоретические и практические основы использования микрообъектов в раскрытии расследовании преступлений. Ташкент : Академия МВД Республики Узбекистан, 119 с. URL: <http://akadmvd.uz/wp-content/uploads/2005-bakanova-mikroobyekt-ru.pdf> (2019, жовтень, 01).

2. Клименко Н. І., Лінючев Г. В. (2008). Використання мікрооб'єктів при розслідуванні злочинів : методичний посібник / за заг. ред. І. П. Красюка. Київ : ДНДЕКЦ МВС України. 74 с.

3. Кузьменко Н. К. Практика использования микрообъектов в расследовании преступлений и некоторые вопросы ее дальнейшего совершенствования. *Криминалистика и судебная экспертиза*. Киев, 1985. Вып. 31. С. 50–53.

4. Сучасні криміналістичні експертизи в розслідуванні злочинів : матеріали кругл. столу (м. Київ, 25 лютого 2015). Київ, 2015. 143 с. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zaxodi/zbirnuki/2015/zb-krum-ekspert.pdf> (2019, жовтень, 01).

Ірина Лісовицька

кандидат технічних наук, доцент,
старший науковий співробітник лабораторії
інженерно-технічних досліджень
Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9599-3492>,
електронна адреса: shaikhislamova.i.a@nmu.one

Олег Муха

кандидат технічних наук, доцент,
судовий експерт лабораторії інженерно-технічних досліджень
Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1311-8708>
e-mail: mukha.o.a@nmu.one

**ВСТАНОВЛЕННЯ ПРИЧИН НЕЩАСНОГО
ВИПАДКУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ
ЕКСПЕРТИЗИ З ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКИ
ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

При виконанні експертизи з дослідження причин та наслідків порушень вимог безпеки життєдіяльності та охорони праці, відповідно до Науково-методичних рекомендацій [1], одним із основних завдань є установлення причин нещасного випадку, аварії. Перелік питань, які ставляться на вирішення

експертизи, повинні відповідати вищезазначеним рекомендаціям [1]. В орієнтовному переліку вирішуваних питань є наступне: «Яка причина нещасного випадку, аварії та які обставини її обумовили?»

Під час виконання експертизи експерт досліджує матеріали розслідування події, що сталася (нещасний випадок, аварія), у тому числі акт форми Н-1/П, в якому комісія з розслідування вказує встановлені нею причини настання нещасного випадку (аварії), які у пункті 5 акту Н-1/П розподіляють на основну і супутні.

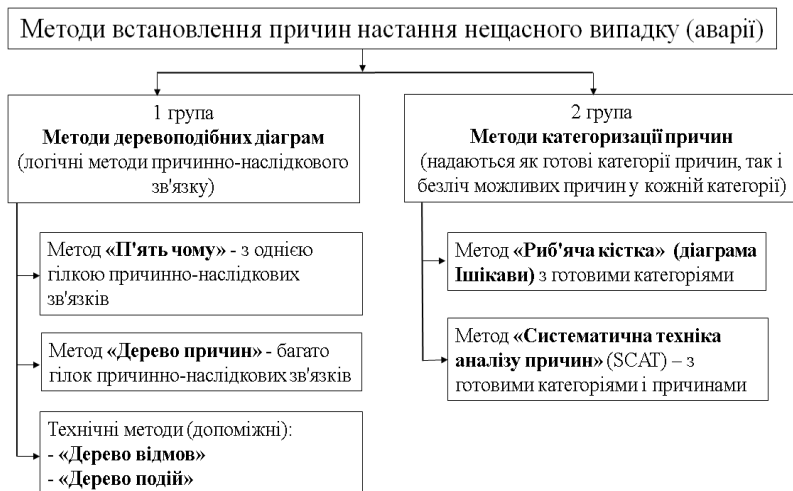
Основною причиною нещасного випадку (аварії) прийнято вважати ту, яка безпосередньо призвела до настання (виникнення) події. Супутніми причинами вважаються ті, які передували та створювали умови для настання (виникнення) події.

Для ведення єдиної державної статистичної звітності розроблено «Класифікатор причин, що призвели до настання нещасного випадку, гострого професійного захворювання (отруєння), аварії», який міститься в додатку 9 Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві [3]. Згідно цього класифікатора всі причини поділені на чотири групи: 1) технічні; 2) організаційні; 3) психофізіологічні; 4) техногенні, природні, екологічні та соціальні.

Під час проведення досліджень судовий експерт застосовує різноманітні методи експертного дослідження та відповідні експертні методики [2].

Для встановлення причин настання нещасного випадку (аварії) існує багато методів, які умовно можна поділити на методи деревоподібних діаграм (1 група) і методи категоризації причин (2 група) (мал. 1).

Зазначені методи є універсальними і можуть бути використані судовим експертом під час проведення експертного дослідження для встановлення основної або супутніх причин настання нещасного випадку (аварії). Вибір методу визначається судовим експертом в залежності від досліджуваної ситуації та від поставленого перед експертом питання щодо визначення причин нещасного випадку (аварії).

Мал. 1. Методи встановлення причин настання нещасного випадку (аварії)

Питання «Яка причина нещасного випадку, аварії та які обставини її обумовили?», що міститься в орієнтовному переліку вирішуваних питань в Науково-методичних рекомендаціях [1], має узагальнений вигляд. В зв'язку з цим орган (особа), яка призначає судову експертизу з дослідження причин та наслідків порушень вимог безпеки життєдіяльності та охорони праці, ставить перед експертом не конкретизоване до досліджуваної ситуації питання. Тому є нагальна потреба скорегувати (конкретизувати) зазначене питання та викласти його у наступній редакції:

1) Які причини призвели до настання нещасного випадку, що стався _____ з _____ ?

(вказується дата та місце/підприємство, де стався нещасний випадок) (ПІБ потерпілого)

2) Які причини призвели до настання аварії, що сталася _____ ?

(вказується дата та місце/підприємство, де сталася аварія)

3) Яка основна причина травмування _____ ,

(ПІБ потерпілого)

та які обставини її обумовили?

Підсумовуючи вищенаведене, можна прийти до наступних висновків:

1. Для аналізу події і встановлення причин настання нещасного випадку (аварії) рекомендується застосовувати логічні методи причинно-наслідкового зв'язку та методи категоризації причин. Вибір методу визначається судовим експертом в залежності від досліджуваної ситуації і поставленого перед експертом питання.

2. Пропонується скорегувати в Науково-методичних рекомендаціях [1] питання щодо встановлення причин настання нещасного випадку (аварії) та обставин, які її обумовили.

Перелік використаних джерел

1. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ М-ва юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

2. Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві : Постанова Каб. Міністрів України від 17.04.2019 р. № 337: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-2019-п#Text>.

3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ М-ва юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

Андрій Любченко

аспірант Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса», помічник
судді Полтавського окружного адміністративного суду
електронна адреса: a.v.liubchenko97@gmail.com

СУДОВА ЗЕМЕЛЬНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК КОНЦЕПЦІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДМІНІСТРУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

На сьогоднішній день гострою проблемою залишається поєднання інтересів органів державної влади та органів місцевого самоврядування з питань ефективного використання земельних ресурсів, охорони земельних ресурсів, а також користування ними, виходячи із потреб фізичних осіб та окремих юридичних осіб.

У цьому процесі важливу роль відіграє саме експертне дослідження, яке відображається в оцінці геодезичних, ґрунтових, землевпорядних, геоботанічних факторів, в результаті якого складається висновок судової земельно-технічної експертизи.

Термін «адміністрування земель» як базова дефініція був визначений Європейською Економічною Комісією Об'єднаних Націй в 1996 році. Земельне адміністрування визначається як окрема частина загального процесу земельного менеджменту і охоплює цілу низку поєднаних інформаційних ресурсів щодо земельних ділянок та оточуючого їх середовища [1, с. 98].

У своїй науковій праці "Needs for new services in land administration international trends. 3rd Cadastral Congress" Ossro A. вказує на основні складові формування системи адміністрування земельних ресурсів, а саме: земельного кадастру, оцінки землі та нерухомого майна, ринку землі та нерухомості, юридичних аспектів на землю та нерухомість, фінансового забезпечення земельно-майнових відносин [2, с. 113].

Значна увага органів державної влади, фахівців та науковців різних країн до питання адміністрування земельних ресурсів сприяла створенню спеціального міжнародного стандарту, а саме проект міжнародного стандарту з адміністрування

земельними ресурсами ISO 19152. Цим проектом зафіксовано основні принципи інформаційних зв'язків з метою адміністрування земельними ресурсами, а також передбачає його адаптацію до окремих локальних ситуацій.

Слід зазначити, що вагому роль в процесі адміністрування земельних ресурсів відіграють достовірні вихідні дані стосовно місцезнаходження території, зокрема щодо природних умов (стану ґрунтів, ерозії, заболочення проявів небезпечних геологічних процесів, клімату), соціально-економічних умов (транспортні, промислові), технічної інфраструктури (теплопостачання, мережі газопроводів, водогонів), природо-заповідних об'єктів, зон обмежень та обтяжень [3, с. 54].

Результати зондування та картографічної зйомки можуть стати основою для створення карт різного тематичного спрямування, що в свою чергу є ефективним інструментом аналізу, плануванню і осмисленню достовірної інформації. Об'єднання та синтез значної кількості інформації з різних джерел з цієї галузі сприяє більш глибокому приділенню уваги на процес та результати дослідження судової земельно-технічної експертизи.

На думку А. Козлової, судова земельна експертиза – це аналіз, дослідження, проведене спеціалістами в галузі геодезії та кадастру об'єктів нерухомого майна (інженерами-кадастрами), матеріалів із землеустрою та правостановлюючих документів на земельну ділянку з фактичним землекористуванням [4, с. 110].

Відповідно до Наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» від 08.10.1998 № 53/5 зі змінами та доповненнями земельно-технічна експертиза має широкий спектр завдань, зокрема:

- визначення фактичного землекористування земельними ділянками, а саме фізичних характеристик земельних ділянок (конфігурації, площі, промірів тощо);
- визначення відповідності фактичного розташування будівель, споруд та інших об'єктів відносно меж земельних ділянок їх розташуванню у відповідній технічній документації;

- визначення відповідності фактичного землекористування в частині порушення меж та накладання земельних ділянок відповідно до правовстановлювальних документів та документації із землеустрою на ці земельні ділянки;
- визначення можливості розподілу (порядку користування) земельними ділянками, розробка варіантів їх розподілу (порядку користування);
- визначення можливих варіантів підходу та проїзду до земельних ділянок, встановлення земельного сервітуту [5].

Крім того, земельно-технічну експертизу доцільно розглядати та проводити з урахуванням не лише земельної ділянки та її меж, а й розташування на ній нерухомого майна.

Вирішення земельних спорів у деяких випадках потребує спеціальних знань у галузі геодезії, картографії, лісовпорядкування, будівництва, державного кадастру нерухомого майна, екології, без яких неможливо скласти законне та обґрунтоване судове рішення, яким закінчується розгляд справи по суті. У зв'язку з цим виникає потреба у призначенні експертиз для встановлення юридично значимих обставин, що входять до предмета доказування, що є відмінною рисою земельних спорів. На даний момент відсутнє узагальнення судової практики у сфері вирішення земельних спорів, в т. ч. аналіз практики призначення експертиз, що не допускає єдності правозастосовчої практики та понятійного апарату. У ряді випадків аналіз правових позицій судів дозволяє визначити предмет доказування окремих категорій земельних спорів та зумовлює питання, що вирішуються в рамках експертизи.

Аналіз дозволяє узагальнити питання, що підлягають вирішенню в рамках розгляду окремих категорій земельних спорів, і в кожному конкретному випадку постановка запитань вимагає ретельної підготовки, всебічного попереднього дослідження судом доказів та врахування фактичних обставин конкретної справи.

Земельні спори вирішуються судами на тривалий термін, в т.ч. через тривалість експертизи, відсутність документів для проведення експертизи, водночас від вирішення земельного спору, прийняття законного та обґрунтованого судового акту та, відповідно, ефективність захисту прав на землю залежать час проведення експертизи, відбору та кваліфікації експерта.

Так, земельно-технічна експертиза призначається на підставі ухвали суду, ухвали судді, постанови слідчого або особи, яка проводить дізнання. Його може здійснювати особа, яка має необхідні професійні знання, має вищу освіту та пройшла атестацію. Земельно-технічна експертиза проводиться в 3 етапи (підготовчий, експериментальний та заключний), під час яких експерт оцінює обставини справи, досліджує об'єкт експертизи, проводить польові роботи та формує експертний висновок.

Судова земельна експертиза є незамінним і унікальним джерелом фактичної інформації, без якої практично неможливо розгляд справ щодо земельних спорів. Експерти землевпорядників є цінними фахівцями в цій галузі, тому необхідно різними способами підтримувати розвиток та вдосконалення їхньої професійної діяльності.

Судова земельна експертиза є незамінним і унікальним джерелом фактичної інформації, без якої практично неможливо розгляд справ щодо земельних спорів. Експерти землевпорядників є цінними фахівцями в цій галузі, тому необхідно різними способами підтримувати розвиток та вдосконалення їхньої професійної діяльності.

Саме тому, з метою удосконалення вказаної діяльності необхідно поліпшити процес збору вихідних даних для проведення експертного дослідження (експертизи) органами, що призначають його проведення; підготовку матеріалів справи дослідження земельних спорів.

Значущість висновку земельно-технічної експертизи у земельних спорах можливо спостерігати у багатьох справах розглянутих Верховним Судом України.

Так, наприклад, Постановою Верховного Суду України від 21.02.2020 у справі № 306/2738/14-а зазначено, що *суди визнали обґрунтованими доводи позивачів посилаючись на Висновок з земельно-технічної експертизи. Висновком експерта встановлено, що площі зон санітарної охорони за «Проектом зон санітарної охорони по свердловинах № 7-ГП, № 9-Р, № 4-Р Голубинського родовища мінеральних вод в межах с. Солочин Свалявського району Закарпатської області, який*

погоджено рішенням Солочинської сільської ради від 10.04.2014, не відповідають площам загальних корисних копалин, що оцінені та затверджені протоколами Державної комісії України по запасах корисних копалин № 2020 від 15.07.2010 та № 1392 від 14.11.2007.

Зважаючи на повноваження суду касаційної інстанції, визначені ст. 341 КАС України, колегія суддів вважає, що доводи скаржника, які стосуються спростування експертного висновку, перегляду не підлягають, оскільки є переоцінкою доказів у справі. Разом з тим, скаржник не навів доводів про порушення судами норм процесуального права під час врахування зазначеного висновку як доказу у справі [6].

Слід зазначити, що оцінка висновку експерта, з одного боку, є досить складною для суду, оскільки суддя фактично не має спеціальних знань, необхідних для кваліфікованої оцінки змісту висновку експерта. Але при цьому суд має право сумніватися в результатах експертизи, в тому числі звернутися до самого експерта за відповідними поясненнями.

На підставі вищевикладеного, вирішення земельних спорів потребує забезпечення достовірною та оперативною інформацією стосовно конкретної земельної ділянки для раціонального адміністрування земельними ресурсами на ній.

Найбільш ефективною роботою в системі моніторингу земель є судова земельно-технічна експертиза. Даний спосіб дозволяє створити потужний інструментарій для моніторингу земельних ділянок відповідно до потреб різноманітних груп користувачів інформації, а тому подальші теоретико-методологічні способи моніторингу нададуть змогу оцінювати, моделювати та прогнозувати необхідну інформацію.

Перелік використаних джерел:

1. Перович І. Л. Картографічне забезпечення адміністрування земельних ресурсів. Видавництво Львівської політехніки, 2014. № 79. С. 98–105. URL: file:///C:/Users/Master/Downloads/Geodez_2014_79_15.pdf (дата звернення 20 листопада 2021 року).

2. Ossro A. Needs for new services in land administration international trends: 3rd Cadastral Congress November 23–25, 2011. Esri, Polska, 2011. С. 113–117. URL: https://www.fig.net/resources/proceedings/fig_

proceedings/fig2011/papers/ts01b/ts01b_ossko_5173.pdf (дата звернення 20 листопада 2021 року).

3. Орлов Ю. К. Заключение эксперта как источник выводного знания в судебном доказывании (уголовно-процессуальные, криминалистические и логико-гносеологические проблемы) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 1985. С. 54.

4. Anastasiia Kozlova, Yulia Golyakov. The role of forensic examination in judicial practice. *E3S Web of Conference*. 2019. С. 1–9. URL: https://www.researchgate.net/publication/335069578_The_role_of_forensic_examination_in_judicial_practice (дата звернення 20 листопада 2021 року).

5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ міністерства юстиції України від 08.10.1998. № 53/5. *Офіційний вісник України*. 1998. № 46. С. 172.

6. Постанова Верховного Суду України від 21.02.2020 у справі № 306/2738/14-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87758806> (дата звернення 19 листопада 2021 року).

Олена Максюта

кандидат технічних наук, судовий експерт
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України
електронна адреса: maxyuta92@gmail.com

Олександр Салтиков

завідувач Миколаївського відділення
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України
електронна адреса: exsasha@ukr.net

ПОВТОРНЕ ВИКОРИСТАННЯ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Враховуючи наявний стан справ в Україні, а саме – військові дії, енергетичну кризу, обмеження в логістиці при постачанні будівельних матеріалів та виробів (відсутність морського та повітряного сполучення з країнами які до війни постачали свою

продукцію). Знаючи про потреби та нестачу обладнання та робочих рук для виготовлення будівельних матеріалів в Україні, так саме усвідомлюючи наявність масових руйнувань будівель та споруд по державі, для швидкого та менш витратного відновлення об'єктів (будівель, споруд та іншого), враховувати можливість використання будівельних матеріалів (камінь, цеглу, плити, балки та інше) які з'явилися внаслідок руйнування або розборки об'єктів ушкоджених (зруйнованих) військовими діями.

Ми пропонуємо надати друге життя матеріалам які з технічної точки зору можливо використовувати (технологічно та враховуючи аспекти безпеки використання об'єкта що споруджується). Якщо можливо так висловитись запропонувати будівельникам України «апсайклінг».

Термін «апсайклінг» був запропонований у 1994 році Райнером Пільцем в газеті Salvo.

Вторинне використання, також творче повторне використання – творче перетворення відходів в предмети мистецтва, побутові вироби, аксесуари, одяг. На відміну від вторинної переробки, не вимагає додаткових виробничих витрат на промислове перероблення[1].

В Україні спостерігається суттєве збільшення обсягів будівельного сміття, яке утворилося в результаті боїв. Обсяг відходів вимірюється сотнями тисяч тонн.

Зазначимо, що через повномасштабну війну в Україні будівельні відходи заповнюють легальні та нелегальні звалища швидше, ніж побутові, оскільки складаються з габаритних та важких матеріалів[3].

Частина відходів містить токсичні речовини, що забруднюють повітря, ґрунт та підземні води. Згідно з підрахунками Міністерства захисту навколишнього середовища та природних ресурсів, орієнтовна екологічна шкода внаслідок засмічення земель перевищує 900 млрд грн.

Розчищення руїн стане наймасштабнішою складовою післявоєнного відновлення країни. Нам належить звільнити тисячі гектарів територій від мільйонів кубометрів будівельних відходів. У найближчі кілька років ці «куби» треба буде переробити чи поховати.

Щоб процес не затягнувся на десятки років, уже сьогодні потрібно оптимізувати законодавство щодо поводження з відходами, залучати інвестпроекти та технологічні інновації, готувати універсальні бізнес-моделі, адаптивні до місцевих громад, обпалених війною.

За оцінками ООН, в Україні станом на початок вересня зруйновано чи критично пошкоджено війною понад 100 тисяч будинків. Обсяги майбутнього демонтажу можна уявити, виходячи з прорахунків знесення п'ятиповерхівок «хрущовського» проекту на чотири під'їзди. Після розбирання такої будівлі у сухому залишку залишається 6,4 тисячі кубометрів відходів. 100 тисяч умовних «хрущовок» розмелюються відповідно на 640 млн. тонн.

Потрібно враховувати, що військові відходи утилізувати складніше, ніж цивільні. Значна їх частина складається із суміші різних за структурою та походженням матеріалів, які у мирних умовах сортують до початку демонтажу. У «хрущовці», наприклад, майже тисячу з 6.4 тисяч кубів складають матеріали, що демонтуються – скло, полімери, деревина, дроти... Одного лише металу там 450 тон. А ще – 30 тонн керамічної плитки, 15 – лісоматеріалів, 5 – скла.

Існують різні етапи сортування будівельного сміття. Сортування – найбільш витратний за часом та зусиллям етап «переплавлення» руїн у вторинній сировині. У наших умовах мільйони тонн доведеться перебирати практично вручну, оскільки в руїнах можуть знаходитися боєприпаси, що не розірвалися, закладена вибухівка або фрагменти тіл. Виходячи з цього, будуть потрібні урядові програми, що стимулюють залучення кадрового потенціалу, включаючи мотивоване волонтерство та трудову мобілізацію[4].

Другий після сортування крок – первинна переробка. Її суть – радикально зменшити обсяги відходів. У цих питаннях буде потрібна активна участь держави щодо стимулювання ринку професійного демонтажу на рівні територіальних громад, із залученням сучасних технологій.

Третій етап переробки передбачає виробництво та використання матеріалів із вторинних ресурсів. У політиці

ЄС напрацьовано колосальні, адаптивні для України пласти знань та досвіду. Наприклад, залишки асфальту після термічної обробки застосовують у будівництві доріг. Щебінь із переробленого бетону – чудова основа для тимчасових доріг. Його використовують для створення бетону низьких марок. За висновком Донецького ПромбунДІпроекту, вторинний щебінь відповідає ГОСТ при влаштуванні бетонних основ промислових підлог та доріг. Він придатний для виготовлення фундаментних блоків, перекриттів, перемичок, сходових майданчиків та маршів.

З бетонної, цегляної та керамічної крихти у Європі створюють гравійні доріжки. У нашому випадку ними можна заповнювати вирви від вибухів. Залишки дерев'яних виробів – основа для виробництва опалювальних палет та брикетів. Пластик використовують як матеріал для огорож, сміттєвих баків, покриттів бігових доріжок та тенісних кортів.

Безумовно, вторинна сировина не є повноцінним будівельним матеріалом. Але як допоміжний продукт воно є конкурентним за рахунок низької вартості та дешевої логістики. Витрати енергії при видобутку природного щебеню у вісім разів вищі, ніж при отриманні його з подрібненого бетону. Відповідно собівартість бетону, отриманого з вторинної сировини, на 25 % нижча за «класичну». Переробка тонни відходів скла дозволяє заощадити 650 кг піску, 150 кг кальцинованої соди, 200 вапняку.

На наш погляд використання раніше вживаних будівельних матеріалів можливо при відновленні кам'яних огорож, возведення та ремонту не несучих конструктивних елементів будівлі (наприклад паркан, перестінок, улаштування різного роду технологічних ніш та лотків, мурування отворів та інше). Безумовно не всі будівельні матеріали після розбирання можливо застосовувати у будівництві, перед застосуванням бажано провести лабораторні випробування на придатність та відбракувати непридатних для подальшого застосування, саме про це зазначено в НДР «Методичні рекомендації щодо визначення вартості будівельних матеріалів, які були використані в будівництві (реконструкції, ремонті), або використання

яких необхідно для проведення будівельних робіт.», так саме там наведено і градація будівельних матеріалів:

Проте, здебільшого, на вживані будівельні матеріали, наприклад такі як цегла, залізобетонні вироби (балки, плити, блоки та колони) будь яка технічна документація взагалі відсутня. Виходячи з цього, казати про технічні характеристики матеріалу, та можливість його повторного використання можливо лише після проведення лабораторних іспитів, або з певними обмеженнями.

Питаннями переробки будівельного сміття успішно займалися різні країни. Одним із кроків, які прискорили відновлення Варшави після Другої світової війни, стало застосування матеріалів, що залишилися після війни. Наприклад, вцілілу цеглу використовували повторно, а будівельне сміття подрібнювали в бетон. Також з руїн було врятовано такі речі як ванни, дверні ручки, поручні та багато іншого для встановлення в реконструйованих будинках.

У таких державах як Данія, Нідерланди, Німеччина існує пряма вимога у новому будівництві використати певний відсоток продукції з переробленого сміття.

В Австрії переробляється близько 8,7 % відходів будівництва та знесення. Збір відходів зазвичай проводиться безпосередньо на місці через контейнери, цю роботу виробляють оператори з утилізації та знесення.

Найрадикальніших заходів щодо боротьби із захороненням будівельних відходів вжито у Фландрії, де діють прямі заборони на звалища для вторинної переробки фракцій будівельних відходів. Такий підхід пояснюється високою густотою населення Фландрії та дефіцитом вільних ділянок на існуючих полігонах.

У Нідерландах вже близько 10 років діє закон, який забороняє звозити на полігони будівельні відходи, які можна переробити. У деяких інших країнах під час прийому відходів на полігон потрібні офіційні докази того, що ці відходи не піддаються переробці.

Мартін Бьєррегаард, директор компанії з розчищення відходів після катастроф Disaster Waste Recovery, зазначає,

що таке сміття – справді складне середовище для роботи, адже не можна просто скинути його в яму. Водночас, за словами експерта, нерідко відбувається саме так. Наприклад, після урагану Катріна в 2005 році, за даними ВВС, державні службовці Луїзіани (США) скинули понад 30 млн куб. м сміття на місцеві звалища. Нові полігони будували терміново, часто із порушенням санітарних норм, відходи не сортували. Крім того, влада тимчасово дозволила вивозити відходи, утилізацію яких у мирний час заборонено. В результаті в ґрунт потрапляли небезпечні для людини нафтопродукти, пестициди, азбест.

Щоб такого не траплялося, неурядові організації та ООН серйозно ставляться до розбору завалів після глобальних катастроф та воєн. Вони вважають, що ситуація покращиться лише в тому випадку, коли країни змінять підхід до відновлення міст, а державне керівництво кваліфікуватиме руїни як цінний ресурс, а не сміття.

Перелік використаних джерел

1. https://uk.wikipedia.org/wiki/Вторинне_використання.
2. http://ni.biz.ua/15/15_10/15_104125_klassifikatsiya-stroitelnih-materialov.html
3. <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/06/19/701281/>
4. https://www.agroeco.org.ua/wp-content/uploads/Publications/zbirnyky_conferentsii/Zbirnyk%20lipen%20warm.pdf

Вадим Мельник

начальник відділу 3 центру
Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки
та судових експертиз
Служби безпеки України
електронна адреса: visnovok_iste@ssu.gov.ua

Наталія Німенко

головний спеціаліст 3 центру
Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки
та судових експертиз
Служби безпеки України
електронна адреса: visnovok_iste@ssu.gov.ua

**ОСОБЛИВОСТІ ВІДНЕСЕННЯ
ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ АУДІО-, ВІДЕОКОНТРОЛЮ
ОСОБИ ДО СТЗ**

У зв'язку з військовими діями та з активізацією розвідувально-підривної діяльності спецслужб Росії на території України велике значення має проведення заходів щодо віднесення технічних засобів до спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації (далі – СТЗ). Дослідження технічних засобів щодо належності/неналежності об'єктів дослідження СТЗ проводяться Службою безпеки України встановленим порядком в межах судово-експертної діяльності (судової експертизи або експертного дослідження) безпосередньо засобу або за зверненнями підприємств при здійсненні ліцензійної діяльності у сфері СТЗ (погодження технічного завдання на науково-дослідну або дослідно-конструкторську роботу), Ліцензійна діяльність передбачає розроблення, виготовлення та постачання СТЗ – Державним замовникам, якими є: СБУ, розвідувальні органи, Національна поліція, Національне антикорупційне бюро, Державна податкова служба, Держприкордонслужба, Управління державної охорони, Мін'юст, а також Міноборони в межах, визначених законодавством [1].

Найбільш поширеними технічними засобами, які можуть бути використані для проведення негласних слідчих дій

є спеціальні технічні засоби для негласного аудіо-, відеоконтролю та спостереження за особою, річчю або місцем [2]. Одночасно з тим зазначимо, що незаконний аудіо-, відеоконтроль особи є втручанням у приватне спілкування та відповідно може привести до тимчасового обмеження прав та свобод громадян. Тому на сьогодні законодавством України передбачено:

- адміністративна відповідальність за незаконне зберігання СТЗ (ст. 195-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення);

- кримінальна відповідальність за контрабанду СТЗ, їх незаконне придбання, збут, а також незаконне використання (статті 201, 359 Кримінального кодексу України).

Для віднесення об'єкту дослідження до СТЗ необхідно сукупність таких критеріїв [3]:

- *призначеність*: застосування у скритний спосіб, характерний для оперативно-розшукової, контррозвідувальної або розвідувальної діяльності;

- *придатність*: негласне отримання інформації, тобто отримання інформації здійснюється без відома та згоди суб'єкта цієї інформації її прийманням/зніманням, опрацюванням, пересиланням/реєструванням.

СТЗ для негласного аудіо-, відеоконтролю та спостереження за особою, річчю або місцем можуть мати наступні основні конструктивні особливості та функціональні можливості, а саме:

- виконання, що забезпечує скритне використання або камуфляж;

- закриття, маскуванню інформації, що приймається, передається та реєструється, дистанційне керування роботою, програмування засобу на роботу у певний час та/або за зовнішніми факторами, електронний підпис.

На теперішній час Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України (ІСТЕ СБУ) має багаторічний досвід проведення експертних досліджень конструктивних особливостей та функціональних можливостей технічних засобів аудіо-, відеоконтролю у взаємодії з підрозділами СБУ. Крім того, ІСТЕ СБУ надає

висновки за зверненнями фізичних, юридичних осіб щодо віднесення технічних засобів до товарів подвійного використання.

Перелік використаних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.10.2001 № 1450 «Про затвердження Положення про порядок розроблення, виготовлення, реалізації та придбання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації».

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI.

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 22.09.2016 № 669 «Деякі питання щодо спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації».

Олена Ніколайчик

головний судовий експерт відділу будівельних,
земельних досліджень та оціночної діяльності
Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України
електронна адреса: 7lenanikolaychik@gmail.com

Інна Бут

старший судовий експерт відділу будівельних,
земельних досліджень та оціночної діяльності
Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України
електронна адреса: smmgoroz@meta.ua

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОШКОДЖЕНЬ ТА РУЙНУВАНЬ ВНАСЛІДОК ПОЖЕЖІ СУДОВОЮ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЮ ЕКСПЕРТИЗОЮ

Пожежну безпеку будівель та споруд для України важко переоцінити. Наразі ця проблема, безумовно, набула особливої гостроти. Пожежі завдають чималих матеріальних

збитків державі та громадянам, знищують часом безцінні реліквії та пам'ятники архітектури, а також створюють загрозу життю людей. Трагічні наслідки від пожежі потребують звертати увагу на пожежну безпеку будівельних об'єктів.

Недоліки в забезпеченні пожежної безпеки будинків, допущені на етапі проектування та будівництва, несуть величезну загрозу їх мешканцям.

Прикладів таких пожеж, які сталися в будівлях, що не відповідали протипожежним нормам, чимало. Подібні надзвичайні ситуації характеризуються стрімким розповсюдженням вогню всією висотою будинку, руйнуванням конструкцій із загрозою переходу вогню на сусідні будівлі та споруди. Наприклад, пожежа в будинку пристарілих яка відбулась у місті Харкові у 2021 році¹.

Основною проблемою пожежної безпеки є приведення об'єктів будівництва в такий стан, при якому унеможливується пожежа на об'єкті, а у разі виникнення пожежі забезпечується захист людей і матеріальних цінностей від небезпечних чинників.

Безпека евакуації людей з будівель при пожежі досягається шляхом її своєчасності за допомогою комплексу спеціальних заходів: об'ємно-планувальних, конструктивних, інженерно-технічних, ергономічних. За межами приміщень мають бути передбачені заходи для захисту шляхів евакуації з урахуванням функціонального призначення об'єкту будівництва. Евакуаційні шляхи повинні забезпечити евакуацію усіх людей, що знаходяться в приміщеннях, впродовж необхідного часу. Дотримання норм пожежної безпеки дозволяють своєчасно врятувати життя людей до настання прогресуючого руйнування конструкцій будівлі від пожежі.

Будівельно-технічна експертиза дозволяє визначати технічний стан будівлі в наслідок пожежі, оцінити збитки, вартість відновлювальних ремонтно-будівельних робіт, встановити відповідність об'єкту дослідження вимогам державних будівельних норм.

---

¹ З власного досвіду в якості експерта

В експертній практиці є часті випадки, коли на об'єктах дослідження, де сталася пожежа, проектна документація відсутня взагалі або надається на дослідження в неповному обсязі. Також на дату обстеження фактичні об'ємно-планувальні рішення не відповідають даним технічного паспорту, наприклад, наявністю перегородок, не зазначених на поверхових планах технічного паспорту.

Є випадки коли внаслідок пожежі несучі та огорожувальні конструкції, а саме: дах будівлі, перекриття, двері, вікна, інженерні мережі, внутрішнє та зовнішнє опорядження частково або повністю руйнуються, а в матеріалах провадження відсутні данні про технічне обстеження та оцінку технічного стану будівельних конструкцій до пожежі, тому у таких випадках, фізичний знос будівлі або приміщень не можливо встановити. Ці фактори ускладнюють роботу експерта при проведенні огляду об'єктів дослідження та при складанні висновку.

При вирішенні завдання будівельно-технічної експертизи та наданні висновку, нами виокремлено наступні проблеми:

1. Ускладнення та збільшення часу при проведенні огляду об'єктів дослідження для визначення об'ємно-планувальних, конструктивних рішень та розташування інженерного обладнання.

2. Немоżliвість визначити фізичний знос будівлі або приміщень до пожежі, як що в матеріалах справи відсутні данні про дату технічного обстеження та оцінку технічного стану будівельних конструкцій до пожежі.

3. Необхідність складання детальних обмірних креслень, у зв'язку з відсутністю проектної документації.

4. Немоżliвість при огляді об'єкта дослідження ідентифікувати окремі будівельні конструкції в наслідок їх значного руйнування в наслідок пожежі.

5. Відсутність вихідних даних для розрахунку ремонтно-відновлювальних робіт та матеріальної шкоди в випадках ушкоджень будівель та споруд.

Дотримання державних будівельних норм та законів України, які регламентують розроблення та погодження проектної документації на будівництво щодо державних

будівельних норм з пожежної безпеки, є важливим фактором якості та повноти виконання проектної документації, від якої залежать проведення будівельних робіт.

Сьогодні основним нормативно-правовим документом, який регулює відносини, пов'язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій є Кодекс цивільного захисту України [1].

Основними державними будівельними нормами, які регламентують процес проектування та будівництва, щодо забезпечення пожежної безпеки є: ДБН В.1.2-7:2021 «Основні вимоги до будівель і споруд. Пожежна безпека» [2], ДБН В.1.1-7:2016 «Пожежна безпека об'єктів будівництва» [3].

Таким чином, у сучасному будівництві та проектуванні розроблена система державних норм, виконання яких дозволяє застосовувати комплекс заходів на забезпечення необхідного рівня безпеки людей та матеріальних цінностей.

На наш погляд, необхідно більше уваги приділяти перевіркам проектної документації, оскільки відсутність графічної частини проектної документації, впливає на якість, надійність, безпеку об'єктів будівництва в цілому та особливо в частині пожежної безпеки. Це, в свою чергу, впливає на проведення будівельно-технічної експертизи, встановлення відповідності об'єктів дослідження вимогам будівельних норм та правил пожежної безпеки.

Перелік використаних джерел

1. Кодекс цивільного захисту України (відомості Верховної Ради, 2013, № 34–34, ст. 458), поточна редакція від 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

2. ДБН В.1.2-7:2021 «Основні вимоги до будівель і споруд. Пожежна безпека». URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/docpage.html?id_doc=98030

3. ДБН В.1.1-7:2016 «Пожежна безпека об'єктів будівництва». URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=98030

Ірина Окуневич

старший науковий співробітник лабораторії
економічних досліджень

Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

електрона адреса: Okunevych.Iryna@gmail.com

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ БАНКІВСЬКИМ УСТАНОВАМ УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Повномасштабне вторгнення російської федерації (рф) на територію України 24 лютого 2022 року призвело до окупації територій, значних руйнувань/знищень об'єктів інфраструктури, падіння економіки, загибелі людей, гуманітарної кризи тощо.

За даними спільної оцінки, оприлюдненої 23 березня 2023 року Урядом України, Групою Світового банку, Європейською Комісією та ООН, потреби України на відновлення та відбудову зросли до 411 мільярдів доларів США (що дорівнює 383 мільярдам євро). Дана оцінка охоплює період одного року, з моменту вторгнення Росії в Україну з 24 лютого 2022 року по 24 лютого 2023 року [1].

16–17 травня у Рейк'явіку відбувся саміт Ради Європи. Один із результатів саміту, – створення міжнародного Реєстру збитків України від агресії рф [2].

Реєстр збитків слугує для реєстрації в документальній формі доказів та інформації щодо позовів про відшкодування збитків, заподіяних рф 24 лютого 2022 року або після цієї дати на території України в межах її міжнародно визнаних кордонів, включно з її територіальними водами, усім заінтересованим фізичним і юридичним особам, а також державі Україна, включаючи її регіональні та місцеві органи влади, державні або контрольовані установи. Функціонування Реєстру забезпечить прийняття таких доказів і претензій, їх категоризацію та класифікацію, оцінювання та визначення прийнятності

відповідно до визначених критеріїв. Судовий розгляд із встановленням відповідальності та присудження будь-яких виплат чи компенсацій не належатимуть до функцій Реєстру [3].

Оскільки, воєнні дії рф розпочалися не 24 лютого 2022 року, а ще у 2014 році, тому протягом досить тривалого часу формувалась практика щодо фіксації збитків від воєнних дій рф, щоб потім належним чином задокументувати обсяг завданої шкоди для подальшого стягнення коштів.

Повномасштабна війна рф проти України стала поштовхом до розроблення цілої низки законодавчих актів, які були спрямовано на визначення процедури фіксації збитків та інших суміжних питань, пов'язаних з цим процесом. Зокрема, одна з останніх введених в дію Методика [4] є обов'язковою для використання під час оцінки збитків, завданих постраждалим внаслідок збройної агресії, проведення судової експертизи (експертного дослідження), пов'язаної з оцінкою збитків, завданих постраждалим внаслідок збройної агресії, та її положення переважають над іншими положеннями нормативно-правових актів, методик, рекомендацій тощо, які регулюють питання визначення розміру збитків, завданих підприємствам, установам, організаціям, іншим суб'єктам господарювання всіх форм власності.

Ця методика [4] не охоплює специфічні аспекти банківського сектору. Але ж, під час воєнних дій на території України, вітчизняним банківським установам також завдано значних збитків, які є наслідками таких чинників:

1. Прострочення термінів погашення боргу.
2. Прострочення термінів сплати відсотків з обслуговування боргу.
3. Зростання ризику часткового або повного неповернення боргу та відсотків.
4. Скорочення надходжень відповідних комісійних платежів.
5. Необхідність спрямування додаткових ресурсів для підтримання адекватності капіталу та інших регулятивних вимог (в тому числі формування резервів), викликаних погіршенням якості кредитного портфелю.

6. Втрати через неможливість використання запланованих надходжень по кредитах у діяльності банку (вартість грошей в часі).

7. Додаткові витрати на адміністрування простроченої заборгованості, впровадження заходів врегулювання простроченої заборгованості (в частині, що можливо обґрунтовано розрахувати).

8. Неможливість реалізації планів з погашення проблемної заборгованості як через законодавчі та фактичні обмеження в умовах війни (будь-яке примусове вилучення майна боржника фактично ускладнене), так і через погіршення платоспроможності населення і бізнесу, негативні настрої інвесторів, зниження ринкових цін чи відсутність попиту.

9. Вимушене припинення/закриття/втрата відділень.

Наразі в нормативно-правовій площині не існує єдиної затвердженої методики розрахунку збитків по фінансових активах, окрім Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями [5]. Але й дане Положення не відповідає всім запитам, які постають перед банками для розрахунку збитків спричинених збройною агресією РФ проти України.

Пунктом 7 Порядку [6] визначено, що судовими експертами під час визначення шкоди та збитків можуть застосовуватися методики проведення судових експертиз, які внесені до Реєстру методик проведення судових експертиз, методичні рекомендації тощо.

В Реєстрі методик проведення судових експертиз міститься «Методика з питань підтвердження матеріальної шкоди (збитків) банків» [7], яка направлена на дотримання експертами логічних та економічних аспектів дослідження з питань підтвердження розміру матеріальної шкоди (збитків) завданих банкам від неповернення кредитів. В ній зазначається, що встановлення збитків не входить до компетенції експертів економістів і вони в рамках своєї експертної діяльності не мають права це здійснювати. Експерти можуть лише встановити, чи підтверджується документально наявність і розмір збитків.

Таким чином, методичні засади оцінки (визначення розміру) збитків і знецінення фінансових активів для банківських установ відсутні.

Отже, для визначення збитків банківської системи України, завданих внаслідок збройної агресії РФ, у тому числі, для цілей подання позовів до компетентних судових інстанцій, Національному банку України слід розробити окрему методику оцінки збитків банківських установ, що завдані військовою агресією, з урахуванням специфіки діяльності банківського сектора.

Перелік використаних джерел

1. World Bank Group. Оновлена оцінка потреб України на відновлення та відбудову. World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2023/03/23/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment> (дата звернення: 01.08.2023).

2. Council of Europe. Саміт Ради Європи створив Реєстр збитків для України як перший крок до міжнародного Компенсаційного механізму жертвам російської агресії. *Офіс Ради Європи в Україні*. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/council-of-europe-summit-creates-register-of-damage-for-ukraine-as-first-step-towards-an-international-compensation-mechanism-for-victims-of-russian-aggression> (дата звернення: 01.08.2023).

3. Resolution CM/Res (2023)3 establishing the Enlarged Partial Agreement on the Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation Against Ukraine. *Council of Europe*. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680ab2595 (date of access: 01.08.2023).

4. Про затвердження Методики визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності : Наказ Всі міжнар. док. від 18.10.2022 р. № 3904/1223. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1522-22#Text> (дата звернення: 01.08.2023).

5. Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Наказ Всі міжнар. док. від 18.05.2022 р. № 295. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0586-22#Text> (дата звернення: 01.08.2023).

6. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Постанова Каб. Міністрів України від 20.03.2022 р. № 326 : станом на 3 трав. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-p#Text> (дата звернення: 01.08.2023).

7. Методика з питань підтвердження матеріальної шкоди (збитків) банків / Міністерство юстиції України, КНДІСЕ реєстраційний код № 11.3.39 – 2021. – рішення про державну реєстрацію 28 квіт. 2023 р. URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/search> (дата звернення: 01.08.2023).

Ігор Пиріг

доктор юридичних наук, професор
професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
електронна адреса: piga@ua.fm

НАПРЯМКИ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ДОКАЗОВОЇ БАЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

З початком повномасштабної агресії рф проти України кількість воєнних злочинів із зрозумілих причин значно збільшилась. Основним завданням нашої країни на сьогодні є її захист, відбиття збройної агресії, визволення окупованих територій. Але іншим, не менш важливим завданням є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування злочинів, що є однією з завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України. У цьому напрямку сьогодні здійснюється значний обсяг роботи, пов'язаний з накопиченням інформації, що свідчить про злочинну діяльність рф, в тому числі це вилучення значної кількості речових доказів на місцях бомбардувань, прильотів ракет різного рівня, місць загибелі мирного населення, масових поховань тощо. Для приєднання вилучених матеріалів до матеріалів кримінального провадження як доказів потрібна їх верифікація, встановлення причинно-наслідкового

зв'язку з злочинними подіями. У цьому процесі значне місце належить експертизі. Використання сучасних науково-технічних та техніко-криміналістичних засобів, а також спеціальних знань на сьогодні є одним з пріоритетних напрямків підвищення ефективності розслідування кримінальних проваджень. Судова експертиза є дослідженням на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1]. Висновки експертизи є вагомим засобом доказування при розслідуванні будь-якого кримінального правопорушення, в тому числі воєнних злочинів.

Розглянемо окремі види експертиз, що частіше за все призначаються при розслідуванні злочинів, учинених в умовах воєнного стану.

Експертиза зброї та слідів і обставин її використання. Об'єктами дослідження є вогнепальна зброя та боєприпаси; сліди зброї, сліди пострілу та ситуаційні обставини пострілу; гранатомети реактивні та нереактивні, міномети, артилерійські гармати; протитанкові ракетні комплекси, реактивні системи залпового вогню, зенітно-ракетні комплекси тощо. До основних завдань досліджень належать: встановлення належності об'єктів до вогнепальної зброї або до боєприпасів; визначення їх виду, моделі та калібру; стану зброї, боєприпасів до неї та придатності їх для використання за призначенням.

Експертиза вибухових пристроїв, вибухових речовин і продуктів вибуху призначається для визначення: самого факту вибуху пристрою на місці події, його виду та потужності; належності об'єкта до вибухових пристроїв чи боєприпасів, його класифікація та спосіб виготовлення. Експертизою вибухових речовин встановлюється: належність об'єкта до вибухових речовин або їх компонентів; спосіб виготовлення вибухових речовин; наявність мікрослідів вибухових речовин і продуктів їх розкладу на предметах-носіях; вихідна речовина, що була використана для вибуху; спільна родова (групова) приналежність вибухових речовин.

У провадженнях, пов'язаних з вибухами, з місця події вилучаються всі предмети або їх частини, на яких є сліди кіптяви.

З епіцентру вибуху в залежності від виду об'єктів, на яких він відбувся збираються зразки ґрунту, залишки бетону, штукатурки, деталі зі слідами оплавлення металу тощо. Обов'язково надається протокол огляду місця події з додатками у вигляді план-схеми та фототаблиці. У протоколі повинні бути відомості про пошкодження на предметах, що оточують місце події; наявність чи відсутність воронки та її параметри: діаметр, глибина, матеріал, на якому утворилась воронка (ґрунт, асфальт, залізобетон, деревина тощо); руйнування повне чи часткове скла у вікнах та відстані цих вікон від місця вибуху; сліди вибуху на предметах: наявність кіптяви, характер та інтенсивність її розподілу тощо. Вибухові речовини, виявлені в невеликій масі, направляються повністю, в інших випадках – у зразках [2].

Аналіз практики проведення оглядів місць події свідчить, що їх, в основному проводять спеціалісти-криміналісти підрозділів з техніко-криміналістичного забезпечення слідчих відділів поліції. В окремих випадках на місце події виїжджають фахівці НДЕКЦ та НДІСЕ. Основні види зазначених нами вище експертиз виконуються експертними підрозділами МВС та МЮ України, а також Українським науково-дослідним інститутом спеціальної техніки та судових експертиз СБУ.

Не зважаючи на означену нами вище підслідність воєнних злочинів слідчим СБУ, вважаємо таку співпрацю між правоохоронними органами цілком можливою та допустимою у сучасних умовах. Якщо раніше ми зазначали про недостатню кваліфікацію фахівців підрозділів з техніко-криміналістичного забезпечення поліції, що було обумовлено реформуванням Експертної служби у 2015 році [3, с. 137], то на сьогодні цього стверджувати не можна, оскільки зросло матеріально-технічне забезпечення цих підрозділів, сформувались фахові колективи та спеціалісти-криміналісти набули певного досвіду. Крім того, позитивним є залучення до розслідування воєнних злочинів фахівців експертних установ МЮ України, зокрема Київського НДІСЕ та ННЦ «Інститут судових експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса» як спеціалістів при оглядах місць події, так і як експертів, перш за все, в галузі дослідження зброї, зокрема гранатометів та ствольної артилерійської зброї, а також для

оцінки ступеня руйнації об'єктів цивільної інфраструктури. Окремі проблемні питання, на які потрібно звернути увагу при залучення фахівців різних відомств, є налагодження їх взаємодії як безпосередньо на місці події, так і при призначенні експертизи. Основною організаційною ланкою на місці події є слідчий. Аналіз практики свідчить, що на місці події виїжджають у більшості випадків слідчі поліції, що цілком пояснюється недостатньою кількістю слідчих в органах СБУ. До речі, кадрове забезпечення експертної діяльності є також проблемою на сьогодні, оскільки не у всіх обласних НДЕКЦ є достатня кількість експертів з проведення вибухотехнічних експертиз та досліджень зброї.

Важливою є інженерно-технічна, а саме наступні її види: будівельно-технічна; оціночно-будівельна; пожежно-технічна; інженерно-екологічна. Для забезпечення відшкодування шкоди, завданої об'єктам цивільної інфраструктури проводиться будівельно-технічна та оціночно-будівельна експертизи, що визначають технічного стану будівель, споруд та інженерних мереж, причин пошкоджень та руйнувань об'єктів та їх елементів; вартість будівельних робіт, пов'язаних з відновленням будівель. Пожежно-технічна експертиза проводиться для встановлення причин, умов та процесів виникнення пожежі; часу та шляхів розповсюдження пожежі; обставин, що сприяли виникненню та розповсюдженню пожежі; умов, засобів і способів гасіння пожежі. Проведення інженерно-технічних експертиз на сьогодні можливо лише на території, підконтрольній Україні, але після деокупації всіх територій їх кількість прогнозовано зросте.

Зважаючи на негативний вплив воєнних дій на навколишнє природне середовище, значну роль відіграє проведення екологічної експертизи, що визначає вплив техногенних факторів на стан екосистеми, оцінює наслідки, що настали, та визначає розмір відшкодування збитків, завданих державі внаслідок порушення вимог природоохоронного законодавства; збитків від забруднення навколишнього природного середовища, пошкодження або знищення об'єктів тваринного та рослинного світу, що відбулося внаслідок ведення бойових дій та застосування військової техніки та озброєння.

Судово-медичні експертизи та тісно пов'язані з ними молекулярно-генетичні дослідження проводяться з метою визначення причин смерті та ідентифікації загиблих військових та цивільних осіб, в тому числі з місць масових поховань на деокупованій території. Зважаючи на значну кількість молекулярно-генетичних досліджень, стаціонарні лабораторії експертних установ на сьогодні не в змозі в повному обсязі забезпечити їх проведення. На практиці позитивних результатів у цьому напрямку набув пристрій "ANDE Rapid DNA", призначений для створення ДНК-ідентифікатора для швидкої (на протязі 100 хвилин) ідентифікації людини. Нещодавно такими пристроями було забезпечено всі обласні підрозділи поліції з техніко-криміналістичного забезпечення розслідування.

Вивчення досвіду практики застосування цього приладу свідчить про окремі проблеми, що потребують вирішення. Перш за все, це якість відібрання матеріалу для дослідження. На сьогодні вже існує достатня кількість наукової та методичної літератури, що містить рекомендації з вилучення слідової інформації при розслідуванні воєнних злочинів [4; 5]. Спеціалісти-криміналісти при огляді місця події та трупів, на жаль, іноді ігнорують вказані рекомендації, зокрема щодо чистоти вилучення біологічного матеріалу. Іншою, на наш погляд, є проблема формування бази даних ДНК профілів. Кожний пристрій ANDE має власну базу даних. Поряд з цим в Україні функціонує Центральний облік генетичних ознак людини (ЦОГОЛ), до якого вносяться дані ДНК-профілів, отриманих після проведення досліджень у стаціонарних лабораторіях експертних установ. Поєднання цих баз даних, на наш погляд, буде значно сприяти встановленню та ідентифікації осіб та трупів у межах розслідування воєнних злочинів.

Перелік використаних джерел

1. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз : Наказ Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

3. Пиріг І. В. Шляхи вдосконалення криміналістичного забезпечення досудового розслідування. *Криміналістика і судова експертиза* : міжвідом. наук.-метод. зб. Київський НДІ судових експертиз; редкол.: О. Г. Рувін (голов. ред.) та ін. Київ, 2018. Вип. 63. С. 134–143.

4. *Military offences and war crimes: background, theory and practice : collective monograph* / Ed. by V. M. Stratonov. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. 876 p.

5. Пам'ятка для курсантів закладів вищої освіти МВС України з документування злочинів, пов'язаних із збройною агресією РФ проти України : практ. посіб. / кол. авт.-уклад.: О. А. Моргунов, О. М. Музичук, В. В. Романюк та ін. ; упоряд.: В. О. Невядовський ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 44 с.

Анастасія Піскунова

судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень відділу
криміналістичних видів досліджень
Запорізького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України
електронна адреса: anastasiapiskunova95@gmail.com

ЩОДО ВАЖЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ З ПІДРОЗДІЛАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ПОВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ

Головним завданням кожної демократичної правової держави є охорона правопорядку та законності, захист прав і законних інтересів громадян, боротьба з різними видами правопорушень. Від ефективного функціонування експертних підрозділів залежить реалізація національних інтересів та суспільний розвиток. Досягти високих результатів неможливо без функціонування високопрофесійного кадрового забезпечення в системі експертної служби, здатного ефективно вирішувати завдання, поставлені державою та суспільством.

Безпідставна військова агресія Росії проти України та її народу руйнує економіку, усю інфраструктуру: соціальну, енергетичну, транспортну; життя людей, міста та села, знищуючи український народ та цілі екосистеми України.

Під час війни Україна переживає великі руйнування і потрясіння. Вони каталізують проблеми та дають «зелене світло» тим реформам, які за інших обставин викликали б опір суспільства. Наразі, як всередині країни, так і на міжнародній арені починаються розмови про повоєнну відбудову. Від курсу повоєнної відбудови залежить подальший розвиток суспільства [1].

Судова експертиза – це найкваліфікованіша форма використання спеціальних знань в судочинстві, що постійно розвивається шляхом створення нових і вдосконалення наявних методик дослідження і знаходить все більше застосування в судово-слідчій практиці. Законність в діяльності суб'єктів судово-експертної діяльності є конституційним принципом їх функціонування, який надає права та свободи і передбачає юридичні гарантії їх існування і захисту. Серед цих гарантій важливою є правова і організаційна діяльність судових експертів. Невід'ємною рисою законності є підвищення фахового рівня нормативних актів, які є різновидом управлінських рішень.

Діяльність правоохоронної системи по розкриттю і розслідуванню кримінальних правопорушень найбільш ефективна тоді, коли структурні підрозділи тісно взаємодіють між собою. Особливо важливе значення в цій сфері має взаємодія таких учасників кримінального судочинства як експерт і слідчий. Під час проведення злагоджених спільних дій слідчого і співробітників експертно-криміналістичних підрозділів можуть бути зібрані такі докази, які не можуть бути отримані і закріплені вказаними суб'єктами окремо.

У той же час неузгодженість окремих положень відомчих нормативно-правових актів, що регулюють питання взаємодії суб'єктів судово-експертної діяльності з органами досудового розслідування, на жаль, не сприяють підвищенню ефективності процесу розкриття та розслідування злочинів.

Вже зараз, слід звернути увагу на необхідність пошуку додаткових можливостей та вдосконалення взаємодії цих

підрозділів. Бо саме від них залежить кількість та якість розслідування військових злочинів, що сталися на території України, а саме окупованих містах та селах.

Саме зараз Україна поступово створює власну масштабну програму повоєнного відновлення країни для подальшої інтеграції у європейський простір.

Нині, формуючи план відбудови України, важливо врахувати економічні, геополітичні, соціальні, культурні особливості держави та вимоги сучасної урбаністики. Недостатньо відновити пошкоджене – маємо нагоду переосмислити свій простір. Президент України Володимир Зеленський виділив такі пріоритети у повоєнному відновленні країни: цифровізація, безпека та оборонний потенціал у синергії з доведеними до кінця судовою, антикорупційною й іншими реформами. Відбудова України здійснюватиметься кількома силами – і внутрішніми ресурсами, і з допомогою інших країн, і з коштів спеціальних фондів [2].

Таким чином, післявоєнна відбудова країни має здійснюватися на засадах сталості та справедливості. При цьому, підходи до визначення поняття «справедливість», а також до механізмів справедливого розподілу по різному вбачаються прихильникам різних політичних доктрин. Наявність різних, часто протилежних один одному підходів робить неможливим їх застосування в умовах сьогодення.

Формування плану відбудови України потребує уважного врахування усіх аспектів, оскільки від цього залежить подальший розвиток суспільства. Утвердження ідеології соціальної справедливості в суспільстві та впровадження зазначених принципів у чинне законодавство стане важливим кроком у післявоєнній відбудові країни.

Перелік використаних джерел

1. Справедлива відбудова. Якою буде Україна після війни. Конференція 21–22 жовтня 2022 р. Спільне. URL: <https://commons.com.ua/ru/conference-reconstruction-justice-post-war-ukraine/>
2. Як відбудувати Україну після війни. Ukraïner. URL: <https://ukraïner.net/vidbudova/>

Андрій Полтавський

науковий співробітник

Науково-дослідної лабораторії

з проблемних питань криміналістики та судової експертології

Навчально-наукового інституту № 2

Національної академії внутрішніх справ

електронна адреса: a.polt966@gmail.com

ЗАСТОСУВАННЯ КЕРІВНИЦТВА G-19 ПРИ АКРЕДИТУВАННІ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЛАБОРАТОРІЙ НА ВІДПОВІДНІСТЬ ВИМОГАМ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ISO/IEC 17020 ТА ISO/IEC 17025

Міжнародні стандарти ISO/IEC 17020 та ISO/IEC 17025 встановлюють загальні вимоги до компетентності органів інспектування, випробувальних та калібрувальних (криміналістичних) лабораторій, відповідно. Інтерпретування вимог зазначених стандартів для установ (криміналістичних лабораторій), що здійснюють судово-експертну діяльність, забезпечується Міжнародною організацією з акредитації (ILAC), якою у 2002 році було розроблено Керівництво G-19, остання із редакцій якого була прийнята у 2022 році та має назву «Модулі в криміналістичному процесі» [1]. Криміналістичний процес – набір взаємопов’язаної або взаємодійної криміналістичної діяльності. У свою чергу, криміналістичний – методи, методики, технології, застосовувані для встановлення фактів, формування суджень та висновків, що можуть бути використані у судовому розгляді [2].

Керівництвом G-19 тлумачаться положення ISO/IEC 17020 та ISO/IEC 17025 в криміналістичному процесі, зокрема, щодо:

- *контролювання документів* (системи створювання, затверджування, випускання, обслуговування, поширювання, використання, змінювання, зберігання, забезпечування й зупинення документів [2] тощо);

- *розглядання скарг* (від жертв злочинів, підозрюваних або звинувачених, їх представників, підрозділів із якими співпрацює криміналістична лабораторія; успішне оскаржене рішення

суду із впливом на будь яку роботу, виконану криміналістичним підрозділом; оцінювання скарг через потенційний вплив на невідповідний робочий процес тощо);

- *оцінювання компетентності персоналу криміналістичного підрозділу* (підрозділ повинен переконатися, що задіяний персонал є компетентним й уповноваженим виконувати необхідну роботу, і, якщо цього вимагає їхня роль, звітувати про виконану роботу; керівництво або відповідальні особи повинні бути в змозі продемонструвати об'єктивними доказами, що весь персонал є компетентним, шляхом проведення оцінювання їхніх знань та навичок за визначеними критеріями; навчання повинно проходити за сучасною визначеною програмою навчання, а оцінювання компетентності має відбуватися на кожному рівні професійного розвитку залученої особи; оцінювання компетентності може приймати різні форми залежно від виконуваних завдань (письмові та/або усні іспити, практичні заняття, безпосереднє спостереження кваліфікованою особою або певна комбінації зазначеного); кожен криміналістичний підрозділ повинен вести оновлений облік підготовки, яку пройшов кожен член персоналу; кожен підрозділ повинен мати процедури для постійного навчання та підтримування компетентності, навичок і досвіду тощо);

- *створення, координування, ведення та зберігання записів* (повинні бути задокументовані процедури щодо управління записами, зокрема, щодо координування друкованих та електронних записів таким чином, щоб вони ідентифікувалися як частина звітів та було визначено їх розташування; записи повинні бути достатніми для забезпечення перевірянь; записи «ланцюга зберігання», що детально описують кожну особу чи організацію, яка отримує у володіння об'єкт, повинні зберігатися від моменту отримання об'єктів, перероблення до зберігання та, у відповідних випадках, до повернення клієнту, який їх надав, або утилізуванню; будь-яка передача матеріалу має бути зафіксована тощо);

- *ризиків та можливостей* (щоб гарантувати, що система управління та технічна діяльність криміналістичного підрозділу залишаються відповідними, продовжують підтримувати

мету та завдання підрозділу та досягають покращень, він (підрозділ) повинен враховувати ризики та можливості, пов'язані з його діяльністю; ризик-орієнтоване мислення – це проактивний підхід до зменшення потенційних небажаних ефектів шляхом раннього виявлення, планування та дій; наводяться 12 видів ризиків, які слід розглянути в контексті криміналістичних досліджень);

– *підготовки спеціалістів з оглядання місця злочину* (криміналістичний підрозділ повинен мати програму спостереження, щоб переконатися, що особи, які задіюються до огляду, мають необхідний рівень компетентності; при цьому враховуються наступні фактори: ступінь складності конкретного місця, частота відвідування різних місць, сфера акредитації, досвід роботи, частота появи відповідного місця (наприклад, терористичні інциденти, місця, які трапляються рідко, можуть вимагати інших засобів для підтвердження компетентності, наприклад, імітаційний інцидент або інші типи моделювання); спеціалісти повинні охоплювати не лише процесуальну частину роботи, а й проникати в глибину технічної компетентності та здатності приймати відповідні рішення на місці злочину);

– *невідповідної роботи* (криміналістичний підрозділ повинен мати політику та процедури для виявлення невідповідної роботи та, крім того, політику та процедури, які застосовуються у разі виявлення невідповідної роботи (постійний моніторинг можна здійснювати кількома способами, наприклад, шляхом експертного перевіряння, тестування на кваліфікацію та проведення спільних вправ, аудиту та скарг клієнтів); політики та процедури повинні забезпечувати наявність визначених обов'язків щодо управління невідповідною роботою та дій, які необхідно вжити (це може включати відкликання або приховування звітів криміналістичної експертизи, інформування замовника, припинення дослідження, повторне дослідження, змінування процедур або методів, або перенавчання); коригувальна дія після визначення та схвалення повинна бути реалізована негайно; потрібно забезпечити ефективне виявлення невідповідної роботи та вжиття відповідних коригувальних дій у всіх відповідних областях криміналістичного підрозділу тощо);

- *методів та перевіряння методів* (усі методи повинні бути повністю задокументовані, включаючи процедури контролю якості; методи дослідження повинні відповідати меті та мати дані щодо підтвердження або верифікування; для всіх методів, включаючи порівняльні, необхідні валідаційні дослідження, дослідження з валідації можуть проводитися науковою спільнотою (як у випадку стандартних або опублікованих методів) або самим криміналістичним підрозділом (як у випадку методів, розроблених власними силами, або коли внесено значні модифікації раніше перевірених методів); при розробленні своїх процесів криміналістичні підрозділи повинні показати об'єктивними доказами, що вони оцінили фактори, які можуть вплинути на результати, та зафіксували їх; будь-яка процедура валідації або верифікації, що проводиться власними силами, повинна бути задокументована, а записи про валідацію або верифікацію повинні зберігатися тощо);

- *умов навколишнього середовища* (умови навколишнього середовища в приміщеннях лабораторії або будь-якому місці, де проводяться дослідження, повинні бути визначені, якщо умови є критичними для результатів; умови слід контролювати та реєструвати; слід враховувати вплив умов навколишнього середовища, щоб уникнути втрачання або псування предметів; необхідно носити відповідні засоби індивідуального захисту, щоб забезпечити захист предметів і персоналу; доступ до лабораторних приміщень із особливими вимогами щодо питань забруднення повинен бути обмеженим та контрольованим; необхідно контролювати доступ на місце злочину; умови зберігання об'єктів мають бути такими, щоб запобігти втрачання, псуванню, забрудненню та зберегти їх (об'єктів) цілісність та ідентичність; якщо зберігаються швидкопсувні предмети, будь-яке погіршення якості зразків має бути зведене до мінімуму тощо);

- *простежуваності обладнання та вимірювань* (криміналістичний підрозділ повинен визначити та задокументувати свої процедури з вибирання та використання закуплених зовнішніх послуг, обладнання та витратних матеріалів, які впливають на якість його послуг; повинні бути процедури та критерії для приймання, відхилення та зберігання обладнання та/або

матеріалів, наприклад, витратних матеріалів, що використовуються на місці події, під час аналізування та засобів індивідуального захисту; підрозділ повинен керувати програмою для обслуговування та калібрування обладнання, яке може вплинути на результати; це має дозволити демонстрування простежуваності вимірювань, де це необхідно; у разі використання програмного забезпечення має бути продемонстровано, що воно відповідає меті; для використання одноразового обладнання також повинні діяти політики та процедури, щоб гарантувати, що таке обладнання не сприяє забрудненню через неправильне або повторне використання; деякі частини обладнання, що використовується на місці злочину, проходять самоперевірку, деякі не підлягають впливу транспортування та вимагають лише перевіряння, а для інших може знадобитися використання еталонного матеріалу, який підтверджує калібрування та функціональний статус, як показано як задовільний; обладнання, яке можна повторно використовувати на іншому місці, слід очистити після використання, обґрунтування режиму очищення має ґрунтуватися на потенційному ризику забруднення наступних об'єктів та/або місць; витратні матеріали, наприклад, тампони, хімікати, гелеві підтяжки, скляний посуд, засоби індивідуального захисту, скальпелі, ножиці, упаковка тощо, мають бути придатними, належним чином зберігатися та контролюватися; якість реагентів, еталонних матеріалів, контрольних матеріалів і калібраторів має відповідати меті використовуваної процедури; реагенти, еталонні матеріали, контрольні матеріали та калібратори повинні бути марковані тощо).

Під модулями в криміналістичному процесі розуміються різні види діяльності незалежно від того, який стандарт впроваджується: чи ISO/IEC 17020, чи ISO/IEC 17025. У додатку визначено перелік пунктів Керівництва G-19, що відповідають пунктам стандартів.

Керівництвом G-19 визначено наступні модулі криміналістичного процесу:

– *початкове обговорення оглядання (дослідження, розслідування) місця злочину* (на цьому етапі керівник оглядання місця

злочину отримує доручення на проведення такої дії з отриманням конкретної інформації про подію; криміналістичний підрозділ визначає повноваження та відповідальність за огляд місця злочину конкретної особи (осіб), виходячи із своєї компетенції; криміналістичний підрозділ повинен мати систему, яка гарантує оперативне переглядання майбутніх завдань (після початку оглядання) та відповідне управління ними або, за необхідності, відхилення відповідно до визначених політик і процедур; при огляданні враховуються необхідний досвід і технічні знання відповідальних осіб, обсяг і конкретні умови відповідного завдання, якщо вони доступні та зрозумілі, щоб дозволити надати чіткі інструкції; використання відповідних ресурсів, засобів та обладнання; для будь-якого конкретного місця злочину слід враховувати юрисдикцію, цілісність місця, умови навколишнього середовища, потребу в будь-якому спеціальному обладнанні або спеціальних навичках, питання охорони праці; розмір і складність місця (місць) злочину та потреба в додаткових ресурсах, покладання відповідальності за одне місце злочину та координаційна відповідальність за декілька; залучення будь-яких інших криміналістичних підрозділів, щоб можна було досягти відповідного зв'язку та координації; в ситуаціях, коли усні домовленості є прийнятними, криміналістичний підрозділ повинен вести облік усіх запитів та інструкцій, отриманих усно, дати та особу представника замовника; повернення або зутилізування вилучених предметів і збережених матеріалів узгоджується із замовником і фіксується в письмовій формі; криміналістичні лабораторії стикаються з ситуаціями, коли потрібні додаткові ресурси, тому потреби можуть бути задоволені за допомогою залучення додаткового персоналу; криміналістичний персонал повинен мати чіткі політики та процедури призначення персоналу, відповідального за огляд місця правопорушення залежно від: законодавства, типу правопорушення; характеру справи, складності або інших умов на місці події; основна відповідальність за проведення кожного огляду місця правопорушення покладається слідчого, якому призначено провадження у справі, що документується в матеріалах справи; на всіх етапах

повинні бути чітко визначені обов'язки, зокрема, якщо задіяний персонал із різних підрозділів тощо);

– *проведення першочергових дій на місці вчинення правопорушення* (етап, коли криміналістичний підрозділ прибуває на місце злочину та вживає заходів для захищення цілісності місця правопорушення та його оцінювання; обговорення на місці правопорушення проводитиметься із відповідальними особами залежно від правової системи країни, наприклад, поліціантами, судово-медичними експертами, суддями, магістратами, прокурорами; криміналістичний підрозділ не завжди може мати конкретну компетенцію або спроможність провести всі необхідні дослідження, а тому потрібно буде залучення інших ресурсів, крім власних із відповідним їх координуванням послідовності дій для максимального захищення об'єкта, запобігання перехресному забрудненню об'єктів тощо; збереження цілісності місця правопорушення та речових доказів повинно відбуватися в засобах індивідуального захисту, таких як рукавички та маски для обличчя, шляхом обмеження доступу до персоналу, який виконує обов'язки перевіряння та/тестування для запобігання зараженню, а використання наметів для захисту від дощу є прикладом запобігання деградації; великі місця правопорушень, наприклад крадіжки зі зломом, можуть бути досліджені лише з основним захисним обладнанням і без необхідності контролю доступу, але великі місця на відкритому повітрі можуть потребувати більш вимогливого контролювання периметра та процедур для відновлення та збереження доказів, ніж у випадку з внутрішніми місцями; місця того, що зазвичай називають «резонансним злочином», наприклад, згвалтування чи вбивство, вимагають суворої уваги до контролювання та збереження; доступ до місця правопорушення повинен бути контрольованим і обмеженим, що досягається створенням принаймні одного пропускного оточення, а в деяких випадках може використовуватися другий внутрішній кордон; необхідно вести облік усіх осіб, які входять та залишають місце правопорушення; весь персонал, який виходить на місце правопорушення, повинен носити засоби індивідуального захисту, які гарантують,

що вони не забруднюють місце; криміналістичний підрозділ повинен своєчасно позбавлятися від витратних матеріалів, які використовувалися або носилися на місці правопорушення, щоб гарантувати, що предмети, вилучені з інших місць правопорушень, не будуть пошкоджені або забруднені; якщо місце вчинення правопорушення не може бути проконтрольованим криміналістичним підрозділом, будь-які проблеми з охороною та неконтрольованим доступом повинні бути зафіксовані в протоколах огляду тощо);

- *розроблення стратегії оглядання місця злочину* (етап, на якому буде визначено стратегічний план з охопленням таких питань: «Що сталося? Де це сталося? Коли це сталося? Як це сталося? Хто брав участь? Чому це сталося?»); криміналістичний підрозділ визначає на підставі задокументованої політики необхідні компетенції, що являє собою місце правопорушення, яке йому доручено оглянути, а також має на меті сформулювати вимоги до розслідування: розглянути альтернативні гіпотези, прийняти рішення щодо плану збирання слідової інформації, необхідних методів та/або обладнання, виявити сліди, які необхідно вилучити, а потім прийняти рішення щодо послідовності їх фіксування та вилучання тощо);

- *проведення оглядання місця правопорушення* (етап, на якому, відповідно до процесів та процедур, передбачених системою управління криміналістичного підрозділу, документується місце правопорушення, відбувається постійне розшифрування місця; об'єкти виявляються, фіксуються, маркуються, вилучаються та транспортуються до місця зберігання або експертування; у ході оглядання стратегія та плани можуть бути переглянуті з обов'язковим фіксуванням цього у протоколі; об'єкти, що будуть вилучені повинні бути зафіксованими з якомога меншими перешкодами; документування місця правопорушення проводиться до початку оглядання та протягом усього процесу з оформленням документації письмово та/або малюнком, шляхом запису голосом, за допомогою фото та відеозйомки за допомогою камер, дронів, мобільних пристроїв, телефонів, в електронному вигляді, використовуючи, планшети, ноутбуки, за допомогою 3D лазерного

сканування; усі проведені дії, результати, спостереження та висновки, зроблені під час оглядання місця правопорушення, повинні бути зафіксовані; записів має бути достатньо для того, щоб інша компетентна особа могла зрозуміти та оцінити якість огляду місця правопорушення; вилучені предмети мають бути чітко та однозначно ідентифіковані для забезпечення систематичної оцінки; ідентичність предметів має співвідноситися зі звітом; під час роботи із потенційно небезпечними речовинами та об'єктами необхідно вжити відповідних запобіжних заходів; для судових цілей криміналістичний підрозділ повинен вести облік «ланцюжка зберігання» об'єктів, що перебувають під його контролем; у цьому записі має бути детально вказано кожну особу чи організацію, які відповідали за предмет, місцезнаходження цього предмета (наприклад, якщо він знаходиться на зберіганні); необхідно адаптувати прийнятне визначення та процедуру «ланцюжка постачання» до правових положень кожної країни; криміналістичний підрозділ повинен вжити відповідних запобіжних заходів, щоб гарантувати, що ідентифіковані об'єкти, взяті для подальшого експертування, вилучаються, зберігаються та транспортуються без втрачання або забруднення (від навколишнього середовища, погоди, людей тощо); криміналістичний підрозділ може проводити кількісні вимірювання, інші дослідження, не змінюючи першопочаткового стану об'єктів, як частини оглядання місця злочину; якщо підрозділ акредитовано відповідно до ISO/IEC 17025, відповідні вимоги охоплюються цим конкретним стандартом, проте, якщо орган акредитований відповідно до ISO/IEC 17020 і його інспекційна діяльність включає обстеження/випробування, тоді він повинен відповідати певним вимогам ISO/IEC 17025 щодо простежуваності вимірювань, валідації методів, гарантії якості тощо; обладнання, що використовується на місці події, повинно бути відкалібровано або перевірено згідно із встановленою програмою технічного обслуговування перед тим, як відправити його на місце події, із фіксуванням результатів; обладнання пересувних лабораторій, яке використовується на місці події, має відповідати тим самим вимогам, що й обладнання стаціонарних лабораторій тощо);

– оцінювання отриманих результатів та спостережень на місці правопорушення та розглядання можливості подальшого оглядання місця (на цьому етапі криміналістичний підрозділ визначає, чи було досягнуто мету оглядання, чи необхідні та можливі подальші дослідження місця, чи завершено оглядання чи перевіряння місця злочину, а також чи потрібно відправляти зразки для подальшого експертування; криміналістичний підрозділ встановлює та оцінює аномалії та порушення – результати та спостереження на місці правопорушення, які не вписуються в загальне очікування місця злочину, наприклад, викрадення автомобіля та виявлення тіла в задній його частині; коли криміналістичний підрозділ відповідає за транспортування та зберігання предметів до подальшого експертування, він повинен забезпечити, щоб ідентифіковані предмети було вилучено, збережено та транспортовано без забруднення (від навколишнього середовища, погоди, людей тощо), погіршення, та з належною увагою до цілісності та «ланцюжка зберігання»; якщо обробляються швидкопсувні предмети, будь-яке погіршення їхнього стану повинно бути мінімізоване; якщо криміналістичний підрозділ передає предмети іншій організації для транспортування та зберігання предметів перед подальшим експертуванням, криміналістичний підрозділ повинен повідомити її про будь-які проблеми щодо аспектів, зазначених вище тощо);

– інтерпретування та звітування про результати, спостереження з місця злочину (цей розділ стосується будь-яких інтерпретувань та звітувань про результати та спостереження, що можуть мати місце безпосередньо після оглядання місця злочину; звіт має містити всі результати досліджень, а також, якщо це доцільно та прийнятно, висновки, зроблені на основі цих результатів; звіт має містити будь-яку інформацію, на основі якої можна зробити тлумачення; результати з місця правопорушення можуть бути доступні користувачам через внутрішню базу даних, а не через більш офіційні звіти, або користувачі можуть вимагати спрощений звіт: важливо, щоб ступінь будь-якого спрощення не призводив до неоднозначності у звітності, а записи, які зберігаються в криміналістичному

підрозділі, повинні бути такими, щоб можна було підготувати вичерпний звіт, якщо пізніше буде потрібно тощо);

– *перевіряння та експертування* (це етап, на якому персонал визначає стратегію проведення експертизи, обирає методи та процедури, приймає рішення щодо послідовності їх застосування; особа, яка збирається провести дослідження, не обов'язково має попередні знання про інцидент, тому важливо мати задокументовану інформацію, що визначає мету дослідження; визначаючи стратегію дослідження, криміналістичний підрозділ повинен враховувати: вимоги замовника, здатність криміналістичних методик (методів) вирішити поставлені завдання, терміновість і пріоритетність вимог замовника, відповідну довідкову інформацію, ресурси, які є в розпорядженні підрозділу, експертів, з якими може знадобитися консультація перед дослідженнями, методики (методи), що можуть надати найбільшу кількість інформації у відповідь на різні пропозиції та альтернативи, проблеми, які можуть вплинути на цілісність об'єктів, що досліджуються, обмеження, які можуть існувати, наприклад, необхідність збереження матеріалу, методики (методи) або дії, які можуть мати деструктивний вплив на подальші дослідження, координацію багаторазового дисциплінарного дослідження для визначення матеріалів, які необхідно відібрати, та послідовність виконання відбирання матеріалу або методик (методів), послуги з видів дослідження, які зараз доступні в лабораторіях, розгляд запобіжних заходів проти зараження, постійний перегляд стратегії дослідження у світлі нової та важливої інформації тощо; доступ до робочої зони лабораторії повинен бути контрольованим і обмеженим; відвідувачі не повинні мати необмеженого доступу до операційних зон лабораторії; необхідно вести облік усіх відвідувачів робочих зон лабораторії; місця зберігання об'єктів повинні бути безпечними для запобігання несанкціонованому втрачанням або втручанням, доступ до них повинен бути обмежений і контрольований; умови зберігання мають бути такими, щоб запобігти втрачанням, псуванню та забрудненню, збереженню цілісності та ідентичності об'єкта (це стосується як до, так і після проведення досліджень); якщо обробляються

швидкопсувні предмети, будь-яке погіршення їхнього стану повинно бути мінімізоване; для забезпечення належного рівня проведення дослідження та захищення від ненавмисного втрачання доказів, увесь персонал експертного підрозділу, відповідальний за прийняття таких рішень, повинен мати принаймні загальну підготовку щодо можливостей експертування доступних дисциплін; для персоналу слід періодично проводити оновлену підготовку, щоб підтримувати поточну обізнаність щодо наявних можливостей експертизи, включаючи концепцію неруйнівних проти руйнівних методів; при визначенні найбільш відповідного пакування та зберігання предметів слід належним чином враховувати можливі подальші дослідження; якщо предмети у справі вимагають багатопрофільного експертування, має бути встановлено механізм, який гарантує, що кожен елемент, що потребує експертування, піддається відповідним методам, і що послідовність методів ненавмисно не перешкоджає додатковим дослідженням; кожна особа, яка виконує дослідження, несе відповідальність за поводження, оброблення, відбирання проб, перевіряння чи випробування кожного предмета в найбільш відповідний спосіб і послідовність; записи перевірянь критичних результатів повинні вказувати, що кожен критичний результат було перевірено, а також ким і коли були проведені перевірки; це може бути зазначено кількома способами, включаючи записи проти кожного критичного висновку, запис у зведенні критичних висновків або заяву про це в записах; у записах має бути зазначено, чи погоджено критичний висновок, або вжиті дії, якщо це не так; що перевірка критичних результатів є єдиною процедурою контролю якості, такою як аналіз крові, порівняння взуття, інтерпретування місця пожежі або ідентифікування та інтерпретування пошкоджень, тоді ця перевірка повинна виконуватися без знання початкового результату, і ця незалежність повинна бути ідентифікована в записах; для судових цілей криміналістичні підрозділи повинні мати можливість продемонструвати, що об'єкти, досліджені та про які було повідомлено, були поданими; запис «ланцюга зберігання» повинен вестися з моменту отримання предметів, у якому детально вказано кожному особу,

яка відповідає за предмет, місцезнаходження цього предмета (наприклад, якщо він знаходиться на зберіганні); повинні бути задокументовані процедури, що описують заходи, вжиті для захищення предметів у процесі перевірянь, які залишаються без нагляду; виконання досліджень повинно контролюватися за допомогою діючих схем контролю якості, які відповідають типу та частоті застосування методик (методів), що застосовуються підрозділом; процедури контролю якості, необхідні в будь-якій конкретній сфері роботи, повинні визначатися підрозділом на основі найкращої професійної практики; процедури повинні бути задокументовані, а записи повинні зберігатися, щоб показати, що всі належні заходи контролю якості були вжиті, що всі результати контролю якості прийнятні, або, якщо ні, що відповідні коригувальні дії були вжиті тощо);

- *інтерпретування результатів дослідження* (це етап, на якому підрозділ, що виконує дослідження, оцінює та інтерпретує результати проведеної роботи; інтерпретація – це коли зроблені висновки ґрунтуються не лише на результатах наявного дослідження, наприклад, на висновках, зроблених на основі спостережень на місці події; інтерпретації мають ґрунтуватися на надійних дослідженнях; у випадках, коли це неможливо, тлумачення повинно бути принаймні підтверджено задокументованими доказами (записами); слід визначити гіпотезу на основі наявної інформації; слід також розглянути альтернативні гіпотези; під час інтерпретування необхідно повністю враховувати обмеження використаних методик (методів), наприклад, остаточні висновки не можна робити на основі попереднього тестування; персонал повинен мати доступ до повних, всебічних і точних результатів досліджень, а також звертатися до відповідних надійних джерел інформації для підтримування інтерпретування; інтерпретування результатів і спостережень у контексті справи можливе, коли доступно достатньо інформації про справу; розгляд однієї чи кількох альтернативних гіпотез дозволяє організації продемонструвати свою неупередженість; у разі необхідності замовника слід попросити надати достатню інформацію

про предмети та обставини на місці злочину; відсутність цієї інформації може обмежити можливість належного тлумачення, однак надання такої інформації не повинно ставити під загрозу неупередженість криміналістичного підрозділу; у випадках інтерпретування результатів і спостережень слід практикувати експертну оцінку, оскільки це слід розглядати як критичний висновок; експертне перевіряння повинно виконуватися уповноваженою особою з відповідною компетенцією, щоб підтвердити достовірність результатів та/або оцінити наявність відповідної та достатньої основи для висновків; персонал, який інтерпретує результати, повинен бути оцінений і визнаний компетентним перед звітуванням, включаючи інтерпретування та висновки щодо результатів і спостережень; необхідно чітко визначити вимоги/критерії компетентності для інтерпретування);

- *звітування про експертування, включаючи інтерпретування результатів* (це етап, на якому організація звітує про результати своїх досліджень; на вимогу замовника криміналістичний підрозділ може надати попередні звіти усно або електронною поштою; усі звіти на всіх типах носіїв повинні відповідати вимогам ISO/IEC 17020 або ISO/IEC 17025; коли правова система диктує формат та/або інформацію, яка має бути включена до висновку експерта, так що підрозділи можуть бути не в змозі включити всі елементи, детально описані в підпункті 7.4.2 ISO/IEC 17020 або пункті 7.8 ISO/IEC 17025, тоді експертний підрозділ може застосувати один або більше з наведених нижче або еквівалентний спосіб виконання вимог: підготовки звіту, який включає всю інформацію, що вимагає ISO/IEC 17020 або ISO/IEC 17025, відповідно; підготовка додатка до звіту, який містить будь-яку додаткову інформацію, що вимагається відповідно до ISO/IEC 17020 або ISO/IEC 17025; забезпечення того, щоб звіт містив усю відповідну інформацію, яку вимагає ISO/IEC 17020 та ISO/IEC 17025; тип й обсяг інформації, що вимагається у звіті, може залежати від правової системи, однак у всіх випадках має бути чітко визначено, які частини є довідковою інформацією, які є результатами чи спостереженнями, а які є інтерпретаціями чи думками;

результати досліджень можуть бути доступні клієнтам через внутрішню базу даних, а не через більш офіційні звіти, або клієнти можуть вимагати спрощений звіт, важливо, щоб ступінь будь-якого спрощення не призводила до неоднозначності у звітності, а записи, які зберігаються в підрозділі, повинні бути такими, щоб можна було підготувати вичерпний звіт, якщо пізніше буде потрібно; результат, наданий замовнику, жодним чином не повинен вводити в оману; підрозділ повинен мати процедуру та критерії для прийняття рішення про те, коли та в якому обсязі необхідно провести експертну перевірку звіту, яку має виконувати кваліфікована особа з відповідною компетенцією для підтвердження достовірності результатів; висновки мають бути кваліфіковані належним чином; у звіті для замовника повинно бути чітко зазначено, на чому ґрунтується інтерпретація та/або думка, включно з результатами та спостереженнями, а також доступною інформацією на момент оцінки, представленою у звіті; шкали думок повинні бути розроблені таким чином, щоб неупереджено продемонструвати, наприклад, що вони є достатньо збалансованими та повинні бути повідомлені у звіті та/або бути доступними для замовника; криміналістичний підрозділ може надати усний звіт, якщо це вимагається замовником і це дозволено політикою лабораторії та, якщо застосовно, законодавством; усна доповідь повинна надаватися лише відповідним чином компетентним персоналом, її слід завжди записувати та супроводжувати письмовим звітом; там, де це можливо, будь-які критичні висновки, викладені в усній доповіді, слід перевіряти; якщо інформація, яка повідомляється, не була перевірена колегами або перевірка/випробування є неповним до усного інформування замовника, усний звіт має бути подано із застереженням, що результати є тимчасовими; замовнику має бути зрозуміло, що попередні результати мають бути підтверджені подальшими експертизами, якщо це вимагається процедурами підрозділу, і що експертизи та звіт мають бути перевірені експертами, перш ніж можна буде надати письмовий звіт тощо).

Порівнянням поданих вище модулів із наповненням аналогічної діяльності в Україні встановлено, що вона співставна,

при цьому модулі мають більш розширену та детальну регламентацію. Зазначене у Керівництві G9 повинно бути врахованим у документації систем управління якістю при акредитації ISO/IEC 17020 та ISO/IEC 17025.

Перелік використаних джерел

1. ILAC G19:08/2022 Modules in a Forensic Science Process [Електронний ресурс]. URL: https://ilac-org.translate.google.com/publications-and-resources/ilac-guidance-series/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc (дата звернення: 25.05.2023).

2. ДСТУ ISO 21043-1:2021 (ISO 21043-1:2018) Криміналістика. Частина 1. Терміни та визначення понять. Чинний від 10.12.2021. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2022. 16 с.

Олена Пушок

старший судовий експерт лабораторії будівельно-технічної лабораторії, оціночно-будівельних, дорожньо-будівельних досліджень, досліджень проектної документації та вартості будівельних робіт

Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз

Міністерства юстиції України

електронна адреса: Ledi-Pushonya@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА БЕТОННІ КОНСТРУКЦІЇ. КАРБОНІЗАЦІЯ БЕТОНУ

Бетон є одним з найпоширеніших матеріалів, використовуваних в будівництві. Завдяки техніко-фізичним характеристикам його можна застосовувати у спорудженні відповідальних несучих конструкцій з достатніми експлуатаційними властивостями. Але і бетон не позбавлений слабких місць, серед яких негативні процеси карбонізації. Що це таке? Бетон, що знаходиться в природному повітряному середовищі з вуглекислим газом (CO₂), неминуче контактує з хімічними кислотними елементами. Виникаючі на цьому тлі реакції можуть негативно

позначитися на структурі конструкції, що обумовлює потребу в контролі рівня нейтралізації матеріалу.

Експлуатація бетонних і залізобетонних конструкцій в повітряному середовищі супроводжується впливом кислих газів на матеріал. Так як вуглекислий газ зазвичай має більш високу концентрацію порівняно з іншими сполуками, його вплив особливо виражено. Отже, що називають карбонізацією бетону? Це процес нейтралізації пористого матеріалу, при якому відбувається поглинання вуглекислого газу, кисню і вологи, яка міститься в повітрі. Наскільки активним буде процес карбонізації, залежить і від самого бетону, і від характеристик агресивного середовища. Ключове значення має концентрація CO_2 , яка варіюється в середньому від 500 до 6000 мг/м³. Конструкції з наявністю металевої арматури в ході карбонізації і на тлі щільного контакту з кислотним середовищем починають поржавіти, в результаті чого прогресує і іржа.

У чистому вигляді бетон також піддається негативним процесам карбонізації. Вуглекислий газ взаємодіє з клінкерними мінералами і цементним каменем. Навіть невеликий відсоток вмісту CO_2 в повітрі запускає реакції нейтралізації бетону. Карбонізація, що відбувається в процесі взаємодії кислоти з гідроксидом кальцію, залежить від вологості повітря, пористості і проникності матеріалу, тиску і температури. В кінцевому підсумку такі процеси залишають продукти гідратного новоутворення з широким спектром побічних речовин у вигляді глинозему, гідратованого кремнезему і оксиду заліза, якщо мова йде про металоконструкціях.

Найбільші показники швидкості карбонізації реєструються при коефіцієнті вологості повітряного середовища на рівні 50–60 %. Плівкова волога, що наповнює пори поверхні бетонної конструкції, по мірі збільшення створює умови для негативних реакцій. У той же час мікрокапілярні пори матеріалу до цього моменту не повинні бути заповнені.

І навпаки, відносна вологість близько 25 % практично виключає процес карбонізації через нестачу вологи. Верхня ж межа, близький до 100 %, теж несприятливий до даної хімічної реакції. Пов'язано це з тим, що в мікропорах йдуть процеси

капілярної конденсації пара, що знижують можливість дифузної проникності.

Чи є особливості протікання реакції всередині приміщень? В даному випадку можна говорити про швидкої карбонізації бетону, визначення якої повністю виключає фактор періодичного зволоження матеріалу опадами. Інша справа, що в приміщенні можуть мати місце фактори уповільнення карбонізації. По-перше, якщо мова йде про місця з нормально високим рівнем вологості (кухня, ванна). По-друге, щільний фактурний шар на поверхні бетонної конструкції фізично перешкоджає інтенсивному проходженню карбонізації. В умовах вуличної експлуатації такий бетон часто називають некарбонізованим.

Ступінь поглинання газів і води є визначальною величиною з точки зору оцінки карбонізації. На повітрі, як вже зазначалося, проникаючі реакції відбуваються повільніше із-за регулярного насичення бетону вологою. Наприклад, конструкція, в якій частка цементу складає близько 250 гр/м^3 , має водоцементне відношення 0/60, що дозволяє карбонізації за перший рік експлуатації просуватися на 5–6 мм. В зруйнованих конструкціях з оголеними армуючими стрижнями глибина може досягати і 30 мм. В цій частині варто навести і поняття локальної карбонізації бетону, визначення якої пов'язане з урахуванням параметрів фракції заповнювача будівельного розчину. Так, локальна карбонізація перевищує середні показники поглинання поверхні конструкції на величину діаметра крупного зерна використаного цементного наповнювача. Нерівномірність і сама присутність зон з підвищеною поглинаючою здатністю пояснюється порушеннями технології приготування цементної суміші та її укладання. Іншими словами, розчин на одних ділянках був закладений щільніше, ніж на інших.

Застосовуються різні методи і засоби для визначення пошкодженого шару на поверхні бетонної конструкції. Зазвичай використовують індикаторні тести укупі з карбометричeskими фізико-хімічними способами. Кількісним показником виступить ступінь переходу цементного каменю в форму

карбонату. Ця характеристика не пов'язана безпосередньо з глибиною проникнення карбонізації, однак є більш точною в плані виявлення пошкодженого і ненадійного шару. У будівельній сфері глибина карбонізації бетону фіксується в результаті натурних обстежень цільових об'єктів. Подібний аналіз є одним із профілактичних операцій в загальному комплексі заходів з техобслуговування. В технічному завданні по аналізу пошкодження бетонних конструкцій також можуть стояти суміжні завдання, спрямовані на визначення ступеня впливу навколишнього середовища, виявлення пустот, тріщин і внутрішніх повітряних кишень.

Існують методи відновлення після карбонізації бетону. Ремонт локальних ділянок, підданих процесам карбонізації, може носити характер профілактичної заходи або виконуватися в якості капітальної реконструкції з повною заміною проблемної частини споруди. В обох випадках дотримуються принципу відновлення і збереження пасивного стану бетону при карбонізації. Визначення методів захисту та відновлення матеріалу можна представити так: способи і засоби, спрямовані на зниження здатності бетону до вологопоглинання та окислення, а також технічне зміцнення цільової структури за рахунок фізико-хімічної обробки. Серед основних методів виділяються наступні:

- Нарощування товщини захисного шару шляхом застосування спеціальних ґрунтуючих розчинів.
- Заміна карбонізованого шару з механічним видаленням ознак проникнення хлорид-іонів. Після зачищення поверхні також застосовується захисне ізолююче покриття.
- Відновлення лужності бетону. Використовують електрохімічне вплив з допомогою провідників з катодами. Правильно підібрані електроліти дозволяють також забезпечити пасивний стан металевої арматури в бетоні.
- Відновлення лужності за рахунок іонної дифузії. Проводиться укладання високолужного розчину на поверхню, що дозволяє стимулювати необхідний хімічний баланс для стійкості матеріалу (мал. 1.)

Мал. 1. Прогнозування карбонізації

Потреба в обстеженні конструкцій на предмет їх захищеності від карбонізації обумовлена прагненням до попередження негативних процесів руйнування. Комплексне прогнозування зазвичай виконується стосовно до інженерних залізобетонних конструкцій, що зазнають великі навантаження. Зокрема, це можуть бути колони, мости, перекриття і т. д. Стійкість і надійність конструкції визначається як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Частина вихідних даних, які в подальшому використовуються в прогнозуванні, закладаються ще на етапі проектування споруди, коли залишається можливість підбору найбільш сприятливих параметрів при створенні будівельного розчину. Вже в ході експлуатації прогнозування карбонізації бетону спирається на динаміку зміни властивостей матеріалу, ступінь гідратії цементу і зовнішні умови. Наприклад, методами неруйнівного контролю можна з'ясувати поточний стан цементного каменю, визначивши його антикорозійну здатність.

Отже, поряд з деревиною бетон є одним з найбільш нестабільних матеріалів з точки зору чутливості до різних факторів фізичного та хімічного впливу. Причому це стосується не тільки негативних явищ. За замовчуванням в природних умовах експлуатації цементна структура набирає міцність протягом багатьох років. Протилежне значення буде мати

карбонізація бетону. Що це таке з точки зору впливу на експлуатаційні якості конструкції? Карбонізація призводить до деградації поверхневої структури бетону, знижуючи його технічні якості. Але головна небезпека полягає у створенні умов для розвитку іржі. Поразка армуючого каркаса в системі з динамічними навантаженнями може в перші ж роки експлуатації призвести до повної втрати необхідних технічних властивостей об'єкта. Саме тому так важливо своєчасно проводити діагностику бетону, також роблячи заходи щодо його захисту та зміцнення.

Перелік використаних джерел

1. ДСТУ Б В.2.6-181:2011 Захист бетонних і залізобетонних конструкцій від корозії. Методи випробувань (ГОСТ 31383:2008, NEQ). URL: <http://online.budstandart.com/ua/catalog/document.html?iddoc=28061>.

2. ДСТУ Б В.2.6-145:2010 Конструкції будинків і споруд. Захист бетонних і залізобетонних конструкцій від корозії. Загальні технічні вимоги. (ГОСТ 31384:2008, NEQ). URL: <http://online.budstandart.com/ua/catalog/document.html?iddoc=26721>.

3. Р В.3.2-218-03450778-382-2004. Рекомендації по відновленню несучої здатності та експлуатаційної придатності залізобетонних конструкцій, пошкоджених корозією внаслідок дії зовнішнього агресивного середовища. URL: <http://online.budstandart.com/ua/catalog/document.html?iddoc=27763>.

Олена Самойленко

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики Національного університету
«Одеська юридична академія»
електронна адреса: samoilenko_elena@ukr.net

ДО ПИТАННЯ ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДИК

Підвищення ефективності розкриття та розслідування будь-якого виду злочинів пов'язано із вдосконаленням окремої криміналістичної методики розслідування такого злочину, розробленням науково-обґрунтованих рекомендацій для практичного використання співробітниками поліції та слідчими. В криміналістичній науці проблемам методики розслідування злочинів приділено велику увагу, зокрема в роботах: Л. І. Аркуші, В. П. Бахіна, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. А. Журавля, І. І. Когутича, В. О. Коновалової, А. М. Кустова, О. Ф. Лубіна, В. В. Лисенка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, М. В. Салтевського, М. О. Селіванова, Д. Б. Сергєєвої, В. В. Тищенко, П. В. Цимбала, В. Ю. Шепітька, А. В. Шмоніна, Б. В. Щура та багатьох інших авторів.

У контексті регулювання пізнавальної діяльності слідчого нормами процесуального права при вдосконаленні сучасних криміналістичних методик розслідування доцільно апелювати до кримінально-процесуальної форми загалом і правових форм діяльності органів досудового слідства та прокурора зокрема. Вони можуть бути використані для виділення криміналістичних етапів розслідування окремих видів злочинів або інтерпретації сучасних меж початкового та наступного етапів розслідування й обґрунтування сукупності умов, які зумовлюють змістовне (внутрішнє) наповнення діяльності слідчого щодо розслідування окремого виду злочинів.

Кримінально-процесуальна форма – це визначений законом порядок кримінального провадження, порядок виконання окремих процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень [1, с. 20–22]. Після набрання чинності КПК України

2012 року порядок кримінального провадження зазнав кардинальних змін, що було предметом дослідження процесуалістів [2] та безпосередньо позначилося й на прикладних розробках криміналістичної науки.

На підставі узагальнення наукових публікацій та ознайомлення з матеріалами судово-слідчої практики ми вважаємо, що є елементи кримінально-процесуальної форми, які суттєво впливають на організацію пізнавального процесу в стадії досудового розслідування, зокрема, до них належать: обов'язковість реєстрації процесуальних рішень, прийнятих під час досудового розслідування, в ЄРДР; роботу оперативного підрозділу після внесення інформацій про злочин до ЄРДР ініціюють лише в межах, що визначені дорученням слідчого; розгляд низки процесуальних питань слідчим суддею (призначення судової експертизи; тимчасовий доступ до речей і документів, обшук, НС(Р)Д, що пов'язані з втручанням у приватне спілкування, інші дії, пов'язані із проникненням до житла чи іншого володіння; за певних обставин з дотриманням змагальної процедури); узгодження слідчим більшістю своїх рішень у провадженні з прокурором (повідомлення про підозру; заходів забезпечення кримінального провадження, окремих слідчих (розшукових) дій); прийняття окремих важливих рішень виключно прокурором (наприклад, про об'єднання або виділення матеріалів досудового розслідування; здійснення контролю за вчиненням злочину); можливість учасників процесу оскаржувати до слідчого судді більшість рішень, дій та бездіяльність слідчого і прокурора, зокрема щодо повідомлення про підозру після спливання терміну, визначеного законом; суттєве розширення інструментарію діяльності слідчих завдяки НС(Р)Д та ОРЗ, що проводили із залученням слідчого до методичного супроводження оперативної розробки в межах ОРС; практики характеризують сучасний стан розслідування так: «ОРД увійшла до складу кримінальної процесуальної діяльності»; наявність особливих (диференційованих) кримінально-процесуальних форм (за наявності визначеної законом специфіки проваджень, зокрема на підставі угод (глава 35 КПК України); у формі приватного обвинувачення

(глава 36); щодо окремої категорії осіб (глава 37); щодо неповнолітніх (глава 38); щодо застосування примусових заходів медичного характеру (глава 39); яке містить державну таємницю (глава 40); на території об'єктів, що належать Україні, але перебувають за її межами (глава 41 КПК України).

Аналіз зазначених правових форм діяльності органів досудового слідства дає змогу визначити, що одним зі шляхів вдосконалення структури криміналістичних методик може стати дослідження в межах методик питань оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінального правопорушення. Ці питання пронизують весь процес розслідування та межують з моментом виявлення кримінального правопорушення, що значно розширить межі професійних знань слідчих щодо розкриття злочинів тих різновидів, для яких оперативно-розшукова діяльність покладається в основу документування умислу злочинної діяльності.

Перелік використаних джерел

1. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник. Київ : Істина, 2014. 432 с.
2. Власова Г. П. Співвідношення кримінальних процесуальних проваджень та диференціації кримінальних процесуальних форм. *Науково-інформаційний вісник*. 2015. № 11. С. 153–157.

Наталія Сапун

завідувач лабораторії товарознавчих досліджень
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України
електронна адреса: tovary@ondise.od.ua

Тетяна Левінцова

старший судовий експерт лабораторії товарознавчих досліджень
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України
електронна адреса: tatyana_kherson72@ukr.net

ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ НАССР В УКРАЇНІ

В умовах різкого економічного зростання та прогресу суспільства спостерігається зростання рівня ризиків, пов'язаних з безпекою харчових продуктів, а саме з їх способами та умовами виробництва. Продукти харчування не тільки задовольняють потреби людини в основних харчових речовинах і енергії, а й виконують профілактичні і лікувальні функції. Однак, застосування нових харчових добавок, ГМО, консервантів тощо, які є не завжди до кінця дослідженими для здоров'я та безпеки людини приводять до масових отруєнь і навіть смерті після вживання тих чи інших продуктів. Тому безпека харчових продуктів, їх нешкідливість та потенційні ризики є актуальними питаннями для всіх.

Необхідність зміцнення системи безпеки харчових продуктів при їх виробництві та реалізації на внутрішньому й міждержавному рівнях продиктована активною глобалізацією джерел постачання харчової продукції, наповненням ринків та зростаючою конкуренцією.

Однією з ключових міжнародних систем управління безпекою харчових продуктів стала система НАССР (Hazard Analysis Critical Control Point) розроблена ще в 1959 році у США.

Розвиток стратегії харчової безпеки триває понад 50 років і розпочався з документа, визнаного усім людством, Кодексу

Аліментаріус (Codex Alimentarius) – це міжнародні стандарти, методичні вказівки, норми та правила, що забезпечують безпеку та якість харчових продуктів. Він містить положення про гігієну харчових продуктів, харчові добавки, залишки пестицидів і ветеринарних лікарських препаратів, маркування та методи аналізу і відбору проб, контроль та сертифікацію імпорту та експорту харчових продуктів, а також в ньому визначені принципи НАССР.

У країнах Європейського Союзу роботи з впровадження систем управління безпекою харчових продуктів, заснованих на принципах НАССР, інтенсивно розпочалися після ухвалення у червні 1993 року Директиви про гігієну харчових продуктів [1], в якій від підприємств, що виробляють харчові продукти, вимагали впровадження принципів НАССР. А з 1999 року у Європі забороняється продавати харчову продукцію, не маючи системи НАССР на підприємстві. Відповідно до вимог Директиви [1] в кожній країні ЄС були розроблені національні стандарти (регламенти), завдяки яким стало можливим як проведення сертифікації систем, так і контроль за виконанням вимог НАССР з боку уповноважених державних наглядових органів.

Оскільки одним з визначальних чинників зовнішньої політики України є інтеграція з європейськими структурами, то міжнародна гармонізація законодавчої бази країни щодо якості та безпеки харчової продукції має важливе значення. Виробництво продуктів харчування стає все більш технічно складним та багатоетапним процесом. Виготовлення безпечних продуктів харчування, якість яких відповідає рівню світових стандартів – це одна з характерних рис нової економічної політики в Україні.

Згідно із Законом України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» з вересня 2019 року в Україні впровадження системи НАССР стало обов'язковим для всіх учасників ринку продуктів харчування. Але, враховуючи вимоги законодавчих актів України, сертифікація НАССР не є обов'язковою.

Система HACCP у харчовій промисловості в Україні націлена охопити всі аспекти безпеки продукції від вирощування та збирання врожаю, придбання сировини до моменту використання харчового продукту споживачем.

В Україні запровадження стандартів HACCP регулюється низкою законодавчих актів, зокрема: 1) ДСТУ 4161-2003 «Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги»; 2) ДСТУ ISO 22000:2019 «Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до будь-якої організації в харчовому ланцюзі»; 3) ДСТУ ISO/TS 22003:2019 «Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до органів, що забезпечують аудит та сертифікацію систем управління безпечністю харчових продуктів»; 4) ДСТУ-Н ISO/TS 22004:2009 «Системи управління безпечністю харчових продуктів. Настанова щодо застосування ISO 22000:2005», а також іншими документами.

В основі системи HACCP лежать 7 принципів, послідовна реалізація яких дозволяє розробити, впровадити та успішно керувати якістю та безпекою продукції на підприємстві. Принципи HACCP застосовуються до виробників сировини, напівфабрикатів і готової продукції, до постачальників упаковки, обладнання, харчових добавок, кормів, засобів для чищення, а також до операторів сфери послуг (готельно-ресторанний бізнес, торгівля, логістика та ін.) та є невід'ємною частиною міжнародного стандарту ISO 22000, тому сертифікат HACCP – це свідчення відповідності системи безпеки харчових продуктів вимогам стандарту ISO 22000.

ISO 22000 – це стандарт системи менеджменту, опублікований Міжнародною організацією стандартизації (ISO), який об'єднує вимоги стандарту ISO 9001 «Система управління якістю. Вимоги» та принципи HACCP. При цьому ISO 9001 орієнтований на управління якістю та застосовується до широкого кола галузей, а ISO 22000 є стандартом управління безпечністю харчових продуктів, який застосовується до всіх організацій у ланцюзі виробництва та збуту харчової продукції, включаючи сільське господарство, вирощування, виробництво та переробку.

Вимоги ISO 22000 представлені з використанням тієї ж структури, що і ISO 9001, багато з них схожі, проте основна увага приділяється безпечності харчових продуктів та їх придатності, а не якості.

Система HACCP є сучасним способом управління, яка систематично визначає специфічні ризики та заходи контролю для забезпечення безпеки харчових продуктів. Впровадження та застосування в харчовій промисловості системи HACCP в країнах Європейського Союзу, США та Канаді є обов'язковим. Сертифікація на відповідність вимогам стандарту ISO 22000 є гарантією контролю небезпек, пов'язаних із безпекою харчових продуктів. Система націлена на зменшення ризиків за принципом їх запобігання.

Головна відмінність HACCP та ISO 22000 полягає в тому, що HACCP – це набір принципів, на основі яких організація може побудувати систему управління безпекою продуктами харчування, а структура цієї системи залежатиме від вибору та можливостей організації. ISO 22000 – це система контролю та управління безпекою та принципи HACCP є частиною цієї системи.

Крім того, ISO 22000 включає чітке визначення галузі застосування, постановку цілей, аналіз робіт системи, управління процесами, документування, встановлення ефективної взаємодії зі споживачами, постачальниками та всіма зацікавленими сторонами оскільки побудований на основі структури ISO 9001.

З законодавчої точки зору впровадження принципів HACCP на підприємстві харчової промисловості є обов'язковим, тоді як впровадження системи ISO 22000 – не обов'язково. Тобто впровадження HACCP можна розглядати як лише перший та обов'язковий ступінь впровадження ISO 22000.

Проте, запровадження принципів HACCP на підприємстві має постійно підтримуватись, адже у законодавчій та нормативній базі постійно відбуваються зміни, які необхідно оперативно моніторити та вносити корективи. Процеси на самому підприємстві вимагають постійного контролю, аналізу та коригування. Без урахування даних факторів, що відбувається

на постійній основі, неможливо гарантувати відповідність принципам HACCP навіть протягом першого року після їх впровадження. Саме процедури, регламентовані в стандарті ISO 22000, спрямовані на підтримку та постійне покращення, зокрема й HACCP.

Таким чином, використання лише HACCP, без загальної системи управління (впровадження повного циклу ISO 22000), не гарантує підтримки та розвитку HACCP на підприємстві.

Оскільки ISO 22000 – це міжнародний стандарт, то сертифікація здійснюється за єдиними правилами, встановленими у міжнародних стандартах аудиту систем менеджменту (ISO 9000). Отримання сертифікату відповідності системи управління безпекою стандарту ISO 22000 – це найбільш ефективний спосіб підтвердити виконання вимог Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів» та підвищити безпечність своєї продукції до рівня міжнародних стандартів. Після отримання сертифікату ISO 22000 можна маркувати продукцію знаком: ISO 22000:2018 (HACCP).

Крім того, наявність сертифікату демонструє прагнення підприємства забезпечувати споживачів безпечними продуктами харчування.

Безпека харчових продуктів є спільною відповідальністю між урядами країн, виробниками та споживачами. Дотримуючись харчових стандартів, створивши ефективні системи контролю харчових продуктів, застосовуючи належні методи ведення сільського господарства можна забезпечити харчову безпеку та належну якість харчових продуктів.

Перелік використаних джерел

1. Council Directive 93/43/EEC of 14 June 1993 on food hygiene.
2. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР. Редакція від 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Стандарт ISO 22000 Food safety management systems – Requirements for any organization in the food chain dsl 11.2018. URL: <https://www.iso.org/ru/standard/65464.html>.

Ольга Сороченко

аспірантка соціально-гуманітарного факультету
Південноукраїнського національного педагогічного університету
ім. Ушинського, консультант офісу євроінтеграції
Агенції регіонального розвитку Одеської області
електронна адреса: olgasorochenko19@gmail.com

СУДОВО-ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ: РОЛЬ АГЕНЦІЙ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Україна зараз переживає надзвичайно складний період у своїй історії, ведучи воєнний конфлікт та одночасно намагаючись розвивати і вдосконалювати судово-експертну діяльність відповідно до європейських стандартів якості та ефективності. Судова система в умовах війни відіграє надзвичайно важливу роль, а судова експертиза стає необхідною складовою для розкриття злочинів та захисту правопорядку.

Європейські стандарти судово-експертної діяльності вимагають високого рівня професійної підготовки, незалежності та об'єктивності судових експертів. Україна, намагаючись відповідати європейським нормам, зробила значний крок у цьому напрямку. Однак в умовах воєнного конфлікту існують численні виклики, які необхідно враховувати.

Важливою аспектом є забезпечення безпеки та конфіденційності судових експертів, які працюють у зоні конфлікту. Їхня робота часто пов'язана з ризиком для життя, і це вимагає спеціальних заходів забезпечення їхньої безпеки та високого рівня професійної підтримки.

Одним з пріоритетних завдань сучасної політики розвитку територій країни залишається запровадження найкращого європейського досвіду щодо використання потенціалу структурних фондів агентств розвитку, діяльність яких є невід'ємною складовою інноваційного потенціалу [1]. Подібні структури

мають суттєвий інноваційний потенціал, «оскільки здатні забезпечити поєднання державних, регіональних та місцевих ініціатив з інтересами приватного сектору в межах окремої території» [2].

Агенція регіонального розвитку Одеської області – неприбуткова та не бюджетна установа, що створена на засадах партнерства між державним, приватним і громадським секторами з метою ефективної реалізації державної регіональної політики. Завданням Агенції є створення міцного підґрунтя для стабільного соціально-економічного розвитку територіальних громад області та регіону в цілому, забезпечення умов для європейської та євроатлантичної інтеграції в рамках Угоди про асоціацію України та ЄС [3].

Агенції регіонального розвитку в регіонах, зокрема, в Одеській області в умовах воєнного конфлікту можуть відігравати важливу роль у сприянні судово-експертній діяльності. Вони можуть забезпечити фінансування через пошук інвестицій або грантових програм для покращення інфраструктури та обладнання для судових експертів. Також агенції можуть організовувати спеціальні навчальні програми та тренінги для підвищення кваліфікації судових експертів, враховуючи особливості їхньої роботи в умовах війни.

Психологічна проникливість судових експертів є додатковою важливою якістю в умовах війни. Вони повинні розуміти психологічний стан осіб, які перебувають під дослідженням, і враховувати його при видачі висновків та роботі з доказами. Для підвищення рівня психологічної проникливості агенції можуть сприяти навчанню та тренінгам судових експертів у цьому напрямку.

Психологічна підготовка та підвищення кваліфікації судових експертів важливі для відповідності європейським вимогам. Вони повинні мати розуміння психологічних аспектів судово-експертної роботи та вміти застосовувати ці знання у вирішенні судових справ.

Якщо звернутись до досвіду інших країн, то, наприклад, Ізраїль має значний досвід у судово-експертній діяльності та розробці сучасних методик та підходів до проведення

судових експертиз. Їхній досвід може бути важливим джерелом навчання та надихання для України. Особлива увага приділяється психологічним аспектам роботи судових експертів в Ізраїлі, де вони висвітлюють роль та важливість психологічної проникливості у роботі судових експертів у сфері судової психології та психіатрії.

Отже, судово-експертна діяльність в Україні в умовах повоєнної відбудови та європейської інтеграції є важливою складовою системи правосуддя та забезпечення правопорядку. Досвід Ізраїлю у цій сфері може стати цінним джерелом навчання та надихнення для подальшого розвитку судово-експертної служби в Україні.

Україна має потенціал стати європейською країною з високим рівнем судово-експертної діяльності, і це вимагає системної роботи над підвищенням якості та компетентності судових експертів.

Перелік використаних джерел

1. Сментина Н. В. Регулювання діяльності агенцій регіонального розвитку як інституційних посередників реалізації стратегій соціально-економічного розвитку територій. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1145/1/Регулювання%20діяльності%20агенцій%20регіонального%20розвитку%20як%20інституційних.pdf>
2. Лендъел М. Нові механізми регіонального розвитку в Європі. *Регіональні студії*. Випуск 1. – С. 18–28. URL: <http://www.univ.uzhgorod.ua/static/ndi/idurr/lendel.doc>.
3. Сайт Агенції регіонального розвитку Одеської області. URL: : <https://rdaod.com.ua/ua/main>

Іван Старенький

судовий експерт сектору досліджень телекомунікаційних систем та засобів лабораторії досліджень об'єктів інформаційних технологій, телекомунікаційних систем та засобів
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України
електронна адреса: ivan_starenkii@ukr.net

ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОНУЮЧОГО ФАЙЛА ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ “ONFIRESLOTS” ШЛЯХОМ ЗВОТНОГО ПРОГРАМУВАННЯ

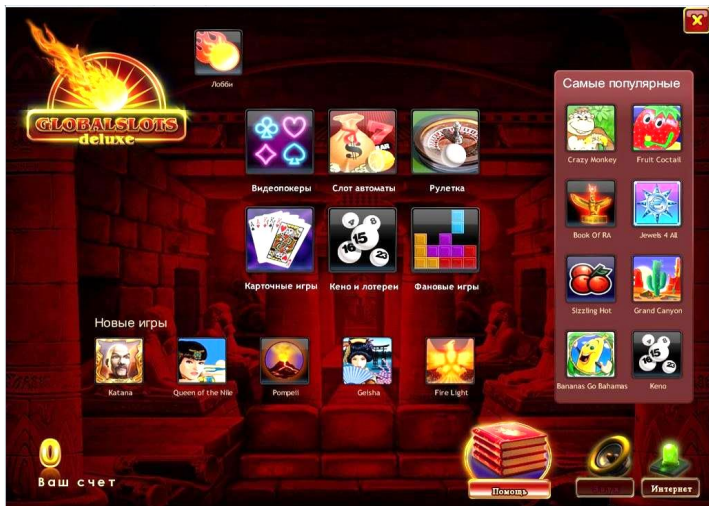
Програмне забезпечення (ПЗ) “OnFireSlots”, відоме також як “Globalslots Deluxe”, є програмним продуктом (ПП) для електронно-обчислювальних машин (ЕОМ), що працюють на базі операційної системи (ОС) сімейства “Windows”, та позиціонується як один з ПП, що надають можливість реалізувати функції гральних автоматів, відео-атракціонів, лотерейних терміналів та конструктивно схожих на них пристроїв – електронного (віртуального) казино, «слот-машини».

Так на мал. 1–2 наведено головне меню ПЗ “OnFireSlots”, та середовище однієї з ігор, що входить до переліку ігор даного ПП.

Для того, аби встановити факт відношення ПЗ “OnFireSlots” до тих ПП, що надають можливість реалізувати функції гральних автоматів, відео-атракціонів, лотерейних терміналів та конструктивно схожих на них пристроїв – електронного (віртуального) казино, «слот-машини», під час проведення експертного дослідження, наведеного на мал. 1–2 достатньо, аби зробити категорично ствердний висновок.

Але, що буде, якщо під час динамічного аналізу виконуючого файлу (ВФ), що ініціалізує запуск ПЗ “OnFireSlots”, з певних причин, спеціалістом буде отримано повідомлення про неможливість встановити з'єднання з сервером, або невірний логін, пароль чи серійний номер користувача даного ПЗ, як це наведено на мал. 3.

Отже, зробити висновок, щодо відношення ПЗ “OnFireSlots” до сфери онлайн-казино стає складніше, адже візуального підтвердження такої приналежності немає.

Мал. 1. Стартове вікно ПЗ “OnFireSlots”

Мал. 2. Середовище гри “Bananas go Bahamas”

Невірний логін, пароль или серійний номер

Мал. 3. Повідомлення про невірний логін, пароль або серійний номер при виконанні файла "launcher.exe" ПЗ "OnFireSlots"

В такому випадку потрібно працювати «з тим що є», аби зібрати максимальну доказову базу для встановлення або спростування факту приналежності ПЗ "OnFireSlots" до одного з сервісів з організації онлайн-казино на базі ЕОМ, що працює на ОС "Windows".

Одним з інструментів отримання «повномірної картини» є дослідження ВФ "launcher.exe" ПЗ "OnFireSlots" шляхом зворотного програмування (ЗП), наприклад, за допомогою ПЗ "Ghidra" [1], а також файлів, що розміщені в кореневій теці виконуючого файлу, та її підтек. Дослідження такого інформаційного вмісту, в подальшому можна пов'язати з отриманими результатами дослідження ВФ, що були отримані з використанням ЗП.

При дослідженні текстової інтерпретації ВФ "launcher.exe", яку було отримано шляхом процесу ЗП, було виявлено текстові рядки, вміст яких асоціюється з описом стартового вікна ПЗ, правил сервісу "OnFireSlots" та описом реєстрації нового користувача, в тексті яких міститься посилання на WEB-ресурс "<http://www.onfireslots.com>" див. мал. 4–5.

При дослідженні результатів сканування файлу "launcher.exe", виявлено свідчення звернення до WEB-ресурсу "update1.onfireslots.com" в мережі Інтернет, що з великою долею вірогідності відповідає за оновлення ПЗ "OnFireSlots" до актуальної версії, див. мал. 6.

Також під час дослідження виявлено рядки з переліком ігор, що надаються користувачеві на вибір. Так, на мал. 7 наведено рядок інтерпретованого тексту з грою "Bananas Go Bahamas", зовнішній вигляд якої було наведено на мал. 2.

При дослідженні текстової інтерпретації ВФ "launcher.exe", виявлено рядки, що пов'язані з платіжними маніпуляціями, див. мал. 8.

Welcome to OnFireSlots
Present to you a brief guide to using the application.

To play the game you need to make a deposit.
Click on the ADD CREDITS and select the payment system, and follow the instructions.

To select a game, click on the section, which is in the upper part of the application.
Games offered:
Video Poker - popular all over the world kind of games
Slot machine - bring you a huge range of both classic and modern slot machines
Roulette - the famous from time immemorial entertainment.
Card Games - favorite baccarat and blackjack
Lotto - lottery classic
Fun games - free games

When selecting the "Roulette", you are asked to select one of the four games. After selecting the game are asked to select the roulette table limit. There are 3 types of limits:
Bronze (rate 1-100)
Silver (rate 10-1000)
Gold (rates 50-5000)

Selecting the appropriate limit game starts.
When you select the partition slots you can scroll the page and selecting the desired game.

In order to out your credits you must press the TAKE CREDITS and select the desired payment system and to act according to instructions.

Terminal number %d

Мал. 4. Текстовий вміст інтерпретованого ВФ "launcher.exe"

Username and Password is the username and password chosen upon registration at the Online Casino, if any; You are the user of the Online Casino Software downloaded from the Web-Site; We/Our is that of Toplinksholding LTD, www.onfireslots.com; Web-Site is <http://www.onfireslots.com> and any associated web-sites available by link or otherwise; Scope of Agreement The present Agreement contains the agreements between You and Us related to the Online Casino use when gambling or keeping. Legal Fundamentals You can use the Online Casino and Web-Site only when You are full-aged in accordance with the laws of Your country of residence. In any case You cannot use the Online Casino and Web-Site if You are not 18 years old yet. In some jurisdictions the legitimacy of online gambles is not considered, and in the others the online gambles are illegal. We do not intend to use the Online Casino and Web-Site where the gamblers (users) are prohibited to play in the Online Casino by applicable laws. The availability of the Online Casino and Web-Site shall not mean that We propose or invite to use the Online Casino in any country where playing in the Online Casino is illegal. You shall be responsible for playing in the internet casino, if it is prohibited by laws applicable in Your country (jurisdiction). You shall be solely responsible for determination of whether the use of the Online Casino is legal in Your country. Software License Hereby We provide to You a non-exclusive and non-transferable right to use the Software to play in the Online Casino in accordance with the following provisions.

Мал. 5. Текстовий вміст інтерпретованого ВФ "launcher.exe"

```

17  uVar2 = DAT_00675f20 ^ (uint)&stack0xffffffff;
18  ExceptionList = &local_10;
19  FUN_00404870("update1.onfireslots.com");

29  *(undefined *)((int)local_14 + 7) = 0;
30  FUN_00401710(0x17, "update1.onfireslots.com");

```

Мал. 6. Вміст функції “FUN_0040e20» виконуючого файла “launcher.exe”

```

005de21d c6 45 fc 09  MOV     byte ptr [EBP + local_8],0x9
005de221 68 d0 01      PUSH    s_Bananas_Go_Bahamas_006401d0 = "Bananas Go Bahamas"
        64 00

```

Мал. 7. Рядки з переліком ігор в текстовій інтерпретації ФВ “launcher.exe”

```

0061ae2c 41 64 64      ds      "Add payment code to the balance"
        20 70 61

0061af68 43 68 6f      ds      "Choose a payment system to make transaction."
        6f 73 65

0061b054 59 6f 75      ds      "Your payment code is invalid."
        75 68 68

0061b17c 41 64 64      ds      "Add Credits to be able to surf the Internet a
        20 43 72

0061bb0 54 6f 20      ds      "To add credits to your casino balance press \
        61 64 64

00621bf4 54 6f 20      ds      "To withdraw credits press \"Draw credits\"
        77 69 74

00622768 42 69 6c      ds      "Bills Download"
        6c 73 20

```

Мал. 8. Рядки, що пов’язані з платіжними операціями, виявленими в текстовій інтерпретації ВФ “launcher.exe”

При дослідженні текстової інтерпретації ВФ “launcher.exe”, виявлено рядки, що пов’язані з інформацією щодо платіжних систем, див. мал. 9.

00622d2c	51	??	51h	Q
00622d2d	69	??	69h	i
00622d2e	77	??	77h	w
00622d2f	69	??	69h	i
00622d30	2c	??	2Ch	,
00622d31	20	??	20h	

00679108	78 7e 61 00	addr	s_Enter_00617e78	= "Enter"
0067910c	80 7e 61 00	addr	s_OnfirePay_00617e80	= "OnfirePay"
00679110	8c 7e 61 00	addr	s_WebMoney_00617e8c	= "WebMoney"
00679114	98 7e 61 00	addr	s_Visa_Card_00617e98	= "Visa Card"
00679118	a4 7e 61 00	addr	s_MasterCard_00617ea4	= "MasterCard"

Мал. 9. Рядки, що пов’язані з платіжними сервісами, виявленими в текстовій інтерпретації ВФ “launcher.exe”

При дослідженні текстової інтерпретації ВФ “launcher.exe”, виявлено рядки, інформаційний вміст яких, з великою долею вірогідності, відповідає за процедуру реєстрації користувача в середовищі ПЗ, яке запускається в процесі виконання виконуючого файлу “launcher.exe”, див. Мал. 10.

00679b1c 98 88 61 00	addr	s_Login_00618898	= "Login"
00679b20 a0 88 61 00	addr	s_To_log_in_enter_your_user_name_a_006188a0	= "To log in, enter your user na
00679b24 d0 88 61 00	addr	s_If_you_do_not_have_a_username_an_006188d0	= "If you do not have a username
00679b28 0c 89 61 00	addr	s_Username_0061890c	= "Username:"
00679b2c 18 89 61 00	addr	s_Password_00618918	= "Password:"
00679b30 24 89 61 00	addr	s_E-mail_00618924	= "E-mail:"
00679b34 2c 89 61 00	addr	s_Ready_0061892c	= "Ready"
00679b38 34 89 61 00	addr	s_Cancel_00618934	= "Cancel"
00679b3c 3c 89 61 00	addr	s_Registration_..._0061893c	= "Registration ..."
00679b40 50 89 61 00	addr	s_Registration_in_system_00618950	= "Registration in system"
00679b44 e8 89 61 00	addr	s_Fill_in_all_fields_After_confir_006189e8	= "Fill in all fields. After con
00679b48 bc 89 61 00	addr	s_Password_again_006189bc	= "Password again:"
00679b4c cc 89 61 00	addr	s_Username_field_is_empty_006189cc	= "Username field is empty."
00679b50 e8 89 61 00	addr	s_Password_field_is_empty_006189e8	= "Password field is empty"
00679b54 00 8a 61 00	addr	s_Password_again_field_is_empty_00618a00	= "Password again field is empty"
00679b58 20 8a 61 00	addr	s_E-mail_field_is_empty_00618a20	= "E-mail field is empty"
00679b5c 38 8a 61 00	addr	s_The_passwords_you_entered_do_not_00618a38	= "The passwords you entered do
00679b60 6c 8a 61 00	addr	s_Invalid_username_or_password_or_s_00618a6c	= "Invalid username or password
00679b64 9c 8a 61 00	addr	s_Unknown_error_00618a9c	= "Unknown error"
00679b68 ac 8a 61 00	addr	s_Failed_to_register_a_new_user_00618aac	= "Failed to register a new user"
00679b6c 04 89 62 00	addr	DIR_00623804	= CH
00679b70 cc 8a 61 00	addr	s_User_name_already_exist_00618acc	= "User name already exist"
00679b74 e4 8a 61 00	addr	s_Invalid_serial_number_00618ae4	= "Invalid serial number"
00679b78 fc 8a 61 00	addr	s_Server_is_not_available_00618afc	= "Server is not available"
00679b7c 14 8b 61 00	addr	s_Registration_completed_successfu_00618b14	= "Registration completed succes

Мал. 10. Текстовий вміст інтерпретованого ВМ «launcher.exe»

Так, на основі проведеного дослідження ВМ “launcher.exe” шляхом ЗП, без динамічного дослідження даного ВМ, можна зробити висновок, що з великою долею вірогідності даний ПП відноситься до таких, що надають можливість реалізувати функції гральних автоматів, відео-атракціонів, лотерейних терміналів та конструктивно схожих на них пристроїв – електронного (віртуального) казино, «слот-машини».

Перелік використаних джерел

1. Ghidra. URL: <https://github.com/NationalSecurityAgency/ghidra/releases> (дата звернення 04.08.2023).

Руслан Степанюк

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики,
судової експертології та домедичної підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ
електронна адреса: stpanuk2@ukr.net

Віталій Колесник

завідувач відділу комп'ютерно-технічних
та телекомунікаційних досліджень
Харківського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України
електронна адреса: vit.kolesnyk@gmail.com

**СУДОВА КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА
В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ**

Повномасштабне вторгнення російських військ до України в лютому 2022 року призвело до надзвичайно негативних наслідків фактично в усіх сферах суспільного життя нашої країни. Нові виклики постали і перед установами судової експертизи, які в складних умовах забезпечують проведення різноманітних досліджень за дорученнями правоохоронних органів у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з російською збройною агресією. Однією з галузей судової експертизи, яка виявилась досить затребуваною в системі експертного забезпечення цього різновиду кримінальних правопорушень, є комп'ютерно-технічна експертиза.

Аналізуючи практику роботи Харківського НДЕКЦ МВС України маємо змогу відзначити, що слідчі та прокурори призначають комп'ютерно-технічні експертизи для вирішення завдань, пов'язаних із виявленням доказів у вигляді комп'ютерних даних на електронних носіях. Це переважно докази протиправної діяльності, що виявляється у державній зраді, колабораційній діяльності, пропаганді війни, порушення законів та звичаїв війни тощо. Найпоширенішими різновидами таких даних є створені підозрюваним графічні файли (цифрові фотографії чи відеозаписи), файли документів окупаційних органів влади

або військових держави-агресора, листування підозрюваних за допомогою програм обміну повідомленнями (месенджерів) у терміналах мобільного зв'язку та в комп'ютерах з представниками російських спецслужб тощо.

Проводячи судову експертизу, експерт встановлює технічних стан (працездатність) комп'ютерної техніки, виявляє інформацію, яка міститься на електронних носіях, відновлює видалену цифрову інформацію, здійснює пошук слідів та історії мережевої активності користувача, відвідування Інтернет-ресурсів, пошукових запитів, історії листування (обміну повідомленнями); аналізує дії користувача і програмного забезпечення у комп'ютерній системі, проводить аналіз пам'яті мобільного телефону (встановлюючи історію листування у мобільних застосунках (месенджерах, соціальних мережах), історію їх використання, історію завантаження та відправлення файлів, історію викликів, текстові SMS-повідомлення).

У сфері комп'ютерно-технічної експертизи, що проводиться під час розслідування воєнних злочинів, існують деякі проблемні аспекти, вирішення яких, на нашу думку, може сприяти підвищенню її ефективності.

Так потребують удосконалення та поширення поміж слідчими та прокурорами методичні рекомендації з призначення даного виду судової експертизи, зокрема щодо правильного вилучення, огляду і збереження цифрових пристроїв, а також грамотного визначення кола запитань експерту.

Як відомо, дотримання правил вилучення й упакування об'єктів дослідження є вагомою передумовою успіху проведення будь-якої судової експертизи. Стосовно цифрових пристроїв це насамперед стосується забезпечення доступу до нього і запобігання втраті комп'ютерних даних, адже якість шифрування та засобів забезпечення безпеки сучасних мобільних пристроїв постійно зростає.

Зараз виробники шифрують пам'ять мобільних телефонів з моменту їх випуску. Відповідно звужуються можливості комп'ютерно-технічної експертизи у подоланні систем логічного захисту, а отже, стає менше можливостей щодо вилучення електронної інформації. Тому слідчому важливо вживати всіх

доступних процесуальних заходів щодо виявлення паролів користувачів і надання їх експертові.

Задля запобігання втраті інформації з цифрових пристроїв важливо дотримуватись правил їх вилучення, зокрема забезпечення захисту від автоматичного або віддаленого знищення комп'ютерних даних. На жаль, недостатня обізнаність працівників правоохоронних органів у цьому питанні іноді призводить до помилок, серед яких типовим є не вмикання в телефоні автономного режиму. Цей режим дозволяє захиститись від зовнішнього впливу на інформацію, яка є в пам'яті пристрою, через мережу мобільного оператора та мережі бездротового зв'язку. Крім того, мають місце такі помилки, як вимикання мобільного телефону без його попереднього огляду за участі спеціаліста, витягання SIM-карти з увімкненого телефону і втрата можливості дослідження телефону після його розблокування системою біометричного захисту.

У міжнародних і вітчизняних інструкціях для правоохоронців щодо вилучення та упакування мобільних телефонів вироблено алгоритми, дотримання яких дозволяє максимально убезпечитись від втрати цифрових слідів. Насамперед це ввімкнення «режиму польоту» без витягання SIM-карти з одночасним постійним підтримуванням стану зарядженості батареї (під'єднання power bank) та упакуванням телефону у пакет, блокуючий радіохвилі (т. з. «пакет Фарадея») [1, с. 153]. Якщо є можливість під час вилучення розблокувати телефон, то додатково в налаштуваннях дисплею та меню налаштувань безпеки встановлюються параметри: «Вимикання екрану» – «ніколи», «Блокування екрану/режим очікування» – «ніколи», яскравість екрану виставляється в мінімум з метою збільшення строку збереження заряду батареї.

Формулюючи запитання експертові теж варто дотримуватись методичних рекомендацій та орієнтовних переліків, сформульованих у довідниках та посібниках. З нашої практики маємо підстави стверджувати, що трапляються випадки, коли слідчі ставлять неконкретизовані завдання, наслідком чого, як мінімум, є істотне збільшення строків проведення експертизи [2]. Тому наголосимо, що поставлені питання мають

бути чіткими, а їх перелік збалансованим. У зв'язку з бурхливим розвитком комп'ютерної індустрії вважаємо, що вкрай актуальним є постійне навчання та підвищення кваліфікації оперативних працівників, слідчих і прокурорів задля їх своєчасного інформування щодо особливостей призначення комп'ютерно-технічної експертизи, формулювання запитань, роз'яснення меж її компетенції.

Підсумовуючи викладене відзначимо, що у галузі комп'ютерно-технічних досліджень зараз, на жаль, з'явилися нові виклики. Вони зумовлені насамперед потребами розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України. Зазначений вид експертизи відноситься до числа актуальних в експертному забезпеченні розслідування таких кримінальних правопорушень. Він надає слідчим і прокурорам можливість встановити важливі для досудового розслідування факти та виявити цифрові докази протиправної діяльності. Проте для успішного виконання таких завдань необхідно дотримуватись методичних рекомендацій щодо вилучення цифрових пристроїв, їх упакування, формулювання запитань експертам, виходячи з розуміння їхніх реальних можливостей.

Перелік використаних джерел

1. Sammons J. The basics of digital forensics: the primer for getting started in digital forensics. Elsevier, 2012. 208 p. DOI: <https://doi.org/10.1016/C2010-0-68337-4>.

2. Степанюк Р. Л., Колесник В. Г. Судова комп'ютерно-технічна експертиза: стан і перспективи розвитку. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2023. Вип. 2 (102). С. 289–305. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.102.289-305>.

Ярослав Столяров

завідувач лабораторії інженерно-транспортних видів досліджень
Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України
електронна адреса: eexxxpert@gmail.com

ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

В останні роки безпека дорожнього руху вийшла на передній план у формуванні політики багатьох європейських країн, а також європейських та міжнародних організацій. Тому буде доречно освідчити очікувані результати від реалізації розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 № 1360-р «Про схвалення Стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху України на період до 2024 року», далі Стратегія [1] яких необхідно прагнути та які за допомогою судово-експертної діяльності підвищать рівень безпеки дорожнього руху України в умовах повоєнної відбудови.

Як йдеться в аналізі стану безпеки руху та аварійності на наземному транспорті в Україні за I півріччя 2022 року» [2], показники стану безпеки руху та аварійності за 6 місяців 2022 року у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року значно зменшилися. Основною причиною даних змін є військова агресія Російської Федерації проти України, що призвела до зменшення трафіку та кількості перевезень пасажирів і вантажів наземним транспортом на території України. Водночас за даними «Європейської ради безпеки на транспорті» [3] у 2022 році на дорогах ЄС загинули 20 678 осіб, що на 4 % більше, ніж у 2021 році. ЄС поставив собі за мету вдвічі скоротити кількість смертей на дорогах до 2030 року, виходячи з їхнього рівня у 2019 році. У 2020 році відбулося виняткове падіння на 17 % порівняно з 2019 роком. Однак цей результат був сильно пов'язаний з обмеженнями на подорожі по Європі через пандемію Covid-19. У 2021 році також спостерігалось постійне падіння на 13 % порівняно з 2019 роком, але кількість смертей на дорогах зросла на 5 % порівняно з 2020 роком під впливом

поступового послаблення обмежень на подорожі та вимог карантину по всій Європі.

Виходячи з цього слід очікувати зріст аварійності у повоєнний період що може обумовлюватися поганою якістю дорожньої мережі, недостатньою підготовкою водіїв, низькою дисципліною учасників дорожнього руху, слабкою правовою підготовкою населення з питань безпеки дорожнього руху, несвоєчасним наданням допомоги постраждалим у ДТП, що вимагає вжиття невідкладних комплексних заходів органами виконавчої влади, суб'єктів господарювання, органів з питань містобудування та архітектури та інших.

ЗаумовивиконаннявповномуобсязіпередбаченихСтратегією завдань прогнозується зменшення кількості загиблих і тяжко травмованих осіб внаслідок дорожньо-транспортних пригод до 2030 року на 50 відсотків порівняно з 2019 роком, а також наближення національних показників безпеки дорожнього руху до середньоєвропейського рівня, зокрема щодо соціального ризику (кількість загиблих внаслідок дорожньо-транспортних пригод на 100 тис. населення), – зниження показника з восьми осіб (у 2019 році) до чотирьох осіб (у 2030 році).

Реалізація цієї Стратегії також дасть змогу:

зменшити кількість дорожньо-транспортних пригод з тяжкими наслідками, кількість загиблих та травмованих внаслідок дорожньо-транспортних пригод, знизити ступінь тяжкості дорожньо-транспортних пригод та їх негативні наслідки;

зменшити соціальні та економічні втрати та збитки від дорожньо-транспортних пригод;

зменшити час прибуття аварійно-рятувальних підрозділів екстреної допомоги населенню до місця дорожньо-транспортної пригод, підвищити ефективність надання допомоги постраждалим, посилити міжвідомчу взаємодію і злагодженість дій служб, які залучаються до реагування на дорожньо-транспортні пригоди;

посилити інституціональну спроможність для формування та реалізації державної політики у сфері безпеки дорожнього руху;

забезпечити дотримання зобов'язань України за міжнародними договорами у сфері безпеки дорожнього руху та директивами ЄС;

поліпшити стан вулично-дорожньої мережі та дорожньої інфраструктури;

зменшити негативний вплив транспортних засобів на навколишнє природне середовище насамперед у населених пунктах;

підвищити рівень обізнаності населення щодо безпеки дорожнього руху та знання Правил дорожнього руху;

підвищити рівень дотримання Правил дорожнього руху його учасниками;

підвищити інвестиційну привабливість України та її статус як транзитної держави;

підвищити рівень правової свідомості та відповідальності учасників дорожнього руху;

зберегти здоров'я та потенціал нації.

Діяльність же судових експертів для підвищення рівня безпеки дорожнього руху України як у воєнний, так і у повоєнний період слід направити на:

- проведення аналізу та оцінки дій громадян з метою посилення відповідальності за вчинення правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, у тому числі в частині посилення відповідальності при використанні персонального легкого електротранспорту (сігвеї, моноколеса, електросамокати тощо) на вулично-дорожній мережі;

- запровадження проведення наукових та науково-технічних досліджень у сфері безпеки дорожнього руху з метою оцінки ефективності заходів, спрямованих на підвищення безпеки, комфорту та культури дорожнього руху;

- налагодження інформаційної взаємодії з уповноваженими органами з питань містобудування та архітектури в частині обміну інформацією стосовно проведення моніторингу інтенсивності руху транспортних засобів та пішоходів, результатів технічного розслідування дорожньо-транспортних пригод, визначення місць концентрації дорожньо-транспортних пригод та аварійних ділянок для проведення

містобудівного моніторингу та ініціювання розроблення або внесення змін до містобудівної документації на місцевому рівні з метою підвищення безпеки дорожнього руху;

- розроблення механізмів залучення експертів з безпеки дорожнього руху до розроблення та проведення експертизи містобудівної документації на місцевому рівні в частині планування формування та вдосконалення вулично-дорожньої мережі;

- проведення аналізу дорожньо-транспортних пригод, що передбачає: впровадження та удосконалення системи і методики збору (збільшення кількості критеріїв дослідження причинно-наслідкових зв'язків) та обробки даних щодо дорожньо-транспортних пригод для проведення системного наукового аналізу ризиків, причин і тенденцій аварійності з метою підготовки рекомендацій та подальшого моніторингу ефективності їх впровадження, розроблення порядку проведення технічного розслідування дорожньо-транспортних пригод з тяжкими наслідками, передача даних до організацій утримувачів доріг про місця аварійно-небезпечних ділянок для інформування учасників дорожнього руху про такі місця;

- проведення експертиз для визначення відповідності техніко-експлуатаційних, геометричних та технічних показників автомобільних доріг нормативно-технічним вимогам;

- визначення відповідності робіт з організації дорожнього руху вимогам безпеки руху;

- проведення кампаній з метою інформування населення про ризики на дорогах та необхідності дотримання Правил дорожнього руху;

- проведення занять з питань безпеки дорожнього руху;

- розроблення та видання навчально-методичних і наочних посібників, з питань безпеки дорожнього руху з урахуванням потреб осіб з особливими освітніми проблемами;

- удосконалення системи ефективного ведення справ за фактами порушення Правил дорожнього руху шляхом проведення занять з уповноваженими органами виконавчої влади.

Перелік використаних джерел

1. «Про схвалення Стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху України на період до 2024 року» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 № 1360-р.
2. Інтернет ресурс. URL: http://dsbt.gov.ua/sites/default/files/imce/Bezpeka_DTP/2022/analiz_avariynosti_6misyaciv_2022.pdf/.
3. Інтернет ресурс. URL: <https://etsc.eu/17th-annual-road-safety-performance-index-pin-report/>.

Ірина Столярова

старший судовий експерт лабораторії фізичних,
хімічних, біологічних досліджень
Одеського науково дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України
електронна адреса: odndise@gmail.com

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ КАНАБІСУ В РАМКАХ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключовим документом у міжнародній системі контролю наркотичних засобів є Єдина конвенція ООН про наркотичні засоби 1961 року [1]. Канабіс та його смоли віднесені до списків I та IV – особливо небезпечні наркотичні засоби. Списки оновлюються в контексті нових наукових даних щодо шкідливості й медичного потенціалу тієї чи іншої речовини.

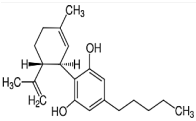
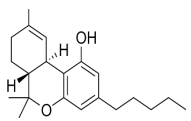
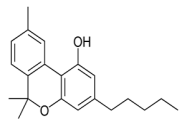
Тож у січні 2019 року ВООЗ підготувала серію рекомендацій, зокрема, про виключення канабісу та його смол зі списку IV. Згідно з висновками ВООЗ, канабіс та його смоли не мають такого ж негативного впливу на організм людини, як інші речовини, внесені до списку IV (наприклад, героїн). Експерти ВООЗ також врахували наявність у препаратів канабісу терапевтичного потенціалу для лікування хронічного болю та інших захворювань в тому числі посттравматичних стресових розладів, зокрема отриманих внаслідок воєнних дій.

У грудні 2020 року Комісія ООН з наркотичних засобів розглянула підготовлені ВООЗ рекомендації щодо послаблення міжнародного регулювання канабісу. За результатами розгляду було ухвалено рішення виключити канабіс із переліку особливо небезпечних наркотичних засобів, як результат – у світі набуває актуальність досліджень властивостей канабісу та його похідних.

В рамках проведення експертиз за спеціальністю 8.6. «Дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів» з огляду на важливість розрізнення підконтрольних речовин при їх дослідженні, важливою інформацією для експертів є їх основні фізико-хімічні властивості, якими необхідно оперувати при дослідженні канабіноїдів (діючі речовини канабісу, що у природі зустрічаються в рослинах роду коноплі (*Cannabis*)). Основні фізико-хімічні властивості канабіноїдів (канабідіолу, тетрагідроканнабінолу та канабінолу) наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Канабіноїди та їх основні фізико-хімічні властивості

Показники	Канабідіол (CBD)	Тетрагідроканнабінол (THC)	Канабінол (CBN)
Брутто формула	$C_{21}H_{30}O_2$	$C_{21}H_{30}O_2$	$C_{21}H_{26}O_2$
Молярна маса	314,47 г/моль	314,50 г/моль	310,43 г/моль
Температура плавлення	66 С	66–70 °С	76–77 °С
Мас-спектри основних іонів	174; 231; 246	231; 243; 258; 271; 299; 314	238; 295; 310
CAS#	13956-29-1	1972-08-3	521-35-7
Структурна формула			

Канабіс, згідно постанови Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 № 770 «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів», віднесено до особливо небезпечних наркотичних засобів, обіг яких заборонено (таблиця I, список № 1 постанови) [4].

Згідно з наказом Міністерства охорони здоров'я № 188 «Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу» канабіс кваліфікують: до 5 г – невеликий розмір, 500 г – 2500 г – великий розмір, 2500 г і вище – особливо великий розмір [5].

Рослини роду коноплі (*Cannabis*) згідно постанови Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 № 770 «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів», віднесено до рослин, які містять наркотичні засоби та психотропні речовини і обіг яких допускається для промислових цілей (таблиця I, список № 3 постанови). Культивування рослин роду коноплі для промислових цілей, за винятком виробництва та (або) виготовлення наркотичних засобів і психотропних речовин, допускається за умови використання насіння, зібраного із сортів рослин, у висушеній соломі яких вміст тетрагідроканнабінолу не перевищував 0,08 % [4].

Розповсюдження, зберігання чи виготовлення є незаконним і несе кримінальну відповідальність, передбаченою ст. 307, ст. 309, ст. 310 КК України [6].

Більшість країн Європейського союзу вже повністю або частково легалізували вживання канабісу або продукції на його основі. Наприклад, у Нідерландах та Португалії канабіс і подібні до нього наркотики були значною мірою декриміналізовані. В Іспанії вживання канабісу вважається лише адміністративним проступком. У Німеччені законопроект про легалізацію канабісу знаходиться на розгляді федерального уряду. В європейському союзі легалізований продаж продукції на основі канабідіолу (CBD) з гранично допустимим вмістом тетрагідроканнабінолу (THC) у рослинах роду коноплі (*Cannabis*) для промислових та медичних цілей, який не перевищує в них 0,2 %.

Який гранично допустимий вміст тетрагідроканабінолу (ТНС) для промислових та медичних цілей визначить Кабінет Міністрів України поки невідомо. Законопроект № 7457 «Про регулювання обігу рослин роду коноплі (*Cannabis*) в медичних, промислових цілях, науковій та науково-технічній діяльності для створення умов щодо розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування онкологічних захворювань та посттравматичних стресових розладів, отриманих внаслідок війни» знаходиться на стадії підготовки до другого читання.

У будь-якому випадку міжнародна практика судової експертизи підконтрольних речовин вимагає використання провідних методів досліджень, що забезпечують обґрунтованість, достовірність та відтворюваність результатів і як наслідок – надання науково-обґрунтованих висновків.

Для досягнення достовірних результатів ідентифікації підконтрольних речовин використовують аналітичні схеми, що містять комбінації аналітичних методів за їх найвищим рівнем селективності [3].

Рекомендується використовувати наступні комбінації аналітичних методів аналізу:

- категорії А+ В;
- категорії А + С;
- категорії В + В+ С;
- категорії А + В + С.

Для достовірної ідентифікації речовин рекомендується дотримуватись наступних вимог при застосуванні аналітичних методів:

- при використанні методу категорії А необхідно застосувати щонайменше один інший метод категорії А, В або С;

- якщо метод категорії А не застосовується, повинні використовуватись щонайменше три різних методи. Два з яких повинні бути в категорії В;

- використання методу категорії А не може забезпечувати достатнього рівня селективності у разі обмеження здатності відрізнити аналіт від подібних за структурою сполук та якщо кількість проби або концентрація аналіту недостатні.

Нижче наведено схему дослідження методами газорідинної хроматографії з мас-селективним детектуванням (категорія А) та полум'яно-іонізаційним детектуванням (категорія В) [2].

Під час дослідження методом газорідинної хроматографії з мас-селективним детектуванням з метою якісного визначення канабідіолу, тетрагідроканнабінолу та канабінолу метанольні екстракти досліджуваних речовин аналізують за наступними умовами:

- капілярна колонка – HP 19091S-433 (HP-5MS), довжина – 30м, діаметр – 0,25 мм, фаза – 0,25 мкм, постійний потік – 1,5 мл/хв, газ-носіє – гелій;

- інжектор – автоінжектор 7683, Split 20:1, температура випаровувача T = 250 °C; Піч – Tпоч = 100 °C, утримання 2 хв, нагрівання – 15 C/хв, Tкін = 280 °C, витримка 11 хв;

- детектор – мас-селективний, температура інтерфейса T = 280 °C, іонізація – електронним ударом, енергія іонізації – 70 eV, температура іонного джерела T = 230 °C; температура квадруполя T = 150 °C;

- об'єм введеної проби – 1,0 мкл.

Ідентифікацію сполук здійснювали за часом утримання та їх мас-спектрами за допомогою програми обробки даних NIST17.lib.

У результаті аналізу отриманої хроматограми та перевірки характеристичних піків по електронній базі даних встановлено, що в речовині виявлено:

- канабідіол (CBD) мас-спектри основних іонів – 174; 231; 246;

- тетрагідроканнабінол (THC), мас-спектри основних іонів – 231; 243; 258; 271; 299; 314;

- канабінол (CBN), мас-спектри основних іонів – 238; 295; 310.

Для кількісного визначення застосовують метод абсолютного калібрування (зовнішнього стандарту) та метод внутрішнього стандарту.

Насамперед слід визначити лінійний динамічний діапазон реагування детектора за фактичних газохроматографічних умов шляхом проведення аналізу стандартних розчинів

з відомою концентрацією, за отриманими результатами побудувати відповідний калібрувальний графік залежності площі хроматографічних піків від концентрації речовини у розчині.

Речовина, що підбирається в якості внутрішнього стандарту повинна мати час утримання в хроматографічній колонці близький до часу виходу досліджуваної речовини, однак не накладатись на хроматографічні піки жодної із речовин, присутньої у складі досліджуваної суміші.

При побудові калібрувального графіка визначають співвідношення площі піку стандартного зразка підконтрольної речовини до площі піку внутрішнього стандарту).

Розрахунок кількісного вмісту підконтрольної речовини при застосуванні методу внутрішнього стандарту без побудови калібрувального графіка може бути проведений за такою формулою:

$$\omega = \frac{C_{st}}{C} \cdot \frac{A_{ATS/IS}}{A_{ST/IS_1}} \cdot 100\%, \quad (1.1)$$

де ω – відсотковий вміст підконтрольної речовини у об'єкті дослідження, %;

C_{st} – концентрація розчину стандарту підконтрольної речовини, мг/см³;

C – відношення маси досліджуваної речовини до об'єму розчинника, у якому вона розчинена, мг/см³;

$A_{ATS/IS}$ – відношення площі піку досліджуваної речовини до площі піку внутрішнього стандарту, у. о.;

A_{ST/IS_1} – відношення площі піку стандартної речовини до площі піку внутрішнього стандарту, у. о.

Отримані розчини аналізують на газовому хроматографі з полум'яно-іонізаційним детектором за таких умов:

– капілярна колонка – HP-5MS, довжина – 30 м, діаметр – 0,25 мм, фаза – 0,25 мкм, постійний потік – 1,2 см³/хв, газ-носії – гелій;

– інжектор – автоінжектор 7683, Split 20:1, температура випаровувача $T = 250$ °С; Піч – $T_{поч} = 100$ °С, утримання 2 хв, нагрівання – 15 °С/хв, $T_{кін} = 280$ °С, тримати 10 хв;

– детектор – полум'яно-іонізаційний; проба – 1,0 мкл.

Кількісний відсотковий вміст підконтрольної речовини у об'єкті дослідження розраховують за формулою:

$$X(\%) = \frac{C \cdot V_p}{g} \cdot 100\%, \quad (1.2)$$

де C – отримана концентрації підконтрольної речовини у розчині, мг/см³;

V_p – об'єм розчинника, в якому розчиняли наважку об'єкта дослідження, см³;

g – маса наважки об'єкта дослідження, мг.

Таким чином використовуючи вище наведені методи досліджень експерти мають змогу якісно дослідити канабіс, або продукції на його основі у тому числі після легалізації канабісу в Україні за прикладом країн Європейської союзу.

Перелік використаних джерел

1. Єдина конвенція ООН про наркотичні засоби 1961 року. URL: https://www.unodc.org/pdf/convention_1961_en.pdf.

2. Давидюк П. П., Вартузов В. В., Посільський О. О., Замошець О. П., Кахановський Ф. М., Стальмахович С. І., Мелешко Р. А. Міжвідомча методика дослідження наркотиків з конопель та маку : методичний посібник Київ : ДНДЕКЦ МВС 2007. 81 с.

3. Міжнародний судово-експертний стратегічний альянс (IFSA). Мінімальні вимоги для ідентифікації конфіскованих наркотиків. Версія 2. URL: <https://www.ifsa-forensics.org/wp-content/uploads/2021/10/IFSA-MRD-Drugs-2021-English.pdf>.

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 06 травня 2000 року № 770 «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-%D0%BF>.

5. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 01 серпня 2000 року № 188 «Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0512-00#Text>.

6. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

Вадим Факторович

головний судовий експерт лабораторії почеркознавчих,
трасологічних, балістичних досліджень, технічної експертизи
документів та інших досліджень
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства Юстиції України
електронна адреса: faktor_odessa@ukr.net

Інна Юнку

судовий експерт лабораторії почеркознавчих, трасологічних,
балістичних досліджень, технічної експертизи документів
та інших досліджень
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства Юстиції України
електронна адреса: lawyerondise@gmail.com

**ЕКСПЕРТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЛОМБ
З ЯКІРНИМ МЕХАНІЗМОМ ЗАМИКАННЯ
НА ПРИКЛАДІ ПЛОМБ ТИПУ «ФАВОРИТ»
(модель випуску 2021 року)**

Починаючи з 70-х років ХХ століття почався процес відмови від традиційних засобів пломбування (свинцю, сургучу, мастики) і переходу до сучасних технологій, які ґрунтуються на застосуванні пломб з послідовною нумерацією.

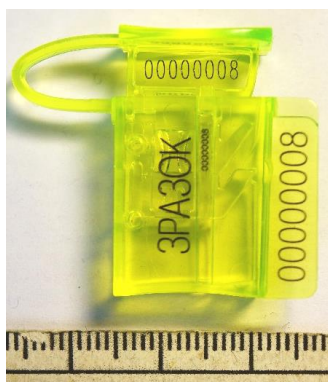
За функціональним призначенням наявні пломби розділяються на три класи: захисні, силові та індикаторні. Загальноприйняті вимоги до пломб:

- 1) Пломби повинні легко та швидко встановлюватися.
- 2) На пломбах повинне бути стійке маркування: унікальне, що не повторюється, логотипи, номери.
- 3) Пломби повинні бути сконструйовані таким чином, щоб не допустити їх знімання без пошкодження, або повторного навішування.
- 4) Пломби повинні бути надійними та міцними, щоб уникнути випадкового пошкодження від факторів зовнішнього середовища (вітер, підвищена вологість, температура) [1, с. 9].

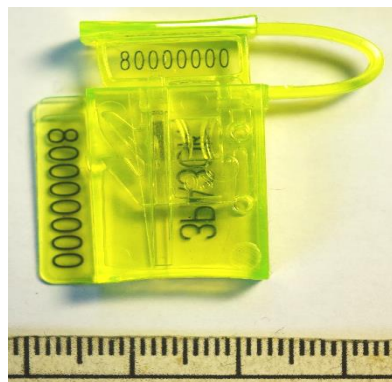

На сьогодні в номенклатурі засобів пломбування значний обсяг займають пломби з якірним механізмом замикання. Затребуваність даних продуктів зрозуміла, адже вони дозволяють здійснювати опломбування, наприклад таких об'єктів як: залізничні, морські та авіаконтейнери, торгові вітрини, ящики і коробки, складські приміщення, корпуси обладнання, прилади обліку електроенергії, газу і води, бокси для продуктів, пакетів та бандеролей тощо.

Розглянемо загальні конструктивні особливості полімерних пломб якірного типу на прикладі пломби «Фаворит» (модель 2021 року), виробника ТОВ «Алгіс» (м. Одеса). Пломба являє собою єдину конструкцію і складаються з корпусу (з порожниною), якоря (фіксуючої вставки) і з'єднувального елемента складових частин (перемички) – див. мал. 1, 2.

Мал. 1

Мал. 2

Напрямні виступи по всій довжині вставки і відповідні пази у внутрішній порожнині корпусу розділяють пломбу на дві функціональні зони: камеру з двома пломбувальними отворами (відм. а, мал. 3) та камеру з фіксуючими елементами у вигляді двох виступів (засувки), які служать для фіксації якоря пломби (відм. б, мал. 3). Якір виготовлений у вигляді засувки з виступами (лапками), розташованими з одного краю, що при запиранні фіксуються у виступах (засувках) корпусу

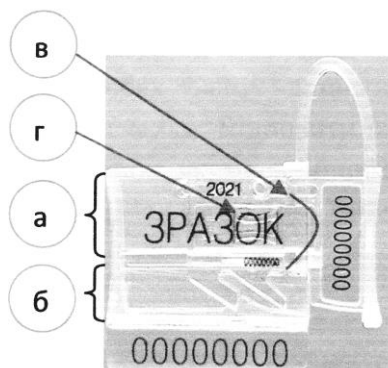
пломби. На якорі розташовані два паза, які служать для фіксації пломбувального тросу. У верхній частині якоря кожної з пломб є дугоподібна пластина (шляпка якоря), яка перешкоджає доступу у внутрішню порожнину пломби і до лапок (виступів) якоря. На стінках корпусів пломб наявні по два наскрізні пломбувальні отвори круглої форми, через які пропускають пломбувальний матеріал.

Згідно наданої виробником технічної документації [4] надійність пломб «Фаворит» забезпечується наступним:

- наявністю двох функціональних зон у внутрішній порожнині корпусу пломби запобігає можливості впливу на фіксуючі елементи через пломбувальні отвори та з боку шляпки якоря, також забезпечує однозначну індикацію цілісності пломбувального матеріалу;

- вирізи з штовхачами забезпечують руйнування вставки при спробах її силового витягування (відм. в, мал. 3);

- порожнина фрагмента вставки створює буферну зону і не дозволяє зігнутися фіксуючим елементам при спробах здавлювання пломби. При цьому корпус необоротно деформується (відм. г, мал. 3);

Мал. 3

- пломба має абсолютно гладкі грані, що дає відсутність вираженого ефекту заломлення світлового потоку та дозволяє

переглядати будь-який фрагмент конструкції щодо наявності/відсутності впливу на них;

– конструкція корпусу пломби забезпечена додатковим полем для маркування номеру, що забезпечує візуальний контроль стану фіксуючих упорів (мал. 4), а вставка пломби забезпечена індикаторами цілісності, що уявляють собою дві дугоподібні смужки матеріалу малої товщини (мал. 5). При спробах зламу вставки відбувається натягнення смужок і як наслідок їх розрив в точці ливарної спайки. Так саме розривається сполучний фрагмент матеріалу вставки.

Мал. 4

Мал. 5

– наявністю додаткового маркування (мікрошрифт серійного номера), який виконаний на корпусі пломби наскрізним пропаленням з перенесенням даних номеру на внутрішню вставку пломби унеможливує фальсифікацію частини внутрішньої вставки.

На теперішній час відомі наступні способи несанкціонованого впливу на пломби якірного типу – маніпуляційний, механічний, термічний, хімічний та їх комбінації. Найбільш поширеним з методів такого впливу є термічний. При цьому, як правило, використовується спрямований потік гарячого повітря, який регулюється (монтажний фен), або парогенератор з достатнім тиском на виході сопла (при цьому ступінь прояву змін матеріалу пломби напряму залежить від відстані між джерелом гарячого

повітря та поверхнею пломби, часу впливу та обраного температурного режиму). При цьому розм'якшується матеріал пломби і за допомогою інструментів (металевих щупів, зондів (здебільшого стоматологічних)), відгинають замкові елементи пломби, виводячи їх з зачеплення. Після цього, використовуючи ефект «пам'яті матеріалу», знову впливають на пломбу гарячим повітрям. При цьому всі порушені конфігурації відновлюються самостійно, і пломба набуває початкового вигляду [4].

При цьому, хотілося б відзначити, що при будь якому методі несанкціонованого впливу, на поверхнях досліджуваних пломб завжди залишаються характерні трасологічні сліди втручання. Тому головне завдання експерта полягає в необхідності виявлення необхідного та достатнього комплексу ознак, за наявності якого можна достеменно встановити факт відкриття та повторного встановлення досліджуваного об'єкту. Також, окремо необхідно наголосити, що при проведенні подібних експертних досліджень потрібно більш ретельно та комплексно оцінювати сліди, що виявляються на пломбах, у тому числі з обов'язковим визначенням механізму їх утворення та визначенням того, чи могли сліди, що виявлені на об'єкті утворитися тоді, коли вказана пломба знаходилась у закритому стані (була навішена на об'єкт опломбування).

Значна кількість слідів, що виникає на вказаних пломбах при їх несанкціонованому відкритті, досі не мають однозначної криміналістичної оцінки, що іноді приводить до протилежних висновків при оцінці одних і тих же ознак, виявлених на пломбах. Найбільш доцільним у таких випадках було б використання експертом науково обґрунтованих довідників інформації про сліди, що можуть та повинні залишатися на поверхнях пломб тої чи іншої конструкції, і які були виявлені та визначені експериментальним шляхом, при проведенні експертних експериментів із натурними зразками конкретних пломб для визначення характеристик слідів, притаманних тому чи іншому способу відкриття конкретної моделі пломб. Нажаль, наразі не існує подібної довідкової бази й при проведенні експертизи пломб спеціаліст може розраховувати тільки на свій експертний досвід. На даний час у Реєстрі методик судових експертиз

zareestrovana metodika 4.2.31 «Metodika kriminalistichnogo doslidzhennya plomb z yakirnim mekhanizmom zamikannya», yaku bylo rozrobleno DNDEKЦ MBS Ukraїni y 2009 roci. Analiz zmistu ciї metodiki pokazuє, sho vona potrebuє vnesennya dopovneny i osuchasneniya, oskilyki postiyno z'yavlyatsya novi ta vdoskonaluyutsya vidomi ekspertam sposobi nesankcionovanogo vtruchannya do suchasnykh plomb yakirnogo typu, sho potrebuє udoskonalennya metodiv doslidzhennya tshogo typu plomb.

Перелік використаних джерел

1. Методичні рекомендації: Пломби для опломбування приладів обліку / розроб. А. О. Левицький, С. М. Ваколюк. Миколаїв : ІНДЕКЦ при УМВС України в Миколаївській області, 2008. 128 с.
2. Запірно-пломбувальні пристрої як об'єкт криміналістичного дослідження : метод. посіб. / О. Щукін, В. Гузенко, О. Моїсєєв та ін. Львів : ЛНДІСЕ, 2010. 96 с.
3. «Методика криміналістичного дослідження plomb з якірним механізмом замикання». Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2010.
4. Технічний опис пломби «Фаворит». Одеса : ТОВ «АЛГІС», 2021. 3 с.

Юрій Філіпов

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології
Національної академії внутрішніх справ
електронна адреса: pole111@ukr.net

ДОПОМОГА СПЕЦІАЛІСТІВ ПРИ ЗБИРАННІ ОБ'ЄКТІВ ДЛЯ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Відповідно до кримінального процесуального законодавства України відмінностей між процесуальними правилами застосування спеціальних знань при розслідуванні злочинів

у звичайних час і в період дії воєнного стану немає. Мова може йти лише про тактичні особливості проведення судових експертиз, залучення спеціалістів, особливості організаційних форм використання спеціальних знань, у тому числі при взаємодії з підрозділами інших правоохоронних органів і судів, спецслужбами, контррозвідкою Збройних Сил України (ЗСУ).

Стаття 71 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України передбачає, що спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду, а також для надання висновків у передбачених КПК України випадках [1].

Від початку збройної агресії росії зафіксовано безліч фактів застосування ворогом засобів і методів ведення війни, заборонених міжнародним гуманітарним правом. Так, більшість регіонів сходу України, в яких відбуваються активні бойові дії, регулярно зазнають обстрілів з використанням зенітно-ракетних комплексів типу С-300, С-400, бомбардувань за допомогою баражуючих боєприпасів, до яких відносять дрони-камікадзе типу "Shahed", запалювальних боєприпасів типу «9М22С», випущених з реактивних систем залпового вогню. Авіація і корабельна артилерія противника активно застосовує крилаті ракети «Калібр», «Іскандер», «Кинджал», Х-22, Х-101, Х-555 та інші їх різновиди для нанесення вогневих ударів не тільки по об'єктах критичної інфраструктури, але й житлових кварталах багатьох міст і населених пунктів України, чим завдає значних втрат енергетичній системі держави та мирному населенню.

За таких умов чітке, об'єктивне і своєчасне фіксування спричинених агресорами збитків забезпечить компенсацію

постраждалим і подальше стягнення відповідних репарацій з рф. З цією метою для проведення огляду будівель і споруд, що зазнали артилерійський обстрілів та бомбардувань, слід залучити спеціалістів для збирання належних об'єктів, які у подальшому будуть спрямовані на судові експертизи.

Склад спеціалістів, яких доцільно залучити до слідчого огляду, визначається в залежності від цільового призначення об'єкта, який піддався обстрілу, характеру пошкоджень та руйнувань, наявності інших, за джерелом свого походження, слідів кримінального правопорушення, наявних на місці події. До участі в огляді доцільно залучати спеціалістів різних професій, але при цьому слід враховувати вимоги ст. 71 КПК України [2, с. 35].

До них можна віднести:

- спеціалістів-криміналістів підрозділів Національної поліції України, в тому числі саперів та вибухотехніків ЗСУ, МВС та Державної служби з надзвичайних ситуацій. Слід зазначити, що з метою дотримання заходів безпеки учасників огляду, присутність вибухотехніків має бути обов'язковою протягом проведення всієї слідчої (розшукової) дії;

- судових експертів Експертної служби МВС України, науково-дослідних інститутів судової експертизи Міністерства юстиції України, судово-медичної експертизи Міністерства охорони здоров'я України та інших державних експертних установ міністерств та відомств України;

- фахівців, які володіють спеціальними знаннями у різних галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла, що не відносяться до структур правоохоронних органів, але доцільність їх залучення необхідна під час проведення огляду.

Стаття 237 КПК України містить перелік можливих допоміжних дій спеціалістів під час огляду, до яких слід віднести їх право, за дорученням слідчого, прокурора, проводити вимірювання, фотографування, звуко- та відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення, відбитки та зліпки, оглядати та вилучати речі і документи, що мають значення для кримінального провадження [1].

Участь спеціалістів у галузі будівництва та оцінки майна допоможе правильно зафіксувати та описати у протоколі

пошкодження та руйнування, підготувати матеріали для проведення будівельно-оціночної експертизи для встановлення нанесених збитків.

З метою здійснення аналізу судовими експертами, 5 квітня 2022 року Кабінетом Міністрів України прийнято постанову «Про внесення змін до Порядку проведення обстеження прийнятих в експлуатацію об'єктів будівництва» [3]. У цьому документі зазначається перелік фахівців, що проводять обстеження об'єктів, які зазнали пошкоджень через військову агресію іншої країни.

Зокрема, у п. 2 постанови зазначається, що експертну оцінку можуть надавати фахівці таких спеціальностей: інженер-проектувальник із кваліфікаційним рівнем «провідний» або «І категорія», який має кваліфікаційний сертифікат за спеціалізацією «інженерно-будівельне проектування у частині забезпечення механічного опору та стійкості»; експерт-будівельник із кваліфікаційним рівнем «провідний» або «І категорія», який має кваліфікаційний сертифікат за спеціалізацією «експертиза проектної документації у частині забезпечення механічного опору та стійкості»; інженер-консультант із кваліфікаційним рівнем «провідний» або «І категорія» [3].

Експерти із згаданого переліку здійснюють технічну перевірку об'єкта та надають висновок щодо рівня його пошкодження.

Якщо об'єктом огляду є споруда, яка має спеціальне цільове призначення, слідчий повинен залучити спеціалістів, які володіють спеціальними знаннями у тих галузях знань, що визначають специфіку об'єкта. Наприклад, при огляді споруди атомної електростанції, до його огляду слід залучити фахівців з атомної енергетики, ядерної фізики, екології, дозиметристів тощо. Якщо такою спорудою є міст або шляхопровід, доцільною буде участь спеціалістів у галузі будівництва та експлуатації мостів, автомобільних або залізничних доріг. Якщо зруйновано музей, пам'ятник культури або архітектурну споруду, то для підготовки до експертного визначення їх культурної цінності, віднесення окремих предметів до витворів мистецтва, встановлення їх вартості та нанесених збитків, залучають профільних мистецтвознавців, архітекторів, оцінщиків тощо.

Під час огляду спеціалістами можуть вирішуватись окремі ситуаційні завдання щодо встановлення напрямку і траєкторії польоту бойового припасу, розльоту його уламків, розповсюдження ударної і термічної хвилі, в тому числі питання щодо попереднього розрахунку потужності заряду бойового припасу, що вибухнув. За існуючою методикою розрахунку, потрібно фіксувати не тільки товщину зруйнованих стін об'єкта, а й ступінь і характер наявних пошкоджень на найбільш віддалених від нього будівлях чи спорудах. Це забезпечує, з певним ступенем ймовірності, умовивід про тип і вид застосованого бойового припасу, дозволяє зробити припущення щодо маси його заряду (в тротиловому еквіваленті), встановити напрямок, з якого був здійснений обстріл. Зрештою, встановлені фактичні дані на місці події в подальшому будуть внесені у постанови (ухвали) про призначення судових експертиз, як вихідні дані. За такими даними судовими експертами, при проведенні балістичних експертиз, можуть вирішуватись ситуаційні завдання, основним змістом яких, є визначення можливості, надати обґрунтований висновок щодо ймовірного місця і напрямку, з якого були здійснені обстріли [4, с. 269].

Незважаючи на пошкодження та руйнації, на поверхнях матеріальних об'єктів можуть бути виявлені також залишки вибухової речовини, сліди рук, взуття, кров, волосся, та ін. Під час пошуку таких слідів, необхідно враховувати, що нерідко вони можуть приховуватись під фрагментами будівельних конструкцій, прошарком ґрунту, пилу та кіптяви. При виявленні таких слідів, їх вилучення потрібно проводити вкрай обережно, щоб зберегти їх ідентифікаційні ознаки. Перед вилученням предметів із слідами вибуху, слід переконатися у відсутності на їх поверхнях вказаних слідів, а за їх наявності – зафіксувати і вилучити із застосуванням відповідних технічних засобів та криміналістичних методів [5, с. 159].

Таким чином, при проведенні огляду зруйнованих або пошкоджених внаслідок артилерійських обстрілів чи бомбардувань будівель і споруд та в інших ситуаціях розслідування воєнних злочинів важливою є допомога спеціалістів, залучених у кримінальні провадження. Головні види допомоги

спеціалістів: фіксування речових доказів за допомогою фотографування або відеозапису, докладний їх опис, вилучення, забезпечення належного збереження речових доказів.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Про внесення змін до Порядку проведення обстеження прийнятих в експлуатацію об'єктів будівництва : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 квіт. 2022 р. № 423. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2022-п#Text>

3. Участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій під час розслідування корупційних злочинів : метод. рек. / Б. Б. Теплицький, О. М. Шрамко, В. В. Юсупов. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 71 с.

4. Богданюк В., Чупрун В., Устименко В., В. Шипілов М. Особливості судово-експертних досліджень випадків артилерійських обстрілів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. № 20. С. 264–280.

5. Криміналістика. Академічний курс : підручник / Варфоломеева Т. В. та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 512 с.

Ольга Холодова

кандидат технічних наук, доцент, судовий експерт
електронна адреса: kholodova1984@ukr.net

ЗНАЧЕННЯ ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЛЯ ВЕРИФІКАЦІЇ РЕЗУЛЬТАТІВ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В КОНТЕКСТІ ПОГЛИБЛЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Задекларовані Україною євроінтеграційні цілі вимагають привести державну систему технічного регулювання у відповідність до міжнародних і європейських вимог, що має позитивно відзначитися на верифікації результатів експертизи та експертних досліджень в Європі. Реформа системи

технічного регулювання в Україні має стратегічне значення не тільки в розбудові простору вільної торгівлі, спільного з Європейським Союзом (ЄС) та іншими країнами світу, але й у визнанні певних результатів діяльності, яка здійснюється в Україні, у тому числі, судово-експертної.

Виходячи із завдань судової товарознавчої експертизи, судові експерти при виконанні експертиз використовують законодавчі, нормативні, нормативно-технічні документи, якими регламентуються вимоги до товарів та послуг.

Законодавчий акт – нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, суб'єктом прийняття (або санкціонування) якого є парламент як законодавчий орган державної влади.

Нормативно-правовий акт – офіційний письмовий документ, прийнятий уповноваженим на це суб'єктом у визначених законом формі та порядку, який встановлює, змінює, припиняє чи конкретизує певні норми права з метою урегулювання суспільних відносин, що потребують державно-організаційного впливу.

Нормативна документація – документи, які встановлюють правила, загальні принципи чи характеристики різних видів діяльності або їхніх результатів.

Нормативно-технічна документація закріплює вимоги до якості продукції, стандарти, регламентує правила виконання робіт і функціонування всього підприємства. Її використання означає, що побудовані вагони або їх складові надійні, безпечні і відповідають всім державним нормативам і стандартам.

Експертна практика в галузі товарознавчих досліджень свідчить про те, що станом на друге півріччя 2023 року, у період повномасштабної війни російської федерації проти України, є чинними ціла низка стандартів Радянського Союзу на товари та методи контролю показників якості, які фактично є регуляторними актами вже неіснуючої держави і суперечить нововведенням, запровадженим у сфері технічного регулювання України.

Використання чинних стандартів судовими експертами-товарознавцями у своїй діяльності є обов'язковою процедурою, яка дозволяє вирішити конкретно поставлене перед

експертом завдання, саме нормативно-технічна документація містить нормовану систему ознак та властивостей певного товару, яким повинні відповідати досліджувані об'єкти. Тому питання щодо реформування національної системи технічного регулювання України для судових експертів також є пріоритетним в контексті поглиблення євроінтеграційних процесів.

Призначення технічного регулювання – максимальна міжнародна уніфікація процедур підтвердження якості, безпечності і сумісності продукції, за максимального охоплення всіх галузей і різноманітних чинників біотехногенних загроз, в процесі виробництва, надання послуг чи утилізації, відходів, викидів.

Становлення та реформа національної системи технічного регулювання України полягала у відтворенні регуляторних норм ЄС та приведенні законодавчої і нормативно-правової бази у відповідність до Директив Європейського Парламенту і Ради ЄС. За європейським зразком в Україні створено чотири незалежних агентства, кожне з яких відповідає за окрему сферу: метрологія; стандартизація; ринковий нагляд та захист прав споживачів; оцінювання відповідності.

Основоположним нормативним правовим документом у сфері технічного регулювання є Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [1].

Даний Закон визначає повноваження органів виконавчої влади у сфері технічного регулювання, правові та організаційні засади розроблення, прийняття й застосування технічних регламентів і передбачених ними процедур оцінювання відповідності, а також здійснення добровільного оцінювання відповідності.

Проаналізовано стан нормативно-технічної бази в Україні, зокрема, виявлено, що на товари та методи дослідження станом на друге півріччя 2023 року чинними є міждержавні стандарти (ГОСТ), викладені російською мовою.

Для з'ясування причини не скасування стандартів Радянського Союзу, що суперечить загальному курсу України щодо прискорення євроінтеграційних процесів, проаналізовано текст листа вих. № 1-10/2.1.1-11-925 від 11.11.2022 «Щодо відновлення чинності нормативних документів».

Державне підприємство «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості», яке виконує функції національного органу стандартизації України (далі НОС) відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 1163-р, у зв'язку з численними зверненнями щодо чинності міждержавних стандартів в Україні, розроблених до 1992 року, інформує про таке.

Законом України «Про стандартизацію» від 05.06.2014 № 1315-VII [2], який набув чинності 03.01.2015, в національне законодавство України як держави-члена Світової організації торгівлі (далі СОТ) імплементовано положення Угоди СОТ про технічні бар'єри в торгівлі, зокрема Кодексу добросовісної практики з розроблення, прийняття та застосування стандартів, також впроваджено міжнародні та європейські принципи стандартизації.

Усі ГОСТ, розроблені до 1992 року, скасовано на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 09.12.2014 № 695 та схваленої постановою Верховної Ради України від 11.12.2014 № 26-VIII, з поступовою втратою чинності.

Також у листі зазначено, що для забезпечення суб'єктів господарювання негативних наслідків протягом 2020–2021 років відновлено низку ГОСТ до 01.01.2022. Зокрема, це стандарти:

- на заміну яких проводиться або передбачається розроблення проектів національних стандартів, посилення на які є в нормативно-правових актах;
- які застосовують у різних сферах діяльності; стосовно Єдиної системи конструкторської документації;
- розроблені на основі міжнародних стандартів, версії яких є актуальними, та які відповідно до пункту 2 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про стандартизацію» [2] застосовують як національні стандарти.

Державне підприємство «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» інформує, що будь-яка заінтересована сторона (органи влади, асоціації виробників, підприємства, громадські

організації тощо) може виступати замовником розроблення національних стандартів на заміну ГОСТ.

Також у листі вих. № 1-10/2.1.1-11-925 від 11.11.2022 «Щодо відновлення чинності нормативних документів» зазначено, що подальше відновлення дії ГОСТ є неможливим.

Разом з цим, слід відмітити, що ціла низка ГОСТ на теперішній час не втратила чинність не зважаючи на те, що ГОСТ містять положення, які не відповідають сучасному законодавству (зокрема, законам України «Про стандартизацію» [2], «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [1], «Про метрологію та метрологічну діяльність» [3], «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [4], «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [5] тощо).

Таким чином, в контексті основного напрямку зовнішньоекономічної політики, що полягає в поступовій та невідворотній інтеграції до Європейського Союзу, необхідним є негайна заміна ГОСТ національними стандартами або гармонізація європейських стандартів з метою їх пакетного прийняття в Україні як національних. Не викликає сумнівів, що ефективно правове регулювання відносин у сфері технічного регулювання в Україні сприятиме розвитку економіки країни в цілому.

Перелік використаних джерел

1. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15.01.2015 № 124-VIII. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/124-19> (дата звернення: 03.08.2023).

2. Про стандартизацію : Закон України від 05.06.2014 № 1315-VII. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1315-18> (дата звернення: 03.08.2023).

3. Про метрологію та метрологічну діяльність : Закон України від 05.06.2014 № 1314-VII. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1314-18> (дата звернення: 03.08.2023).

4. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/771/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 03.08.2023).

5. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2704-19> (дата звернення: 03.08.2023).

Одарка Чабанюк

кандидат економічних наук, судовий експерт
лабораторії товарознавчих та економічних досліджень
Львівського науково-дослідного
інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України,
доцент кафедри обліку, контролю, аналізу та оподаткування
Львівського торговельно-економічного університету
електронна адреса: odarka.lndise@ukr.net

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВА ПРИРОДА І ПРЕДМЕТНА СФЕРА СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Судова економічна експертиза – це дослідження фахівцями, які володіють спеціальними знаннями у галузі бухгалтерського обліку, господарського контролю та економічного аналізу інформації щодо здійснених господарських операцій, яка зафіксована у системі бухгалтерського обліку (первинних документах, облікових регістрах, звітності), що проводиться під час досудових слідчих дій і судових процесів з метою складання висновку за переліком питань, визначених органами дізнання, попереднього слідства чи суду [1]. Економіко-правову природу і предметну сферу судової економічної експертизи, які характеризують виконання визначених для неї функцій, можна викласти у наступному трактуванні.

При виникненні конфлікту інтересів задіяні інституційні інтереси оточення та інституційні інтереси суб'єкта. Одним із напрямів вирішення конфлікту інтересів є відкриття судового процесу, який базується на даних правоохоронної системи та провадження якого доцільне із залученням облікової системи.

Експертиза, яка призначається та проводиться в процесі розслідування цивільної чи кримінальної справи, необхідна для встановлення обставин справ і потребує спеціальних знань, набуває процесуальних ознак та слідчих дій.

Під час проведення судової економічної експертизи застосовуються спеціальні та загальні методи. Серед способів використання спеціальних знань експерта виокремимо процесуальні та не процесуальні. До процесуальних віднесемо:

- безпосереднє використання даних бухгалтерського обліку і фінансової та податкової звітності;
- участь у проведенні слідчих і судових дій;
- виконання судових експертиз.

Серед непроцесуальних дій виокремимо:

- консультування;
- інформаційно-довідкова діяльність;
- надання юридичної допомоги.

До технологія здійснення (стадії) судової економічної експертизи відносять

- підготовча (організаційна);
- дослідна;
- узагальнення результатів експертизи.

Серед проблемних аспектів застосування результатів судово-бухгалтерської експертизи у судовій практиці можна виокремити:

- розгляд справи без участі судового експерта, хоча відповідно до чинного законодавства його участь є обов'язковою;
- розгляд судами висновків експертів як джерела доказів, яким надають перевагу над іншими доказами, без належної їхньої перевірки й оцінювання або переоцінюють доказове значення ймовірних висновків;
- чіткість формулювання питань в ухвалах чи постановках суду, які виносяться на вирішення експертів;
- необґрунтовані мотивування необхідності призначення додаткової чи повторної експертизи.

Перелік використаних джерел:

1. Воронко Р. М., Чабанюк О. М. Особливості судово-бухгалтерської експертизи та окремі питання її нормативно-правового регулювання / Р. М. Воронко, О. М. Чабанюк, М. Ю. Чік, О. С. Воронко. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету* / ред. кол.: Куцик П. О., Семак Б. Б. та ін. Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2022. Вип. 67. 92 с. (Економічні науки). DOI: 10.36477/2522-1205 DOI: 10.36477/2522-1205-2022-67. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/issue/view/98> (С. 13–20).

2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

Антоніна Черемнова

кандидат юридичних наук, доцент, вчений секретар
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України
електронна адреса: cheremnova2506@gmail.com

Анастасія Мурашко

аспірантка кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»
електронна адреса: anastasiamurashko999@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС СКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО (ФІНАНСОВОГО) ПРОФІЛЮ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ

Розвиток інформаційних технологій та європейська орієнтованість України вимагають вжиття рішучих заходів щодо приведення вітчизняного законодавства та практики його застосування до кращих західних зразків, не оминає це і слідчу, оперативно-розшукову діяльність, зважаючи на неухильний розвиток та трансформацію злочинної діяльності. Все

це у сукупності призводить до постійного вдосконалення способів та методів, що використовуються під час розслідування криміналізованих законодавцем протиправних діянь.

Протягом усього часу економічна злочинність посідала одне з перших місць серед усієї сукупності злочинних посягань, що вчиняються на території України, пов'язано це насамперед певною мірою з неефективними способами боротьби з першою та використанням застарілих методик розслідування злочинної діяльності. Економічна злочинність за своєю природою здебільшого є систематичною діяльністю з отримання неправомірної вигоди, зважаючи на таку її характеристику, видається доволі логічним запровадження до слідчої практики з розслідування таких злочинів використання економічного (фінансового) профайлінгу. В цілому профайлінг є доволі дієвим пошуковим методом (здебільшого його поширеними видами є: криміналістичний, транспортний, авіаційний, кадровий, банківський, антитерористичний профайлінг тощо, тобто існує безліч його видів і цей перелік не є вичерпним, проте в розрізі розгляду питання розслідування злочинної діяльності цікавим для нас є саме криміналістичний профайлінг), що використовується під час пошуку особи невідомого злочинця, підтвердженням цього є напрацьована практика західних правоохоронних органів.

Як слушно відзначають науковці, метод профайлінгу, зараз можна віднести до інноваційних підходів вирішення задач встановлення особи невідомого злочинця. І це дає профайлеру, наприклад, такі можливості: паралельно до стандартної процедури прослуховування та перегляду відеоспостереження за об'єктом, можна підключити систему профайлінгу для підвищення ефективності оперативних дій. Профайлінг вже працює, його можна порівняти з рутинними несвідомими стереотипними схемами (чи автоматизмом професійного правоохоронця), на підставі яких співробітник приймає певні рішення несвідомо (особами не відстежується). Те, чому не надають значення, в результаті, такі дії (відношення) до формально закріпленої, не має ніякого відношення (в жодному законі не регламентовано конкретні дії, які «несвідомо» вчиняють

правоохоронці) [2, с. 112–113]. Водночас не виникає жодних сумнівів у тому, що окреслений нами метод може використовуватися не лише з пошуковою метою, а й в превентивних цілях задля недопущення нових епізодів протиправної діяльності, про що у своїй роботі говорить М. Дідковська-Бідюк [1].

Економічний (фінансовий) профайлінг є новою категорією для вітчизняної практики, проте, на наш погляд, його використання є необхідним у випадку вчинення злочину економічної спрямованості, коли особа злочинця залишається невідомою. У даному випадку для пошуку зловмисника слідству насамперед необхідно «обмежити» коло підозрюваних, зокрема виокремивши типові риси, що притаманні особі, яка вчинила відповідне кримінальнокаране посягання. Беручи викладене до уваги, вважаємо, що економічний (фінансовий) профайлінг – це сукупність методик з аналізу фінансових рахунків особи, що підозрюється у вчиненні злочину, та її близьких осіб, що базується на проведенні аналітичної оцінки інформації щодо надходжень та транзакцій з таких рахунків відповідно до офіційних джерел фінансування, що у свою чергу надає можливість встановити наявність незаконного збагачення та верифікації наданої суб'єктом інформації щодо джерел заробітку (у випадку її наявності). Збір та обробка інформації такого роду надасть слідству можливість сформулювати реальний «фінансовий портрет» злочинця та встановити/зробити припущення щодо шляхів та способів отримання коштів, висунути версії щодо подальших дій суб'єкта для продовження здійснення злочинної діяльності, базуючись на особливостях мислення та діяльності останнього.

Варто зазначити, що у даному випадку для правильного та ефективного застосування такого виду профайлінгу необхідне здійснення діяльності, що вимагає обробку фінансової звітності та опрацювання іншої бухгалтерської документації, наявність відповідного рівня кваліфікації та освіти, тобто застосування спеціальних знань, якими не може володіти слідчий або працівник оперативного підрозділу [3, с. 473]. Зважаючи на викладене, не виникає жодних сумнівів у доцільності

залучення експертів для допомоги у складанні економічного (фінансового) профілю особи злочинця.

Так, зважаючи на характер вчиненого економічного злочину, доцільно проводити:

- експертизу документів, бухгалтерського, податкового обліку та звітності;
- експертизу документів про економічну діяльність підприємств і організацій;
- експертизу документів фінансово-кредитних операцій.

Залучення осіб, які володіють спеціальними знаннями доцільне для складання економічного (фінансового) профілю особи, зокрема, під час таких тактичних операцій як «Пошук злочинця», «Зв'язки корумпованої спрямованості». Вказані тактичні операції передбачають проведення комплексу слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, направлених на пошук невідомої особи злочинця(ців). На початковому етапі розслідування межах розглядуваних тактичних операцій підлягають з'ясуванню наступні обставини:

- характер та розмір завданих збитків;
- встановлення кола осіб, що на підприємстві займалися економічною діяльністю та/або мали до неї доступ;
- встановлення можливих способів витоку інформації, що має відношення до фінансової діяльності підприємства;
- встановлення місцезнаходження коштів та/або рахунків, на які їх було переведено;
- встановлення останніх здійснюваних транзакцій;
- інші обставини.

Проведення у даному випадку судових експертиз є затребуваним, зважаючи на відсутність у слідства достатніх ресурсів для самостійного дослідження такого роду інформації. Отримані дані в подальшому слугуватимуть матеріалом для складання профілю особи, яка вчинила протиправне діяння, зокрема, нададуть змогу обмежити коло осіб, причетних до вчинення злочину, завдяки аналітичній оцінці слідчий сформує список підозрюваних, які завдяки своїм професійним навичкам, знанням та/або можливостям причетні до такого роду протиправної діяльності.

Водночас, зважаючи на триваючу діджиталізацію та інтеграцію в усі соціальні сфери інформаційних технологій, до розслідування такого роду злочинної діяльності доцільно залучати спеціалістів з галузі комп'ютерної техніки та інформаційних технологій, оскільки доволі розповсюдженим серед осіб, які ставлять за мету приховати фінансові надходження та/або забезпечити свою анонімність під час приховування слідів протиправної діяльності, стає використання електронних гаманців та пірінгових платіжних систем.

Можна зробити висновок, що злочинна діяльність як динамічне соціальне вище вимагає постійного удосконалення та впровадження до слідчої практики новітніх методів боротьби з нею. Водночас варто констатувати, що впровадження запропонованого методу профілювання особи невідомого злочинця передбачає насамперед формування в підрозділах Національної поліції України груп спеціалістів-профайлерів, які будуть обізнані в використанні відповідного пошукового методу.

Перелік використаних джерел

1. Дідковська-Бідюк М. В. Профайлінг як метод профілактики протиправних дій. *Юридична психологія*. 2017. № 2 (21). С. 165–175/
2. Калюга К. В. Профайлінг – як сучасний засіб встановлення особи злочинця. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2020. № 69. С. 110–115. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Znpviknu_2020_69_13
3. Мурашко А. С. Перспективні напрями використання профайлінгу в Україні. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : матеріали Міжнародної конференції, 19 травня 2023 року. Одеса, 2023. С. 472–474.

Юрій ЧЕЧІЛЬ

доктор філософії у галузі права, директор
Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України
електронна адреса: nauka_ict@ssu.gov.ua

СИСТЕМА СУДОВО-ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ: ДОСВІД ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Європейський курс розвитку України зумовлює актуальність дослідження досвіду держав-членів ЄС щодо організації експертного забезпечення правосуддя та криміналістичного забезпечення діяльності органів правопорядку. Зазначене обумовлене не лише необхідністю гармонізації національного законодавства із законодавством ЄС, однак і об'єктивною потребою у вдосконаленні правового забезпечення судово-експертної діяльності. Варто зауважити, що процеси розвитку законодавства у сфері судово-експертної діяльності в останні роки значно активізувались і у ЄС. Зокрема, у Французькій Республіці (далі – ФР) лише протягом останніх трьох років було: здійснено реформу судово-експертної служби Національної поліції (2020 рік); розпочато дискусії на рівні парламенту щодо реформу судово-експертної служби Національної жандармерії [1] (2021 рік); змінено систему адміністративно-правового забезпечення судово-експертної діяльності (2023 рік), що набуде чинності з 01.01.2024 року [2].

Відповідно, врахування цього досвіду може стати у нагоді в умовах реформування як правового забезпечення судово-експертної діяльності, так і сектору безпеки та оборони.

Система судово-експертного забезпечення правосуддя у ФР містить дві складові: інститут судових експертів при апеляційних судах, Касаційному суді (надалі – підсистема експертного забезпечення правосуддя) та інститут наукової поліції Національної поліції та Національної жандармерії ФР (надалі – підсистема експертно-криміналістичного забезпечення діяльності органів правопорядку).

Підсистема експертного забезпечення правосуддя є достатньо відкритою та менш формалізованою ніж в Україні: суд може вимагати відповіді на одне або декілька питань, вирішення яких вимагає застосування спеціальних знань, від будь якої фізичної чи юридичної особи, яка володіє необхідним обсягом компетентності. Більш того, власне судово-експертна діяльність не повинна бути основним або додатковим видом діяльності юридичної особи, що планує надавати суду послуги з проведення судових експертів. Виключення з цього правила встановлені для тих юридичних осіб, що виконують судово-медичні експертизи або молекулярно-генетичні дослідження [3].

Зважаючи на доказове значення висновків судового експерта та з метою спрощення процедури вибору відповідного фахівця, запроваджено формування та ведення списків судових експертів: Національного списку судових експертів, що ведеться апаратом Касаційного суду або списків судових експертів апеляційних судів, що адмініструється кожним апеляційним судом окремо. Ці списки складаються відповідно до номенклатури, встановленої наказом Міністра юстиції і охоплюють максимально широкий перелік галузей знань та спеціальностей.

Судові експерти підсистеми експертного забезпечення правосуддя не виконують свої функції на постійній професійній основі, відповідно, отримують грошову винагороду за фактом виконання кожної окремої судової експертизи. Розмір такої винагороди визначається судом, що призначив експертизу. У кримінальній провадженні зазначена винагорода виплачується Державним казначейством за рахунок коштів державного бюджету, в інших категоріях справ – включається до судових витрат та покладається на сторони [4].

Підсистема експертно-криміналістичного забезпечення діяльності органів правопорядку є подібною до української моделі організаційно-управлінського забезпечення судово-експертної діяльності, де передбачено особливі вимоги доступу до професії судового експерта, періодичне підвищення рівня професійної компетентності, призначення на відповідні

посади та здійснення експертно-криміналістичної діяльності на постійній професійній основі.

Для виконання функцій науково-методичного та організаційно-управлінського забезпечення діяльності наукової поліції у складі Головного управління Національної поліції було утворено Національну службу наукової поліції (Le service national de police scientifique), як орган загальнодержавної компетенції, що має самостійний баланс та територіальні підрозділи.

На Національну службу наукової поліції виконує покладено такі основні завдання:

- формування, координація, реалізація та оцінка політики Головного управління Національної поліції у сфері судової експертизи на всій території країни;
- виконання судових експертиз, експертних досліджень, інших видів перевірок, аналізів, що вимагають застосування спеціальних знань, а також надання висновків судового експерта на вимогу судових органів або органів і служб, що виконують функції виявлення та розслідування злочинів, встановлення особи злочинця (police judiciaire);
- визначення необхідних ресурсів і засоби для організації судово-експертної діяльності в Національній поліції;
- визначення та впровадження спільно з центральним управлінням кадрового забезпечення політики найму, початкового та безперервного професійного навчання судових експертів, а також навчання іншого персоналу Національної поліції у сфері криміналістики;
- вдосконалення методів та методик проведення судових експертиз, техніко-криміналістичного забезпечення правоохоронної діяльності, поширення знань у цій сфері на національному та міжнародному рівнях;
- представництво Національної поліції з питань судово-експертної діяльності на національному та міжнародному рівнях [5].

Фактично Національна служба наукової поліції виконує функції регулятора судово-експертної діяльності в системі Національної поліції. Такий широкий пул завдань було сформовано з урахуванням перспектив об'єднання експертних

підрозділів Національної поліції та Національної жандармерії. В той же час, незважаючи на рекомендації Рахункової палати ФР [1], на сьогодні експертна служба Національної жандармерії зберігає свою суб'єктність, що пов'язане із виконанням нею низки специфічних завдань безпосередньо на місцях інцидентів і злочинів.

Варто вказати, що зазначені підсистеми не функціонують ізольовано і суд згідно зі ст. 157, 157-2 Кримінально-процесуального кодексу ФР може призначити експертизу як судовим експертам, зареєстрованим у списках апеляційних судів, Національному списку, так і судовим експертам Національної служби наукової поліції або службі наукової поліції Національної жандармерії. Однак, судові експертизи останнім двом службам можуть бути призначені лише у кримінальному провадженні. У разі необхідності отримати відповіді на питання, вирішення яких вимагає спеціальних знань, у цивільному, господарському або адміністративному судочинстві, суд призначає судову експертизу судовому експерту, зареєстрованому у списках апеляційного суду в межах територіальної юрисдикції.

Зазначена модель організації судово-експертної діяльності дозволяє достатньо чітко розмежувати функції з експертного забезпечення правосуддя та експертно-криміналістичного забезпечення діяльності органів правопорядку. Запозичення її окремих елементів може справити позитивний вплив на ефективність діяльності судових експертів, однак вимагає проведення ретельних оцінок та широких обговорень з усіма зацікавленими суб'єктами. Важливим і необхідним є формування власного бачення функціонування і розвитку системи судово-експертної діяльності в Україні, що ґрунтуватиметься на кращих світових практиках та враховуватиме національні особливості.

Перелік використаних джерел

1. Le bilan du rattachement de la gendarmerie nationale au ministère de l'intérieur: Cour des comptes rapport a demandé par la commission des finances du Sénat. URL: <https://www.senat.fr/rap/r20-775/r20-775-annexe.pdf>

2. Relatif à l'expertise devant les juridictions administratives et judiciaires : décret n° 2023-468 du 16 juin 2023. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGIARTI000047695116/2023-06-18/>

3. Relatif aux experts judiciaires : Décret n°2004-1463 du 23 décembre 2004 URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGIARTI000047697317/2024-01-01/>

4. URL: <https://www.cncej.org/devenir-expert>

5. Portant création du service à compétence nationale dénommé service national de police scientifique : Décret n° 2020-1779 du 30 décembre 2020. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr>

Інна Чумаченко

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач відділу науково-методичного
та інформаційно-аналітичного забезпечення експертної діяльності
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України
електронна адреса: inna212@gmail.com

Вадим Грачук

аспірант кафедри кримінального права і процесу
юридичного факультету
Волинського національного університету
імені Лесі Українки, психолог
електронна адреса: v.grachuk@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНЕ НАСИЛЬСТВО КРИЗЬ ПРИЗМУ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДИТИНИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Згідно з даними Офісу Генерального прокурора, станом на 24 січня 2023 року в Україні від збройної агресії росії постраждали 1373 дитини, це ті діти, які загинули або отримали поранення. Ще 14 578 дітей депортовані, а 343 вважаються зниклими безвісти. Водночас, встановити реальну кількість

постраждалих дітей у зонах активних воєнних дій та на окупованих територіях поки що неможливо [1].

До початку повномасштабного збройного вторгнення 24 лютого 2022 року, законодавство України вже містило норми щодо поняття «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів». Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів – це дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні [2].

Згідно Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 05.04.2017 № 268 із змінами від 01.06. 2023[3], які були внесені у зв'язку із збройною агресією російської федерації що призвела до тимчасової окупації частини території України, а також до того, що на сході України гинуть, отримують поранення та зазнають різних видів насильства діти, та відповідно до частини шостої статті 30-1 Закону України «Про охорону дитинства»[2] законодавцем регламентовано виключні підстави для отримання вище зазначеного статусу. Відтак, право на отримання статусу має дитина, а також особа, яка на час воєнних дій, збройних конфліктів, збройної агресії російської федерації не досягла 18 років (повноліття), і в результаті: 1) отримали поранення, контузію, каліцтво; 2) зазнали фізичного, сексуального насильства; 3) були викрадені або незаконно вивезені за межі України; 4) залучалися до участі у діях воєнізованих чи збройних формувань; 5) незаконно утримувалися, у тому числі в полоні; 6) зазнали психологічного насильства [2].

Відповідно до “Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів під психологічним насильством, якого зазнала дитина внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів розуміються моральні та психологічні страждання (травми) дитини,

що не потребують доведення, і які вона перенесла внаслідок її проживання/перебування в умовах воєнних дій, збройних конфліктів, тимчасової окупації, її внутрішнього переміщення або переміщення за кордон, як наслідок залишення свого місця проживання/перебування у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, а також загибелі (зникнення безвісти), потрапляння у полон, смерті внаслідок отриманих у результаті збройного конфлікту поранення, контузії або каліцтва на території України чи за кордоном її батьків або одного з них – із числа цивільних осіб, а також її батьків або одного з них – з числа осіб, визначених пунктом 2 Порядку надання статусу члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 р. № 740 [4].

Враховуючи реалії воєнного стану в Україні, дуже важливо мати підготовлених професіоналів як частину загальної системи юстиції, які знають, як правильно розмовляти з дітьми і як отримати необхідну для встановлення істини інформацію з урахуванням найкращих інтересів дитини. У більшості країн, де існує правосуддя, дружнє до дитини, використовується експертиза психологів, що критично важливо й на часі для України, особливо зараз.

Разом з тим, в сучасних умовах дуже гостро відчувається потреба в застосуванні у роботі слідчих ефективних механізмів якнайкращого забезпечення прав дитини. Хоча залучення психологів до участі у кримінальному провадженні не є новелою, проте, робота із психологами, які пройшли спеціальне навчання, матиме для слідчих ряд суттєвих переваг щодо встановлення ефективної комунікації з дитиною та організації ефективного досудового розслідування з огляду на особливості дитини та того, що з нею сталося. Також, одним із найважливіших аспектів є те, що психологами мають бути фахівцями у галузі саме дитячої психології і мати суттєвий досвід роботи у зазначеному напрямі. Залучення до кримінального процесу саме таких психологів дозволило б попередити повторне травмування дитини та сприяло б встановленню істини у справі [5].

З огляду на зростання кількості повідомлень про дітей, які постраждали від військових злочинів та актуалізації потреби у забезпеченні доступу психологів до слідчих дій на території всієї країни, як офлайн, так і онлайн, з метою надання дітям необхідної підтримки та допомоги, мінімізації ризику повторної травми Міжвідомчою координаційною радою з питань правосуддя щодо неповнолітніх, Офісом Генерального прокурора України, Міністерством внутрішніх справ України, Національною поліцією України, Міністерством юстиції України, Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ), Координаційним центром із надання безоплатної правової допомоги та ГО «Всеукраїнський громадський центр «Волонтер» було зніційовано створення Реєстру психологів, навчених працювати з дітьми, які постраждали від насильства [5].

Вважаємо, що критеріями включення психолога до Реєстру має бути наявність вищої психологічної освіти, досвід роботи з дітьми, висока готовність та мотивація долучатися до такої діяльності.

Перелік використаних джерел

1. Ірина Виговська. Як війна впливає на дітей і як вони реабілітуються. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/children/children-experience/335423-pro-vpliv-viyni-na-ditey>
2. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року із змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
3. Порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2017 № 268 із змінами від 01.06. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF#Text>
4. Порядок надання статусу члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2015. № 740. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/740-2015-%D0%BF#Text>
5. Юридична газета. В Україні з'явиться Реєстр психологів, навчених працювати з дітьми, які постраждали від насильства. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/v-ukrayini-zyavitsya-reestr-psiholo-giv-navchenih-pracuvati-z-ditmi-yaki-postrazhdali-vid-nasilstva.html>

Олена Шарапова

кандидат технічних наук, доцент, провідний науковий співробітник
електронна адреса: elena.sharapova@hniise.gov.ua

Тетяна Чирва

науковий співробітник

Олена Джалова-Фісун

науковий співробітник

Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України

**РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИБОРУ ВИМІРЮВАЛЬНОЇ
ТЕХНІКИ, ЩО ЗАСТОСОВУЄТЬСЯ
У СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ**

Згідно з вимогами міжнародних стандартів та документів важливо в методиках, які застосовуються в проведенні судово-експертних досліджень, правильно встановити вимоги до обладнання, які обираються із визначенням їх технічних характеристик. Під час розроблення та користування методикою головним є забезпечення відповідності обладнання встановленим до нього вимогам. Спираючись на практику вітчизняних та зарубіжних судово-експертних установ правильне встановлення вимог до обладнання є основою забезпечення достовірних результатів.

Технічні характеристики обладнання характеризують його технічні можливості впливати на об'єкт досліджень певним чином на протязі певного часу. Під час випробувань застосовується така точна характеристика як «точність випробувань». Однак, це якісна характеристика, яка характеризує таку властивість обладнання як якість забезпечення необхідної характеристики. Кількісним значенням точність випробувань характеризується похибкою встановлення виливної дії або встановленим допуском на якусь технічну характеристику.

Термін, який застосовують для обладнання, завдяки якому проводяться вимірювання прийнято вживати – «засоби вимірювальної техніки». Даний термін відповідає міжнародному “measuring instruments”.

За міжнародними документами засоби вимірювальної техніки мають технічні характеристики, як і все інше обладнання. Але вони повинні мати обов’язково метрологічні характеристики.

До метрологічних характеристик відносяться ті характеристики, які необхідні для забезпечення точності вимірювань, що проводяться за допомогою засобу вимірювальної техніки. До даних характеристик відносяться: діапазон вимірювань – інтервал значень вимірюваної величини, для якого відома похибка засобу вимірювальної техніки; похибка вимірювань: згідно з міжнародним словником з метрології – різниця між вимірним значенням величини та опорним значенням величини; згідно з ДСТУ 2681-94 [1] – різниця між вимірним значенням величини та умовно істинним значенням величини.

Метрологічні характеристики мають велике значення для правильного застосування засобів вимірювальної техніки. У рекомендації Міжнародної організації законодавчої метрології OIML R 34 [2], яка визначає метрологічні характеристики похибок та позначення класів точності засобів вимірювальної техніки за його категоріями. Ця рекомендація впроваджена в Україні як національний стандарт ДСТУ OIML R 34.

Цей міжнародний документ встановлює принципи класифікації засобів вимірювальної техніки відповідно до їх точності, та поширюється на такі засоби вимірювальної техніки:

- матеріальні міри, що зберігають відповідну кількість величини;
- засоби вимірювань, що реалізують процес вимірювань та за показами яких визначається значення вимірної величини;
- вимірювальні перетворювачі, що перетворюють величину одного роду у відповідне значення величини іншого роду.

Параметри засобів вимірювальної техніки, які застосовують під час їхньої класифікації засобу вимірювальної техніки

за його точністю: основна похибка; додаткова похибка, що спричиняється змінами впливних величин, які викликають зміни показів засобу вимірювальної техніки, зміни величини, відтворюваної матеріальними мірами, або зміни метрологічних характеристик вимірювальних перетворювачів; нестабільність з часом; похибка гістерезису.

Характеристики для кожної категорії засобів вимірювальної техніки подають у формі максимально допустимих основних та додаткових похибок (або, замість них, зміни у показах, які викликані змінами відповідних впливних величин), максимально допустимої нестабільності та максимально допустимого відхилення від еталонного.

Максимальні похибки засобів вимірювальної техніки можуть бути виражені у формі: абсолютних, зведених та відносних похибок.

Вибір форми вираження похибки для деякої категорії засобів вимірювальної техніки повинен бути зроблений відповідно до їх властивостей з урахуванням: принципу дії засобу, вимірювального перетворення, його використання та інших чинників, які можуть впливати на залежність похибки від значення величини.

На міжнародному та вітчизняному рівні застосовуються однакові методи нормування похибки за методом розрахунку (абсолютна, відносна та зведена) засобів вимірювальної техніки.

Згідно з Директивою 2014/32/ЄС за нормованих робочих умов і за відсутності перешкод похибка вимірювання не повинна перевищувати значення максимально допустимої похибки, яке встановлено для відповідної категорії або типу засобу вимірювальної техніки в його експлуатаційних документах.

За нормованих робочих умов і за наявності перешкоди вимоги до експлуатаційних характеристик повинні бути такими, як встановлено вимогами нормативних або експлуатаційних документів.

Засіб вимірювальної техніки повинен бути досить чутливим і мати досить низький поріг реагування для виконання

призначеного завдання вимірювання. Для отримання правильних результатів засіб вимірювальної техніки повинен бути придатним для призначеного застосування з урахуванням реальних робочих умов і не повинен відповідати невідповідним вимогам споживача (користувача) для отримання правильного результату.

При встановленні вимог до засобів вимірювальної техніки використовуються такі визначення для термінів за Директивою 2014/32/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 лютого 2014 р. про гармонізацію законодавства держав-членів стосовно надання на ринку вимірювальних приладів та Технічним регламентом засобів вимірювальної техніки, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 163 [3], який є ідентичним Директиві 2014/32/ЄС:

- засіб вимірювальної техніки – будь-який пристрій або система з функцією вимірювання;
- впливна величина – величина, яка не є вимірюваною величиною, але впливає на результат вимірювання;
- максимально допустима похибка – значення похибки, яке не повинне перевищуватися за нормованих робочих умов і за відсутності перешкод та встановлене спеціальними вимогами;
- вимірювана величина – конкретна величина, що є об'єктом вимірювання;
- нормовані робочі умови – значення вимірюваної величини і впливних величин, що утворюють нормальні робочі умови для засобу вимірювальної техніки;
- перешкода – впливна величина, що має значення в межах, установлених відповідними вимогами, але поза встановлених нормованих робочих умов для засобу вимірювальної техніки. Впливна величина є перешкодою, якщо для цієї впливної величини не встановлені нормовані робочі умови;
- кліматичні умови – умови, за яких може експлуатуватися засіб вимірювальної техніки.

Перелік використаних джерел

1. ДСТУ 2681-94. Національний стандарт. Метрологія. Терміни та визначення. URL: https://dtp.lg.ua/Dokumentacija%20i%20oformlenie/DSTU_2681-94_metrologiya._terminy_i_opredeleniya.pdf(дата звернення: 10.08.2023).

2. OIML R 34. Recommendation. Edition 1979 (E). Accuracy classes of measuring instruments ДСТУ OIML R 34:2014 Метрологія. Класи точності засобів вимірювальної техніки (OIML R 34:1979, IDT). URL: https://www.oiml.org/en/files/pdf_r/r034-e79.pdf (дата звернення: 10.08.2023).

3. Технічний регламент засобів вимірювальної техніки, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 163. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/163-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.08.2023).

Антон Шмукін

судовий експерт, в. о. завідувача лабораторії психологічних,
лінгвістичних та інших видів досліджень
Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України
електронна адреса: dniprondise@ukr.net

МЕТОДИКИ ЗМІНИ ОСОБИСТОСТІ В ДЕСТРУКТИВНИХ СЕКТАХ

Харизматичні групи завжди виникають у той період, коли суспільство з його традиційною системою цінностей не в змозі вирішити серйозні соціальні проблеми, що постають перед особистістю.

Найчастіше люди вступають у харизматичні групи в період сильного стресу – коли відчувають хронічну незадоволеність, переживають кризу відносин чи відчувають, що не можуть реалізувати себе в цьому і полягає актуальність обраної теми.

Якими б дивними не здавалися трансформації, що відбуваються з людьми в подібних організаціях, вони цілком зрозумілі з точки зору групової динаміки та соціальної психології.

Психологи виділили низку принципів, які активно діють у всіх харизматичних групах:

- всі харизматичні групи мають високий ступінь згуртованості, жорстко регулюють поведінку членів за допомогою колективної системи переконань і приписують трансцендентний початок лідеру групи та групової місії,

- всі харизматичні групи мають разючу здатність впливати на спосіб думок своїх послідовників, кардинально змінювати їхню систему цінностей, світогляд і поведінку.

Але тільки деструктивні секти руйнують людську особистість і всі її зв'язки із зовнішнім світом, застосовуючи психологічний контроль та технології реформування свідомості.

Зокрема, щоб розібратися, чи харизматична група виявляє характерні якості деструктивної секти, не потрібно занурюватися в її теологію чи ідеологію. Потрібно наголосити на тому, чим займається група, а не на тому, у що вона вірить.

Необхідно аналізувати, як спілкуються люди у цій групі, і як відбувається обмін інформацією із зовнішнім світом, а не оцінювати «правильність» групової віри, політичних поглядів чи інтерпретації, наприклад, Біблії, оскільки, у кожної людини має бути можливість самостійно досліджувати різні точки зору, думати, вибирати та створювати реальність відповідно до її уявлень.

Але ніхто не має використовувати цю віру з руйнівною метою для прикриття антигуманної діяльності.

Необхідно також звернути увагу безпосередньо на те, якими методами людину затакують у групу та утримують у ній. Якщо в процесі вербування, на «вступних лекціях» і після вступу людини в групу, до нього застосовують техніки психологічного контролю, що дозволяють замінити його «справжню» особистість на «сектантську», є всі підстави вважати таку групу деструктивною сектою.

У деструктивних сектах активно застосовуються техніки модифікації поведінки з навіюванням фобій та залежностей.

Слід звернути увагу на те, що реформування свідомості в деструктивній секті відбувається з урахуванням:

- провокування когнітивного дисонансу;
- гіпнотичного трансу;

- навіювання;
- нейролінгвістичного рефреймінгу;
- інформаційного навантаження;
- сенсорної депривації;
- нейрологічного переімпринтування;
- тоталітарного контролю емоцій, поведінки, думок та інформації.

Все, що людина думає, пам'ятає, усвідомлює, відчуває і дізнається, це результат діяльності мозку. Кожна людина навчається і відчуває по-своєму, тому що в процесі розвитку нервової системи в його пам'яті відображається певна інформація (імпринт). Кожен імпринт визначає позитивний чи негативний фокус подальшого формування умовних рефлексів (обумовлення). Саме імпринти та умовні рефлекси визначають, як людина сприймає реальність. За допомогою зазначених вище технік людину можна ввести в стан так званої імпринтної вразливості, коли вона стає підвищено навіюваною, і повністю її перепрограмувати. Створюючи нові імпринти та нові умовні рефлекси, можна змінити систему уявлень, свідомість, сприйняття реальності та моделі мислення. Мозок як би «перемикається» і починає працювати інакше. Свідомість людини змінюється і людина сприймає лише реальність, яку йому нав'язали. Починається процес автоматичної фільтрації: сигнали, які не вписуються в його новий «тунель реальності» екрануються, а інформація, яка добре пов'язується з нав'язаною системою уявлень, сприймається як єдино вірна. Застосовуючи до людини методи нейрологічного впливу, секта «стирає» справжню особистість і створює «нову» з «новою» свідомістю [1-3].

Коли людина тривалий час живе у «штучній» реальності деструктивної секти, вона втрачає індивідуальність і живе у шкаралупі «штучної» особистості, створеної сектою. В умовах психологічної обробки та колосального соціального впливу реальна особистість людини, сформована батьками, вихованням, освітою, друзями та її свободою вибору, насильно підмінюється новою сектантською особистістю. Людину занурюють у таке соціальне середовище, де вона змушена відмовитися від колишнього «Я».

Щоб функціонувати в новій груповій реальності, людина має прийняти нове обличчя, яке схвалюється групою. Будь-яка реальність, яка може нагадати про колишню особистість та повернути колишнє уявлення про себе, штучно усувається. Навіть якщо спочатку людина навмисне підіграє оточенню, щоб залишитися в групі, згодом вона неминуче просочується тоталітарною ідеологією, яка змінює її попередню систему уявлень. Таким чином, такий процес зміни можна запускати протягом кількох годин, але для його стабілізації, як правило, потрібно кілька тижнів. Будь-яка тоталітарна система, і, зокрема, деструктивна секта, прагне зруйнувати індивідуальну цілісність людини та її самостійність прийняття рішень.

Перелік використаних джерел

1. Лірі Т. Стюарт М., Технології зміни свідомості в деструктивних культурах. М. : Екслибрис, 2002. 224 с.
2. Лірі Т. Сім язиків Бога. М. : Екслибрис, 2002. 224 с.
3. Фестінгер Л. Теорія когнітивного дисонансу. М. : Ексмо, 2018, 256 с.

Олена Юрець

завідувачка лабораторії досліджень земельних питань
Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України
електронна адреса: lenaurets@ukr.net

Світлана Кучеренко

судовий експерт лабораторії досліджень земельних питань
Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України
електронна адреса: sveta.sveta050@gmail.com

**ЩОДО ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ,
ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ
ДОСЛІДЖЕННЯ НАКЛАДАННЯ
ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК, ЯКИМ НЕ ПРИСВОЄНО
КАДАСТРОВІ НОМЕРИ**

На теперішній час в Україні склалася ситуація, коли землю як об'єкт права власності й нерухомості включено до цивільного обігу. При цьому не всі земельні ділянки мають встановлені межі, внесені до Державного земельного кадастру. Це призводить до порушення меж таких земельних ділянок і до порушення прав на землю в цілому.

На практиці все частіше трапляються випадки, коли органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування при передачі земельних ділянок в оренду (власність) на підставі виготовленої документації із землеустрою приймають рішення про передачу земельної ділянки або її частини, яка вже перебуває у користуванні (власності), але інформація про неї не внесена до Державного земельного кадастру, не присвоєний кадастровий номер земельній ділянці. Найчастіше трапляються випадки щодо накладання на земельні ділянки сільськогосподарського призначення, які були надані (передані) у 1990 роках громадянам для створення селянського (фермерського) господарства та на теперішній час у фермерського господарства наявний державний акт на право постійного

користування, право довічного успадкованого володіння земельною ділянкою.

Прикінцевими та перехідними положеннями Закону України «Про Державний земельний кадастр» [3], передбачено, що земельні ділянки, право власності (користування) на які виникло до 2004 року, вважаються сформованими незалежно від присвоєння їм кадастрового номера.

Крім того, проведення інвентаризації земель згідно статті 35 Закону України «Про землеустрій» [2] проводиться з метою встановлення місця розташування об'єктів землеустрою, їхніх меж, розмірів тощо.

На виконання постанов Кабінету Міністрів України від 23.05.2012 № 513 «Про затвердження Порядку проведення інвентаризації земель» [4], від 05.06.2019 № 476 «Про затвердження Порядку проведення інвентаризації земель та визначення такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» [5] проводилась інвентаризація земель, державна інвентаризація земель та земельних ділянок. При цьому, вихідними даними для проведення інвентаризації земель, державної інвентаризації земель та земельних ділянок, в тому числі, являлись матеріали з Державного фонду документації із землеустрою, відомості з Державного земельного кадастру в паперовій та електронній (цифровій) формі, у тому числі Поземельної книги, книги записів реєстрації державних актів на право власності на землю та на право постійного користування землею, договорів оренди землі тощо.

За результатами проведення інвентаризації земель на інвентаризаційному плані зазначалися земельні ділянки, надані у власність (користування).

Відповідно до п. «а» статті 141 Земельного кодексу України» [1] однією з підстав припинення права користування земельною ділянкою є добровільна відмова від права користування земельною ділянкою.

Згідно підпунктів 6.1.2 та 6.1.3 пункту 6.1 глави 6 розділу II Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції

України від 8 жовтня 1998 року № 53/5 » [6] (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5) передбачено, що питання земельно-технічної експертизи вирішуються за наявності відповідної правовстановлювальної та технічної документації, зокрема результатів виконання топографо-геодезичних робіт, які проводяться відповідними фахівцями з використанням відповідного обладнання та бази даних.

Для вирішення питань земельно-технічної експертизи експерту необхідно надати оригінали або завірених якісних копій відповідної правовстановлювальної та технічної документації із землеустрою на земельну ділянку. У разі неможливості експертом самостійно виконати топографо-геодезичні роботи результати таких робіт повинні бути надані на дослідження органом (особою), який (яка) призначив (ла) експертизу (залучив (ла) експерта).

В результаті проведення дослідження за спеціальністю 10.7 «Розподіл земель та визначення порядку користування земельними ділянками» документації із землеустрою (землепорядної документації) земельної ділянки, яка посвідчується державним актом на право постійного користування, правом довічного успадкованого володіння земельною ділянкою та земельної ділянки (документації із землеустрою), якій присвоєний кадастровий номер, результатів виконання топографо-геодезичних робіт встановлюється факт накладання однієї земельної ділянки на іншу повністю або частково. Тобто можна прийти до висновку, що при виготовленні документації із землеустрою, її затвердженні, внесенні до Державного земельного кадастру не аналізуються матеріали інвентаризації земель та наявність земельних ділянок, наданих у власність та користування за документацією із землеустрою та правовстановлювальними документами яким не присвоєні кадастрові номери.

При цьому, існує коло проблемних питань, що виникають при проведенні дослідження накладання земельних ділянок, яким не присвоєні кадастрові номери, а саме недостатністю вихідних даних в частині:

- відсутності документації із землеустрою, у зв'язку з давністю її виготовлення та зберігання;

- наданням неякісної копії документації із землеустрою (землевпорядної документації);
- відсутності координат поворотних точок земельної ділянки в документації із землеустрою;
- не зазначенням системи координат кутів повороту;
- відсутності правовстановлювального документу на земельні ділянку тощо.

Відсутність наданих матеріалів не дає можливості проведення повного дослідження та надання відповідей на поставлені питання щодо існування накладання на земельні ділянки.

Перелік використаних джерел

1. Земельний кодекс України: 25.10.2001 № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3–4. Ст. 27.
2. Про землеустрій: закон України прийнятий 22.05.2003 № 858-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 282.
3. Про Державний земельний кадастр: закон України прийнятий 07.07.2011 № 3613-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 8. Ст. 61.
4. Про затвердження Порядку проведення інвентаризації земель: постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2012 № 513. *Офіційний вісник України*. 18.06.2012. № 44. С. 34. Ст. 1701. Код акта 61989/2012.
5. Про затвердження Порядку проведення інвентаризації земель та визначення такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 05.06.2019 № 476. *Офіційний вісник України*. 21.06.2019. № 47. С. 71. Ст. 1613. Код акта 94769/2019.
6. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень затверджені наказом Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5, зареєстровані в Міністерстві юстиції України 3 листопада 1998 р. за № 705/3145. *Офіційний вісник України*. 1998. № 46. С. 172. Ст. 1715. Код акта 6348/1998.

Олександр Юрченко

старший судовий експерт відділу автотехнічних досліджень
Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру МВС України
електронна адреса: Ale75557637@gmail.com

Сергій Данець

кандидат технічних наук, перший заступник директора
Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру МВС України

ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМ ГАЛЬМУВАННЯ ЕЛЕКТРОМОБІЛІВ

Електромобіль є відносно новою концепцією у світі автомобільної промисловості, хоча прищестя електромобілів прогнозувалося принаймні з 1960-х років, а зачатки технології з'явилися ще раніше.

Використання на електромобілях традиційних систем гальмування украй неефективне. Як знаємо, що в гальмуванні відбувається перетворення механічної енергії на теплову і далі вона розсіюється. Застосовуючи систему рекуперації, можна зберегти частину енергії. За рахунок ефективного гальмування, можливо, збереження енергії, яка буде витрачатися на рух електромобіля, підвищуючи пробіг на одній підзарядці акумуляторної батареї. Так само при такому вигляді гальмування практично не використовуються фрикційні накладки в гальмівних механізмах, що підвищує їх термін служби.

Електромобілі та гібридні автомобілі мають дві гальмівні системи: звичайну гідравлічну та систему рекуперативного гальмування.

У гідравлічному приводі як робоче тіло використовується рідина, яка під тиском подається в гальмівні циліндри, що приводять в дію гальмівні механізми. А в електромобілях, або ж гібридних автомобілях використовується система рекуперативного гальмування. Рекуперацією називається процес

повернення частини енергії для повторного використання у тому ж технологічному процесі.

Аналіз основних компонентів гібридної силової установки розглянемо на наступному прикладі.

При натисканні педалі гальма спочатку набуває чинності рекуперативна система, тобто замість класичного гальмівного механізму у вигляді диска або барабана виступає електрогенератор, на першому етапі гальмування, коли швидкість обертання коліс ще досить висока, перетворює енергію обертання колеса на електроенергію і тим самим створює гальмівне зусилля на колесі. Далі, при необхідності вмикається гідравлічне гальмування. Рекуперативне гальмування здійснюється за рахунок моменту опору обертанню електричної тягової машини, що працює в генераторному режимі. Що сила струму заряду більша високовольтної акумуляторної батареї виробленою зворотної електричної машиною, то більше гальмівне зусилля. Управління рекуперативним гальмуванням досягається за рахунок спільного управління гальмівною системою та гібридною трансмісією. При такому управлінні рекуперативна гальмівна система та гідравлічна гальмівна система забезпечують сумарне значення гальмівного зусилля. Одночасно враховуються коливання параметрів рекуперативної системи, спричинені ступенем зарядженості акумуляторної батареї або швидкістю руху автомобіля [2].

В результаті зводиться до мінімуму втрата кінетичної енергії, що замість розсіювання в простір перетворюється на електричну енергію.

Рекуперація електроенергії при гальмуванні електро-транспорту є потужним джерелом зниження енергоємності системи електричної тяги, яка на сучасній технічній базі також дозволяє плавно регулювати гальмівну силу майже до зупинки транспортного засобу, зменшує викиди в довкілля металевого пилу від механічного гальмування, підвищує плавність руху та його безпеку.

Конструкція транспортного засобу із застосуванням електричного гальмування з рекуперацією енергії практичного втручання у гальмівну систему не потребує. Однак фактично

транспортний засіб обладнується додатковою гальмівною системою. Таким чином, процес гальмування транспортного засобу доповнюється ще одним компонентом – електричним гальмуванням [1].

Таким чином, використання на автотранспортних засобах з електроприводом системи рекуперації підвищує економічні та екологічні показники автомобіля та збільшує ресурс високвольтної акумуляторної батареї шляхом оптимізації системи рекуперативного гальмування, пуску тягового електродвигуна та заряду акумуляторної батареї.

Перелік використаних джерел

1. Бороденко Ю. М., Дзюбенко О. А., Биков О. М. Діагностика мехатронних систем автомобіля, підручник. Харків : ХНАДУ, 2015. 330 с.
2. Двигун автомобіля Toyota Prius : навчальний посібник для спеціалістів. Дніпро : ТМК, 2018. 91 с.

Володимир Юсупов

доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології
Національної академії внутрішніх справ
електронна адреса: yusupov1vv@gmail.com

ДЕЯКІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗАПАХОВИХ СЛІДІВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Розслідування кримінальних правопорушень у сучасних умовах вимагає використання нових підходів до дослідження різноманітних джерел слідчої інформації. Сьогодні в Україні сліди запаху використовуються для розкриття, розслідування та попередження різних видів кримінальних правопорушень.

Вирішенню вказаних завдань сприяє використання знань та практичних навичок у такій галузі криміналістичної техніки як одорологія.

Використовуючи можливості техніко-криміналістичного забезпечення дослідження запахових слідів, дотримуючись правил роботи із різними предметами і речовинами, слідовою інформацією, використовуючи допомогу кінологів та службових собак, можна досягти поставлених завдань під час проведення огляду місця події, інших процесуальних дій, оперативно-розшукових заходів. З цією метою до криміналістичної діяльності залучаються такі спеціалісти як інспектор-кінолог зі службовою собакою, спеціаліст-криміналіст, експерт-одоролог. Також цінною є допомога спеціалістів у галузі ветеринарії під час виявлення, дослідження, використання запахових слідів у кримінальному провадженні і доказуванні обставин кримінального правопорушення

Із запаховими слідами під час розслідування кримінальних правопорушень за допомогою залучення комплексу методів, засобів, прийомів працює досить широке коло суб'єктів: спеціалісти – інспектори кінологічної служби та спеціалісти-криміналісти Національної поліції України (*далі – НПУ*), які залучаються до вирішення завдань збирання запахової слідової інформації; слідчі, які здійснюють кримінальне провадження; експерти Експертної служби МВС України, які проводять судово-одорологічну експертизу й надають висновок експерта, який є джерелом доказів у кримінальному провадженні. Запахові сліди є предметом лабораторного (інструментального) дослідження.

У підрозділах НПУ успішно функціонує Кінологічна служба. З початком повномасштабної військової агресії РФ проти України поліцейські кінологи ефективно виконують оперативно-службові та службово-бойові завдання у межах своєї компетенції.

Зокрема, з 24 лютого 2022 року і до 31 липня поточного року на поліцейських блокпостах кінологів без службових собак було залучено 5751 раз, зі службовими собаками інспектори-кінологи 12054 разів виконували службово-бойові завдання для забезпечення публічного порядку і безпеки, патрулювання,

огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян. Для надання допомоги в евакуації громадян з урахуванням військових небезпек кінологи поліції залучалися понад 26,3 тис. разів. За допомогою службових собак поліції виявлено та вилучено 4967 одиниць зброї та набоїв, 67,3 кг вибухівки, понад 147,1 кг наркотичних засобів, тощо. Кінологічні підрозділи НПУ постійно виконували і продовжують виконувати завдання по боротьбі зі злочинністю, розкриттю злочинів, протидії незаконному обігу зброї, наркотичних речовин, пошуку вибухівки, трупів, місць масових захоронень, забезпечення публічної безпеки та порядку. Більшість виявлених ними предметів, заборонених до обігу, стають об'єктами судових експертиз у межах кримінальних проваджень.

На місці кримінального правопорушення фіксує обставини вчиненого слідчо-оперативна група (*далі – СОГ*). До її складу можуть входити кінологи та інші спеціалісти, які спроможні здійснювати збір запахових слідів.

Відповідно до Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України, що затверджена наказом МВС України від 01.11.2016 № 1145, у проведенні оглядів місць подій беруть участь кінологи зі службовими собаками, які входять у склад СОГ. Службові собаки поділяються на *розшукових*, *патрульно-розшукових*, *вартових*, *конвойних* та *спеціальних* (з пошуку вибухових речовин, вогнепальної зброї, наркотичних засобів, трупів, *для проведення одорологічної вибірки (собаки-детектори)*) (п. 1.14 Інструкції). Отже, для допомоги у збиранні запахових слідів з метою проведення подальшої одорологічної вибірки мають використовуватися спеціальні собаки (собаки-детектори). Водночас, у п. 4.1 цієї Інструкції зазначено, що з метою *проведення вибірки людини та речі*, пошуку речових доказів та інших завдань використовуються *розшукові собаки*.

Службові собаки, як правило розшукові, для пошуку підозрюваних осіб за їх запаховими слідами та виявлення речових доказів застосовуються на місцях вчинення вбивств, зґвалтувань, розбоїв, грабежів, тілесних ушкоджень, різних крадіжок,

підпалів, інших неочевидних злочинів для їх розкриття. Рішення про застосування службового собаки (собак) на місці події приймає старший слідчо-оперативної групи (старший операції) на основі інформації (пропозицій) кінолога щодо доцільності такого застосування.

Для збереження запахової інформації важливим є п. 4.18 Інструкції, у якому зазначено, що збір запахових слідів і предметів для використання розшукових собак чи собак-детекторів на місці вчинення кримінального правопорушення здійснюється з дозволу керівника (старшого) групи під час огляду місця події після його фотографування.

Отже, кінолог із спеціальним собакою (собакою-детектором) оглядає місце вчинення кримінального правопорушення, доповідає слідчому – керівнику СОГ про можливість збору запахових слідів та після отримання його дозволу здійснює відповідні маніпуляції щодо збирання запахових слідів. При їх вилученні і пакуванні собака-детектор не використовується, всі процедури із слідами запаху кінолог може здійснювати самостійно.

Участь в огляді місця події може брати експерт, якого залучають як спеціаліста відповідно до Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події (наказ МВС України від 03.11.2015 № 1139). Для збору слідів запаху доцільно залучати експерта-одоролога або іншого спеціаліста з ветеринарною освітою. Такі фахівці працюють на місці події без спеціальних собак. Вони володіють спеціальними знаннями у галузі криміналістичної одорології та мають практичні навички збирання запахових слідів людини з певного місця. Залучений спеціаліст має першим, з-поміж членів СОГ, оглянути місце події і повідомити керівнику групи про наявність запахових слідів на місці події і можливість їх вилучення. Експерт-одоролог робить свої припущення про наявність запахових слідів на основі уявлень про ймовірні місця скупчення запахових слідів злочинця.

Експерти не можуть використовувати своїх спеціальних собак для виявлення запахових слідів, оскільки у подальшому

ці ж біодетектори будуть брати участь в одорологічній експертизі. А це буде суперечити принципам кримінального провадження (наприклад, робота спеціального собаки на місці події і подальше її використання під час судово-odoroлогічної експертизи є обставиною, яка викликає обґрунтовані сумніви в неупередженості учасників і засобів експертного дослідження).

Водночас, пропонується більш ефективна організація роботи СОГ на місці події в аспекті збирання запахових слідів. Кінолог з використанням собаки-детектора виявляє запахові сліди, потім він з дозволу старшого СОГ може здійснити пошук, переслідування і затримання злочинця, який залишив місце кримінального правопорушення. Спеціаліст-odoroлог на місці події фіксує, вилучає та пакує виявлені запахові сліди, які у подальшому будуть надані для проведення судово-odoroлогічної експертизи.

Іван Яценко

доктор ветеринарних наук, професор,

провідний науковий співробітник

Національного наукового центру

«Інститут судових експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса»

Міністерства юстиції України

електронна адреса: yacenko-1971@ukr.net

**МОЖЛИВОСТІ СУДОВО-ВЕТЕРИНАРНОЇ
ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНИХ
ПРОВАДЖЕННЯХ, РОЗПОЧАТИХ У ЗВ'ЯЗКУ
ІЗ ЖОРСТОКИМ ПОВОДЖЕННЯМ З ТВАРИНАМИ**

Захист тварин від жорстокого поводження та забезпечення їх благополуччя є актуальним питанням як в Україні, так і у світі, що знаходить своє відображення у міжнародних і національних нормативно-правових актах, а також наукових

працях вчених [1]. Це обумовлене тим, що тварини є не лише власністю, а й розумними істотами, членами родин – компаньйонами, поводитирями для людей з обмеженими можливостями, мають стійку прив'язаність до людей та в певній мірі залежать від них, а також здатні відчувати фізичні страждання, емоційно реагують пригніченням стану на страх, біль, мордування та інший дискомфорт.

Зазначимо, що тенденція правопорушень, пов'язаних із жорстоким поводженням із тваринами, за останні роки зростає. Ця ситуація потребує адекватної реакції та втручання з боку держави. Так, 8 серпня 2021 року набув чинності України Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив ЄС у сфері охорони тваринного та рослинного світу» № 1684-IX від 15.07.2021, у т. ч. й захисту тварин, дещо розширені ознаки об'єктивної сторони складу злочину щодо жорстокого поводження з тваринами, передбаченого ст. 299 Кримінального кодексу України (далі – *КК України*).

Цілком закономірно, що суспільство має реагувати на цю ситуацію впровадженням все більш досконалих і прогресивних засобів боротьби. Одним з таких засобів є судова експертиза, яка дозволяє на науковій основі високоефективно допомагати виявляти злочинні діяння, бути складовою в доведенні винуватості особи у вчиненні злочину. Проте, багато питань стосовно судово-ветеринарної експертизи тварин, які стали жертвами жорстокого поводження з ними, не знайшло належного висвітлення на шпальтах спеціальних юридичних та ветеринарних наукових джерел, що створює значні труднощі під час проведення судово-ветеринарної експертизи тварин та відображення її результатів у висновку експерта, а також можливостях правильної кваліфікації зазначеного суспільно-небезпечного діяння правоохоронними органами і судом.

Варто зауважити, що в законодавчих актах України дефініцію «жорстоке поводження з тваринами» (далі – *ЖПТ*) змінювали вже кілька разів. Проте у 2021 р. ми запропонували власне її тлумачення (за кримінальної кваліфікації), яка відрізняється від класичного визначення та полягає в тому, що це:

«суспільно-небезпечне, протиправне, винне, каране, умисне, передбачене кримінальним законодавством діяння суб'єкта злочину, яке полягає в умисному посяганні на встановлений порядок утримання та поводження з тваринами шляхом безжалісного знуцання над твариною із застосуванням жорстоких методів чи з хуліганських мотивів або нацькування тварин одна на одну, вчинене з хуліганських або корисливих мотивів, що спричинило тілесні ушкодження чи інший розлад здоров'я, каліцтво чи смерть тварини» [2, с. 133]. У зв'язку з цим пропонуємо внести зміни до п. 14 ст. 1 Закону України «Про захист тварин від жорсткого поводження» № 3447-IV, щодо визначення поняття ЖПТ.

Новелою запропонованої дефініції ЖПТ є необхідність враховувати під час розслідування правопорушення ЖПТ розлад здоров'я, каліцтво чи смерть, як наслідки заподіяння шкоди тварині. Останні витікають із новітніх розробок Харківської наукової школи судово-ветеринарних експертів [3], з-поміж яких: методика судово-ветеринарної експертизи трупів тварин [4], вчення про ступені тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини в судово-ветеринарній експертизі [5], вчення про каліцтво тварин [6; 7] та інші.

Відповідальність за шкоду, заподіяну здоров'ю та життю тварини під час жорсткого поводження з нею передбачена ст. 299 КК України, зокрема такою шкодою є тілесні ушкодження, каліцтво чи смерть тварини. Проте, до недавнього часу не існувало правил проведення судово-ветеринарної експертизи тварин, постраждалих від жорсткого поводження з ними. Щоб ліквідувати вказані прогалини автором даного повідомлення в рамках виконання науково-дослідних тем в Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України розроблені методики із судово-ветеринарного визначення шкоди, заподіяної здоров'ю тварини, каліцтва, дослідження трупів тварин. Так, обґрунтована необхідність виражати тяжкість шкоди, заподіяної здоров'ю тварини, таким виміром, як ступені. У зв'язку із цим, запропоновано виокремлювати три ступені тяжкості шкоди здоров'ю: тяжкий, середньої тяжкості

та легкий [5], а також наведено критерії та ознаки кожного ступеня, які й використовуються в практиці судово-ветеринарної експертизи. Аргументовано, що ознаками шкоди, заподіяної здоров'ю тварини тяжкого ступеня, є такі: небезпека для життя й загроза загибелі тварини; загроза втрати або відбулася втрата будь-якого органу чи втрата органом його функцій; розлад здоров'я, який спричиняє *стійке* порушення режиму звичного існування (життя) домашньої тварини, втрату нею здатності до виконання корисної роботи або стійкої втрати можливості самостійного існування дикої (безпритульної) тварини в навколишньому середовищі; загроза переривання або відбувся факт переривання вагітності; не виправне знівечення морди чи інших частин тіла (екстер'єру).

Установлено, що критеріями шкоди, заподіяної здоров'ю тварини, середньої тяжкості є: відсутність ознак небезпечних для життя; відсутність наслідків шкоди, заподіяної здоров'ю тварини, у вигляді втрати будь-якого органа, частини тіла або втрати органом його функцій; тривалий розлад здоров'я строком понад 21 добу; стійка тривала втрата працездатності тварини строком понад 21 добу.

Констатовано, що ознаками шкоди, заподіяної здоров'ю тварини, легкого ступеня є: по-перше, ушкодження, що мають незначні скороминущі наслідки, тривалістю не більше ніж 6 діб, за відсутності короткочасного розладу здоров'я та відсутності незначної стійкої втрати здатності тварини до виконання корисної роботи; по-друге, короткочасний розлад здоров'я тварини та незначна стійка втрата її здатності до виконання корисної роботи, тривалістю понад 6 діб, але не більше ніж 21 добу.

Заслуговує на увагу той факт, що диспозиція ч. 1 ст. 299 КК України передбачає кримінальну відповідальність за жорстоке поводження з тваринами, у тому числі й за заподіяння їм тілесних ушкоджень, наслідком яких стало каліцтво. Донедавна нормативно-правові акти та джерела наукової літератури не містили визначення поняття каліцтва тварин та процедури його встановлення, що створювало значні труднощі у кваліфікації злочину жорстокого поводження з тваринами правоохоронними органами та судом,

а також було бар'єром під час проведення судово-ветеринарної експертизи.

Для ліквідації прогалин в царені судово-ветеринарного встановлення каліцтва тварин, у т. ч. й за жорстокого поводження з ними, вченими Харківської наукової школи судово-ветеринарних експертів вперше у світовій практиці сформульовано дефініцію поняття «каліцтво» як предмет судово-ветеринарної експертизи; виокремлено його основні ознаки та причини виникнення; розроблена і обґрунтована його класифікація; розглянуто систему анатомічних дефектів та станів підекспертної тварини, залежно від ступеня обмеження її життєдіяльності; а також виокремлено, систематизовано та обґрунтовано етапи процедури організації й проведення судово-ветеринарної експертизи підекспертних тварин, що отримали тілесні ушкодження, наслідком яких стало каліцтво [6; 7].

Визначення причини смерті тварини за жорстокого поводження з нею є одним із питань, яке ставиться на вирішення судовому експертові у процесуальному документі про призначення судово-ветеринарної експертизи. Повноцінне проведення слідчих дій неможливе без залучення до цієї процедури фахівців різного профілю, у т. ч. фахівця у галузі ветеринарної медицини для огляду місця події [8]. У зв'язку з цим автором даного повідомлення на основі власної судово-експертної практики обґрунтовано завдання такого фахівця та подано алгоритм огляду трупа тварини на місці події; розкрито порядок дослідження окремих ділянок тіла трупа; окреслено танатологічне значення первинних постмортальний явищ у визначенні давності настання смерті тварини; деталізована схема опису тілесних ушкоджень, виявлених під час огляду трупа; запропоновано взірець оформлення протоколу огляду трупа тварини на місці події. Після огляду труп тварини направляють у секційну залу спеціалізованої експертної установи для проведення судово-ветеринарної експертизи з метою об'єктивного встановлення причини смерті.

У зв'язку з тим, що у Кримінальному процесуальному кодексі України № 4651-VI відсутня норма, що регламентує огляд трупа тварини, нами запропоновано внести доповнення

в зазначений кодекс у вигляді нової статті 238¹ «Огляд трупа тварини» такого змісту: «1. *Огляд трупа тварини проводиться слідчим, дізнавачем, прокурором за обов'язкової участі фахівця у галузі ветеринарної медицини.* 2. *Огляд трупа тварини може здійснюватися одночасно з оглядом місця події, житла чи іншого володіння особи з дотриманням правил цього кодексу про огляд житла чи іншого володіння» [7, с. 502].*

Підсумовуючи, зацентруємо увагу на тому, що векторами використання спеціальних ветеринарних знань під час розслідування жорстокого поводження з тваринами, є такі:

- участь фахівців ветеринарної медицини в огляді місця події;

- проведення судово-ветеринарної експертизи, під час якої можуть бути вирішені питання, розроблені нами, зміст яких викладений в науковій статті «Проблеми укладання уповноваженою особою постанови про призначення судово-ветеринарної експертизи та шляхи їх вирішення» [9, с. 11–14].

Таким чином, всі напрацювання вчених Харківської наукової школи судово-ветеринарних експертів позитивно впливають на ефективність проведення і результативність судово-ветеринарної експертизи тварин, постраждалих від жорстокого поводження; можливість надання обґрунтованого й об'єктивного висновку експерта, як засобу доказування у судочинстві, у категоричній формі; реалізуються судовими експертами України під час проведення судово-ветеринарної експертизи; розширюють пізнавальні можливості органів досудового розслідування та суду; стали підґрунтям для удосконалення кримінального й адміністративного законодавства України в частині юридичної відповідальності за правопорушення щодо жорстокого поводження з хребетними тваринами.

Перелік використаних джерел

1. Буликіна Т. Міжнародно-правові стандарти у сфері захисту тварин та їх застосування в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. Вип. 19. DOI: 10.32849/2663-5313/2019.11.28

2. Яценко І., Бобрицька О., Парилівський О., Криворотько Р., Ключев О., Сімакова-Єфремян Е., Дереча Л., Запара С. Благополуччя

домашніх непродуктивних тварин та їх захист від жорстокого поводження в правовому полі України. *Біобезпека, захист та благополуччя тварин* : зб. тез Міжнар. наук.-прак. конф. 27 травня 2021 року. Науково-методичний центр ВФПО. Київ, 2021. С. 132–137.

3. Яценко І. В. Вплив новітніх наукових здобутків Харківської наукової школи судово-ветеринарних експертів на ефективність призначення та проведення судово-ветеринарної експертизи. *Progressive research in the modern world*. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Boston, USA. 2023. Pp. 25–47. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/03/PROGRESSIVE-RESEARCH-IN-THE-MODERN-WORLD-2-4.03.23.pdf>

4. Методика судово-ветеринарної експертизи трупів тварин / І. В. Яценко, Р. Г. Казанцев. Харків : ННЦ «ІСЕ ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2022. 336 с.

5. Яценко І. В. Теоретико-гносеологічна конструкція феномену ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини в судово-ветеринарній експертизі. *Форум права*. 2023. Вип. 75. № 2. 65–88. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.7699531>.

6. Яценко І. В., Парилівський О. І. Каліцтво тварин як предмет судово-ветеринарної експертизи. *Agrarian Bulletin of the Black Sea Littoral*. 2022. Is. 102–103. Pp. 71–86. DOI: 10.37000/abbsl.2022.102.13.

7. Яценко І. В. Судово-ветеринарне встановлення каліцтва тварин: проблеми та шляхи вирішення. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління* : збірник. Київ : ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом». 2022. № 6 (24). С. 71–86. DOI: 10.32689/2617-9660-2022-6(24)-71-86.

8. Яценко І. В. Проблеми використання спеціальних ветеринарних знань під час огляду трупа тварини на місці події та шляхи їх вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 485–505. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/114>.

9. Яценко І. В. Проблеми укладання уповноваженою особою постанови про призначення судово-ветеринарної експертизи та шляхи їх вирішення. *Форум Права*. 2022. Вип. 73. № 2. С. 6–21. DOI: 10.5281/zenodo.6471059.

ЗМІСТ

Ana-Maria CISLEANU NEGATIVE EFFECTS OF AGRICULTURE ON THE ENVIROMENT	4
Elzbieta Żywucka-Kozłowska, Liubov Shpilchak POSTMORTEM INJURIES TO HUMAN CORPSES	7
Вікторія Алексейчук, Олексій Хомутенко ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАКТИКИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ	14
Олена Бабкіна ДОКУМЕНТУВАННЯ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ У ПОСТРАЖДАЛИХ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ	20
Олег Баулін МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПИТАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	25
Вікторія Біла ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДОВОГО ЕКСПЕРТА У ДЕРЖАВАХ-ЧЛЕНАХ ЄС (ДОСВІД ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ)	30
Юлія Бондар, Діна Швиданенко СУДОВО-ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	35
Олеся Ващук СУДОВО-ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ	38
Аркадій Вейц ДО ПИТАННЯ СТАНУ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ РОЗСЛІДУВАННЯ КІБЕРЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ЗА УЧАСТЮ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ АБО ТАКОЇ, ЯКА ЗДІЙСНЮЄ ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ, ПОВ'ЯЗАНУ З НАДАнням ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ	42
Дар'я Давиденко, Юлія Костенко ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ КАДРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	46
Катерина Дзюбак ДО ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ	48

Маргарита Журавльова, Олена Кадуха ОПИТУВАННЯ ДИТИНИ ПІД ЧАС СИГНАЛУ «ПОВІТРЯНА ТРИВОГА»	52
Максим Зарченко ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОЇ ІНЖЕНЕРНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ	57
Валентина Захарчук АЛГОРИТМ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ПОСЛУГ НА ПІДПРИЄМСТВАХ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА	60
Володимир Івахнюк ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПО ДОСЛІДЖЕННЮ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ НОМЕРІВ АВТОМОБІЛІВ, ЯХТ (МАЛОМІРНОГО ВОДНОГО ТРАНСПОРТУ)	66
Наталія Кондратенко КАТЕГОРІЯ ОЦІНКИ І ПОНЯТТЯ ГЛОРИФІКАЦІЇ В СЕМАНТИКО-ТЕКСТУАЛЬНІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗИ	70
Володимир Коротчаєв, Роман Кірін, Олександр Овчаров ІДЕНТИФІКАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИЛАТИХ РАКЕТ Х-31П(ПМ)	74
Наталія Косигіна, Віта Сакалюк ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ	79
Олег Кравченко ПРОБЛЕМИ ВИРІШЕННЯ ХАРАКТЕРУ ТА ОБСЯГІВ ПОШКОДЖЕНЬ КОЛІСНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ В ВИПАДКУ НЕМОЖЛИВОСТІ НАДАННЯ ЇХ ДЛЯ ОГЛЯДУ АБО ЇХ ВІДНОВЛЕННЯ	84
Марина Кралюк, Наталія Омельченко, Анна Браїлко, Микола Беднарчук ЗАСТОСУВАННЯ ПОШУКОВОГО СЕРВІСУ GEPİR ПІД ЧАС ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	88
Тетяна Кривак ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ТА ЙОГО РОЛЬ У СУЧАСНОМУ СВІТІ	97
Андрій Кріштон ЗАЛУЧЕННЯ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ВИХІДНИХ ДАНИХ ІЗ МЕТОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД	102

<i>Ірина Кучинська</i> ОСОБЛИВОСТІ БОРОТЬБИ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ КОКАЇНУ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ ТА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	106
<i>Павло Лисак</i> ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЛУЧЕННЯ ТА УПАКУВАННЯ МІКРООБ'ЄКТІВ	110
<i>Ірина Лісовицька, Олег Муха</i> ВСТАНОВЛЕННЯ ПРИЧИН НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ З ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ	114
<i>Андрій Любченко</i> СУДОВА ЗЕМЕЛЬНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК КОНЦЕПЦІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДМІНІСТРУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ	118
<i>Олена Максюта, Олександр Салтиков</i> ПОВТОРНЕ ВИКОРИСТАННЯ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ	123
<i>Вадим Мельник, Наталія Німенко</i> ОСОБЛИВОСТІ ВІДНЕСЕННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ АУДІО-, ВІДЕОКОНТРОЛЮ ОСОБИ ДО СТЗ	129
<i>Олена Ніколайчик, Інна Бут</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОШКОДЖЕНЬ ТА РУЙНУВАНЬ ВНАСЛІДОК ПОЖЕЖИ СУДОВОЮ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЮ ЕКСПЕРТИЗОЮ	131
<i>Ірина Окуневич</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ БАНКІВСЬКИМ УСТАНОВАМ УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ	135
<i>Ігор Пиріг</i> НАПРЯМКИ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ДОКАЗОВОЇ БАЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ	139
<i>Анастасія Піскунова</i> ЩОДО ВАЖЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ З ПІДРОЗДІЛАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ПОВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ	144

Андрій Полтавський ЗАСТОСУВАННЯ КЕРІВНИЦТВА G-19 ПРИ АКРЕДИТУВАННІ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЛАБОРАТОРІЙ НА ВІДПОВІДНІСТЬ ВИМОГАМ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ISO/IEC 17020 ТА ISO/IEC 17025.	147
Олена Пушок ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА БЕТОННІ КОНСТРУКЦІЇ. КАРБОНІЗАЦІЇ БЕТОНУ.	162
Олена Самойленко ДО ПИТАННЯ ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДИК	168
Наталія Сапун, Тетяна Левінцова ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ НАССР В УКРАЇНІ.	171
Ольга Сороченко СУДОВО-ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ: РОЛЬ АГЕНЦІЙ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.	176
Іван Старенький ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОНУЮЧОГО ФАЙЛА ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ “ONFIRESLOTS” ШЛЯХОМ ЗВОРОТНОГО ПРОГРАМУВАННЯ.	179
Руслан Степанюк, Віталій Колесник СУДОВА КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ.	185
Ярослав Столяров ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ.	189
Ірина Столярова ЛЕГАЛІЗАЦІЯ КАНАБІСУ В РАМКАХ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	193
Вадим Факторович, Інна Юнку ЕКСПЕРТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЛОМБ З ЯКІРНИМ МЕХАНІЗМОМ ЗАМИКАННЯ НА ПРИКЛАДІ ПЛОМБ ТИПУ «ФАВОРИТ» (МОДЕЛЬ ВИПУСКУ 2021 РОКУ).	200

Юрій Філіпов ДОПОМОГА СПЕЦІАЛІСТІВ ПРИ ЗБИРАННІ ОБ'ЄКТІВ ДЛЯ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	205
Ольга Холодова ЗНАЧЕННЯ ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЛЯ ВЕРИФІКАЦІЇ РЕЗУЛЬТАТІВ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В КОНТЕКСТІ ПОГЛИБЛЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	210
Одарка Чабанюк ЕКОНОМІКО-ПРАВОВА ПРИРОДА І ПРЕДМЕТНА СФЕРА СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	215
Антоніна Черемнова, Анастасія Мурашко, ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС СКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО (ФІНАНСОВОГО) ПРОФІЛЮ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ	217
Юрій ЧЕЧІЛЬ СИСТЕМА СУДОВО-ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ: ДОСВІД ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ	222
Інна Чумаченко, Вадим Грачук ПСИХОЛОГІЧНЕ НАСИЛЬСТВО КРИЗЬ ПРИЗМУ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДИТИНИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ	226
Олена Шарапова, Тетяна Чирва, Олена Джалова-Фісун РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИБОРУ ВИМІРЮВАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ, ЩО ЗАСТОСОВУЄТЬСЯ У СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ	230
Антон Шмукін МЕТОДИКИ ЗМІНИ ОСОБИСТОСТІ В ДЕСТРУКТИВНИХ СЕКТАХ	234
Олена Юрець, Світлана Кучеренко ЩОДО ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ДОСЛІДЖЕННЯ НАКЛАДАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК, ЯКИМ НЕ ПРИСВОЄНО КАДАСТРОВІ НОМЕРИ	238
Олександр Юрченко, Сергій Данець ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМ ГАЛЬМУВАННЯ ЕЛЕКТРОМОБІЛІВ	242

Володимир Юсупов

ДЕЯКІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗАПАХОВИХ
СЛІДІВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ. 244

Іван Яценко

МОЖЛИВОСТІ СУДОВО-ВЕТЕРИНАРНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, РОЗПОЧАТИХ У ЗВ'ЯЗКУ
ІЗ ЖОРСТОКИМ ПОВОДЖЕННЯМ З ТВАРИНАМИ. 248

НОТАТКИ

Наукове видання

**СУДОВО-ЕКСПЕРТНА
ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ
ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ
ТА В КОНТЕКСТІ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції

м. Одеса, 8 вересня 2023 року

Технічне редагування
Верстання
Дизайн обкладинки

*Оксана Гринюк
Юлія Семенченко
Валерія Савельєва*

ЮРИДИКА
ВИДАВНИЦТВО

Підписано до друку 05.09.2023 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Гарнітура Cambria.
Цифровий друк. Ум. друк. арк. 15,23. Тираж 300.
Замовлення № 067/0923.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел.: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7653 від 18.08.2022 р.